

**ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ & ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ & ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ**

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι. ΣΑΝΙΔΑΣ

**ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ.
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΑΘΗΝΑ

2012

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ & ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ & ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι. ΣΑΝΙΔΑΣ

ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ.
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΑΘΗΝΑ

2012

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ & ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ & ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι. ΣΑΝΙΔΑΣ

ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ.
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Δημήτριος Δαμιανός, Καθηγητής, Επιβλέπων

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Δημήτριος Δαμιανός, Καθηγητής

Κωνσταντίνος Τσιμπούκας, Καθηγητής

Σταύρος Ζωγραφάκης, Επίκουρος Καθηγητής

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία αποσκοπεί στο να εξετάσει και να αναλύσει τις επιλογές προσανατολισμού της αγροτικής παραγωγής στην Ελλάδα. Η εργασία διαρθρώνεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος γίνεται παρουσίαση της ελληνικής γεωργίας και του πλαισίου μέσα στο οποίο αυτή εξελίσσεται. Επίσης, γίνεται καταγραφή της ιστορικής εξέλιξης της εγχώριας παραγωγής και κατανάλωσης των κυριότερων αγροτικών προϊόντων καθώς και του αγροτικού εμπορικού ισοζυγίου. Στο δεύτερο μέρος εξετάζεται το σύγχρονο αγροδιατροφικό σύστημα και οι επιδράσεις του στις αγορές βασικών, ομοιογενών, εμπορεύσιμων αγροτικών προϊόντων (commodities). Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας τέτοιας αγοράς αναλύεται ο γαλακτοκομικός τομέας. Σε σύγκριση, γίνεται αναφορά σε ένα καινοτόμο τρόπο προώθησης αγροτικών προϊόντων, τα τοπικά συστήματα τροφίμων, ο οποίος λειτουργεί έξω από το στενό πλαίσιο του παγκόσμιου αγροδιατροφικού συστήματος.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΕΔΙΟ: Αγροτική Οικονομία και Ανάπτυξη

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Αγροδιατροφικό σύστημα, Κοινή Αγροτική Πολιτική, Βασικά, ομοιογενή, εμπορεύσιμα προϊόντα, Γαλακτοκομικά προϊόντα, Τοπικά Συστήματα Τροφίμων

ABSTRACT

The aim of this study is to examine and analyze the orientation options of the Greek agricultural production. The study is divided into two parts. The first part presents Greek agriculture as well as the environment in which is being evolved. Additionally, an historical evolution of domestic production and consumption of the main agricultural products is recorded plus the agricultural trade balance. The second part deals with the world food and agriculture system and its impacts on the markets of agricultural commodities. As a typical example of such a market, the dairy product industry is being analyzed. In comparison, the local food systems are being suggested as an innovative way of promotion of agricultural products, which operates out of the narrow frame of the world food and agriculture system.

SCIENTIFIC FIELD: Agricultural Economics and Rural Development

KEY WORDS: Food and Agriculture System, Common Agricultural Policy, Commodities, Dairy products, Local Food Systems

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Καθηγητή κύριο Δημήτριο Δαμιανό για την ανάθεση του θέματος και την υποστήριξή του σε όλη τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας εργασίας, καθώς επίσης και τους Καθηγητές κυρίους Ζωγραφάκη Σταύρο και Τσιμπούκα Κωνσταντίνο για το χρόνο που διέθεσαν για την αξιολόγηση της εργασίας.

*Αφιερώνεται,
στους συμφοιτητές μου στο ΠΜΣ*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
ABSTRACT.....	5
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	6
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	10
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.....	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	13
1. Θεωρητικό πλαίσιο και σκοπός της εργασίας.....	13
2. Περιγραφή της υφιστάμενης κατάστασης.....	14
3. Ανασκόπηση της βιβλιογραφίας.....	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.....	19
1.1. Διεθνές και ευρωπαϊκό οικονομικό περιβάλλον.....	19
1.2. Εξελίξεις στο εγχώριο οικονομικό περιβάλλον.....	21
1.3. Εξελίξεις στην αγροτική οικονομία.....	22
1.4. Η ελληνική αγροτική παραγωγή.....	27
1.4.1. Σύνοψη της ελληνικής αγροτικής παραγωγής.....	27
1.4.2. Γενικά.....	28
A.1.2. Περιορισμοί και δυνατότητες.....	30
A.2. Λαχανικά.....	32
A.2.1. Παραγωγή και κατανάλωση.....	32
A.2.2. Περιορισμοί-Δυνατότητες.....	34
A.3. Εσπεριδοειδή.....	36
A.3.1. Παραγωγή και κατανάλωση.....	36
A.3.2. Περιορισμοί και δυνατότητες.....	37
A.4. Οπώρες.....	38
A.4.1. Παραγωγή και κατανάλωση.....	38

A.4.2. Περιορισμοί και δυνατότητες.....	40
A.5. Βαμβάκι	41
A.5.1. Παραγωγή	41
A.5.2. Περιορισμοί και δυνατότητες.....	42
A.6. Καπνός.....	43
A.6.1. Παραγωγή	43
A.6.2. Περιορισμοί και δυνατότητες.....	44
A.7. Ζαχαρότευτλα.....	45
A.7.1. Παραγωγή και κατανάλωση.....	45
A.7.2. Περιορισμοί-Δυνατότητες.....	46
A.8. Ελαιόλαδο	46
A.8.1. Παραγωγή και κατανάλωση.....	46
A.8.2. Περιορισμοί και δυνατότητες.....	48
A.9. Κρασί.....	48
A.9.1. Παραγωγή και κατανάλωση.....	48
A.9.2. Περιορισμοί και δυνατότητες.....	49
A.10. Μέλι	50
A.10.1. Παραγωγή και κατανάλωση.....	50
A.10.2. Περιορισμοί και δυνατότητες	51
B. Ζωική παραγωγή.....	52
B.1. Γενικά	52
B.2. Κρέας.....	52
B.2.1. Παραγωγή και κατανάλωση.....	52
B.2.2. Χοιροτροφία, περιορισμοί και δυνατότητες	52
B.2.3. Πτηνοτροφία, περιορισμοί και δυνατότητες	54
B.2.4. Αιγοπροβατοτροφία, περιορισμοί και δυνατότητες	56

B.2.5. Βοοειδή, περιορισμοί και δυνατότητες.....	58
B.3. Γάλα.....	60
B.3.1. Παραγωγή και κατανάλωση.....	60
B.3.2. Περιορισμοί και δυνατότητες.....	60
1.5. Εξωτερικό εμπόριο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων.....	61
1.5.1. Εμπόριο αγροτικών προϊόντων ως προς το σύνολο του εμπορίου	61
1.5.2. Γεωγραφική κατανομή εμπορίου αγροτικών προϊόντων	64
1.5.3. Διάρθρωση εμπορίου αγροτικών προϊόντων	64
1.6. Η πολιτική και ο τρόπος που εφαρμόσθηκε έως σήμερα.....	67
1.7. Η αγροτική πολιτική μετά το 2013. Νέες προκλήσεις και ευκαιρίες	73
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	77
2.1. Γενικά	77
2.2. Το παγκόσμιο αγροδιατροφικό σύστημα	77
2.3. Βασικά, ομοιογενή, εμπορεύσιμα αγροτικά προϊόντα (commodities)	81
2.4. Ο Γαλακτοκομικός τομέας.....	83
2.4.1. Γενικά χαρακτηριστικά	83
2.4.2. Η Παραγωγή Γαλακτοκομικών Διεθνώς.....	85
2.4.3. Ανάπτυξη της αγοράς.....	86
2.4.4. Πολιτικές για τα Γαλακτοκομικά Προϊόντα	87
2.4.5. Ανάλυση.....	89
2.4.5.1. Η αστάθεια τιμών των γαλακτοκομικών προϊόντων στην ευρωπαϊκή και την παγκόσμια αγορά.....	90
2.4.5.2. Η εξέλιξη της αστάθειας τιμών στην αγορά των γαλακτοκομικών προϊόντων	91
2.4.5.3. Αιτίες της αστάθειας τιμών.....	93
2.4.5.4. Οι επιπτώσεις της αυξανόμενης αστάθειας των τιμών.....	98
2.4.5.5. Αστάθεια των τιμών και ποσοστώσεις.....	99

2.4.5.6. Η αστάθεια των τιμών και η διαχείριση των αποθεμάτων	101
2.4.6. Εν κατακλείδι.....	101
2.5. Τοπικά συστήματα τροφίμων.....	102
2.5.1. Γενικά χαρακτηριστικά	102
2.5.2. Οικονομικά οφέλη	105
2.5.3. Κοινωνικά οφέλη	106
2.5.4. Περιβαλλοντικά οφέλη.....	107
2.5.5. Αδυναμίες	109
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	111
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	113

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Εκτιμήσεις και προβλέψεις* ορισμένων μακροοικονομικών μεγεθών .	20
Πίνακας 2. Εκτιμήσεις ορισμένων μακροοικονομικών μεγεθών της ελληνικής οικονομίας (σε σταθερές τιμές έτους 2000)	21
Πίνακας 3. Ποσοστό συμμετοχής του παραγόμενου εγχώριου προϊόντος από τον γεωργικό τομέα στο συνολικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν.....	24
Πίνακας 4. Ο Δείκτης Α του γεωργικού εισοδήματος.....	25
Πίνακας 5. Η μεταβολή των μονάδων εργασίας.....	26
Πίνακας 6. Επιδοτήσεις στην Ελλάδα για τα οπωροκηπευτικά από την Ε.Ε. (εκατ. ευρώ).....	35
Πίνακας 7. Συνολικό εμπόριο και εμπόριο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων (σε εκατ. ευρώ)	62
Πίνακας 8. Γεωγραφική κατανομή εμπορίου αγροτικών προϊόντων και τροφίμων (σε εκατ. ευρώ)	63
Πίνακας 9. Διάρθρωση των κύριων εισαγωγών αγροτικών προϊόντων και τροφίμων	66

Πίνακας 10. Διάρθρωση των κύριων εξαγωγών αγροτικών προϊόντων και τροφίμων	66
---	----

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1. Η σύνθεση της ελληνικής αγροτικής παραγωγής ως προς την αξία των παραγόμενων προϊόντων, το έτος 2010.....	27
Διάγραμμα 2. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση μαλακού σιταριού.	29
Διάγραμμα 3. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση σκληρού σιταριού.....	29
Διάγραμμα 4. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση αραβοσίτου.....	30
Διάγραμμα 5. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση λαχανικών.	33
Διάγραμμα 7. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση εσπεριδοειδών (πορτοκάλια, λεμόνια, μανταρίνια).	37
Διάγραμμα 8. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση οπώρων (ροδάκινα, μήλα, αχλάδια).	39
Διάγραμμα 9. Εγχώρια παραγωγή βαμβακιού.	42
Διάγραμμα 10. Εγχώρια παραγωγή καπνού.....	43
Διάγραμμα 11. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση ζάχαρης.	45
Διάγραμμα 12. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση ελαιολάδου.....	47
Διάγραμμα 13. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση οίνου.	49
Διάγραμμα 14. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση μελιού.	51
Διάγραμμα 15. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση χοίρειου κρέατος.	54
Διάγραμμα 16. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση κρέατος πουλερικών.	56
Διάγραμμα 17. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση αιγείου κρέατος.....	57
Διάγραμμα 18. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση πρόβειου κρέατος.....	58
Διάγραμμα 19. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση βόειου κρέατος.	59
Διάγραμμα 20. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση γάλακτος (πρόβειου, αίγειου, βόειου). Πηγή: <i>ICAP Group, Κλαδική Μελέτη</i>	61

Διάγραμμα 21. Η σύνθεση του γεωργικού οικογενειακού εισοδήματος	68
Διάγραμμα 22. Η αστάθεια τιμών στην αγορά γαλακτοκομικών προϊόντων (Keane & O'Connor, 2009).....	95
Διάγραμμα 23. Το περιθώριο εμπορίας (Keane & O'Connor, 2009)	96
Διάγραμμα 24. Αύξηση του περιθωρίου εμπορίας (Keane & O'Connor, 2009)..	97
Διάγραμμα 25. Η Κ.Ο.Α. γαλακτοκομικών και η κορύφωση της τιμής (Keane & O'Connor, 2009)	100
Διάγραμμα 26. Η Κ.Ο.Α. γαλακτοκομικών και η υποχώρηση της τιμής (Keane & O'Connor, 2009)	100

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Θεωρητικό πλαίσιο και σκοπός της εργασίας

Όπως φανερώνει και ο τίτλος της εργασίας, αντικείμενο διερεύνησης αποτελούν οι επιλογές, ή αλλιώς, οι δυνατότητες προσανατολισμού της αγροτικής παραγωγής στην Ελλάδα. Τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, στη χώρα μας, η αγροτική παραγωγή καθοδηγήθηκε από την πολιτική των επιδοτήσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση, και στράφηκε κυρίως στις αντίστοιχες καλλιέργειες, που περιελάμβαναν βιομηχανικά φυτά, όπως το βαμβάκι και ο καπνός, καθώς και φυτά μεγάλης καλλιέργειας, όπως τα δημητριακά κ.ά. Με άλλα λόγια, το πλαίσιο της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής απομάκρυνε την αγροτική παραγωγή από τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα και τη μετατόπισε σε ένα επίπεδο ανταγωνισμού στο οποίο δεν θα μπορούσε να ανταπεξέλθει επιτυχώς, γιατί έλειπαν, εκ των πραγμάτων, δύο βασικές προϋποθέσεις, η άφθονη καλλιεργήσιμη γη και το πολύ χαμηλό κόστος εργασίας.

Εκτός αυτού, τα αγροτικά προϊόντα που αναφέρθηκαν πιο πάνω, και τα οποία από εδώ και πέρα θα αναφέρονται ως βασικά, ομοιογενή, εμπορεύσιμα προϊόντα (commodities), διακινούνται σε αγορές με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και αδυναμίες, που απορρέουν από τη δομή και λειτουργία του σύγχρονου παγκόσμιου αγροδιατροφικού συστήματος. Το πλαίσιο αυτού του συστήματος αποτελεί ένα κύριο σημείο αναφοράς της παρούσας εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, αναλύονται οι επιδράσεις του σε έναν τομέα, τον γαλακτοκομικό, ο οποίος παράγει προϊόντα τύπου commodities, και που ενσωματώνει πλήρως τα χαρακτηριστικά του εξελισσόμενου αγροδιατροφικού συστήματος. Από την άλλη πλευρά, σε αντιπαράβολή, αναλύεται ένας καινοτόμος τρόπος προώθησης αγροτικών προϊόντων, που είναι τα τοπικά συστήματα τροφίμων, ο οποίος παρακάμπτει αρκετές από τις «παγίδες» που θέτει το σύγχρονο αγροδιατροφικό σύστημα, και υπόσχεται ένα πιο δίκαιο μέλλον, τόσο για τους παραγωγούς όσο και για τους καταναλωτές.

Επιπρόσθετα, έγινε καταγραφή κάποιων επιδόσεων της ελληνικής γεωργίας, του οικονομικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο αυτή εξελίσσεται, της πορείας της παραγωγής και της κατανάλωσης των κυριότερων αγροτικών προϊόντων που παράγει η ελληνική γη την τελευταία δωδεκαετία, καθώς και του αγροτικού εμπορικού ισοζυγίου. Στόχος ήταν να καταγραφεί το προφίλ της ελληνικής γεωργίας και να αναδειχθούν αδυναμίες και περιθώρια ανάπτυξης.

2. Περιγραφή της υφιστάμενης κατάστασης

Στο διάστημα των τελευταίων ετών η ελληνική γεωργία κινείται σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο πολιτικό περιβάλλον, χαρακτηριζόμενο, κυρίως, από τη ριζική αλλαγή της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, που ξεκίνησε το 2003 και εφαρμόστηκε στη χώρα μας το 2006, αλλά και από το ευρύ φάσμα πολιτικών και διαχειριστικών μεταρρυθμίσεων της που ακολούθησαν στη συνέχεια, από το 2008 και έπειτα.

Ο αγροτικός τομέας, πριν από την έναρξη της ύφεσης, από το 2008, κατέγραφε ήδη μεγάλη κάμψη στο αγροτικό εισόδημα, σημαντική απώλεια στην αξία της φυτικής, κυρίως, παραγωγής και πτώση της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας. Η αρνητική αυτή πορεία του τομέα, πέραν των συνεπειών της ΚΑΠ, συνδέθηκε και με τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες που επικράτησαν στη διετία 2006-2007, με την πτώση των επενδύσεων στον πρωτογενή τομέα της οικονομίας, με την άνοδο του κόστους παραγωγής, αλλά και με την έντονη και διαρκή πίεση που δέχθηκε, και συνεχίζει να δέχεται το αγροτικό εισόδημα.

Από το Νοέμβριο του 2010, με τη δημοσίευση της ανακοίνωσης της Επιτροπής, η ελληνική γεωργία βρίσκεται αντιμέτωπη με τις προκλήσεις, αλλά και με τους φιλόδοξους στόχους που έχουν τεθεί στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης της ΚΑΠ μετά το 2013. Έχουν ήδη διατυπωθεί ορισμένες επισημάνσεις ως προς το ιδιαίτερα σημαντικό αυτό ζήτημα, σε σχέση κυρίως με τις δαπάνες της ΚΑΠ, που συνδέονται στενά με την πρόσφατη ανακοίνωση της Επιτροπής για τις δημοσιονομικές προοπτικές της ΕΕ-27 την περίοδο 2014-2020, ενώ αναλυτική συζήτηση αναμένεται στη συνέχεια, στο πλαίσιο των νομοθετικών προτάσεων για τη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ μετά το 2013, που κατατέθηκαν τον Οκτώβριο του 2011. Στο πλαίσιο αυτό και με δεδομένη την ύφεση της ελληνικής οικονομίας κατά το 2011, αποκτά ενδιαφέρον η αναφορά στην εξέλιξη και τις προβλέψεις ορισμένων βασικών οικονομικών μεγεθών σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εγχώριο επίπεδο.

3. Ανασκόπηση της βιβλιογραφίας

Στο παρόν κεφάλαιο παρατίθεται το τι έχει κατατεθεί από άλλους επιστήμονες για τον προσανατολισμό της ελληνικής γεωργίας. Τις τελευταίες δεκαετίες, ο αγροτικός χώρος αντιμετωπίζει διαρκείς και ισχυρές προκλήσεις και αλλαγές που τον μετασχηματίζουν ραγδαία και βαθιά. Η πρόσφατη ριζική αναθεώρηση της Κοινής

Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) και η πρόταση της ΕΕ για μία νέα πολιτική ανάπτυξης του αγροτικού χώρου αποτελούν νέες προκλήσεις. Η αξιοποίηση των προκλήσεων αυτών απαιτεί στρατηγικό σχεδιασμό σε βάθος χρόνου, που θα εξασφαλίζει αποδοτική χρήση των πόρων που διατίθενται για την εξυπηρέτηση εξ αντικειμένου τεκμηριωμένων προτεραιοτήτων που θα ανταποκρίνονται στις ανάγκες και τα οράματα των αγροτικών κοινωνιών. Σύμφωνα με τους Βακάκης & συνεργάτες (2007), ειδικότερες στοχεύσεις μίας τέτοιας στρατηγικής πρέπει να είναι:

- Η ενσωμάτωση της επιχειρηματικότητας στην οικονομία και την κοινωνία του αγροτικού χώρου, με κύρια εργαλεία: (I) την απλούστευση των διαδικασιών και μείωση της γραφειοκρατίας, ειδικότερα για τις μικρομεσαίες αγροτικές επιχειρήσεις (II) τη βελτίωση του συστήματος οικονομικού σχεδιασμού σε επίπεδο Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης (III) την αναβάθμιση και εμπλουτισμό των γνώσεων, ικανοτήτων και δεξιοτήτων του ενεργού αγροτικού πληθυσμού (IV) την διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας και την αναγνώριση, καταγραφή, προστασία και ορθολογική αξιοποίηση των φυσικών πόρων.
- Η βιωσιμότητα της γεωργίας, με την ευρύτερη έννοια του όρου. Οι μεγάλες αλλαγές στο επιχειρηματικό περιβάλλον της γεωργίας σε παγκόσμιο επίπεδο και η ριζική αναθεώρηση της ΚΑΠ επιβάλλουν ταχύτερο μετασχηματισμό της γεωργίας και ουσιαστική ενίσχυση της ανταγωνιστικότητάς της, ώστε να προκύψει ποσοτική αύξηση, ποιοτική βελτίωση και διαφοροποίηση της γεωργικής παραγωγής, που να οδηγεί σε ουσιαστική αύξηση της αξίας των προϊόντων της, με βασικούς άξονες: (I) την σύνδεση της φυτικής παραγωγής με την κτηνοτροφία, ώστε να υποκατασταθούν οι μεγάλες εισαγωγές κτηνοτροφικών προϊόντων (II) τις συλλογικές επιχειρήσεις των αγροτών (III) τη ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ χρήσεως και ιδιοκτησίας της γεωργικής γης (IV) το θεσμικό εκσυγχρονισμό του συστήματος χρήσεως του νερού στη γεωργία και (V) την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των κινδύνων στη γεωργία (ΕΛΓΑ, ΟΑΣΙΣ, ΟΓΑ και άλλα σύγχρονα εργαλεία διαχείρισης κινδύνων).
- Η ανάδειξη και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, η οποία αποτελεί το σημαντικότερο στοιχείο ενεργητικού της οικονομίας του αγροτικού χώρου, με την εφαρμογή: (I) ορθών γεωργικών πρακτικών στην πρωτογενή παραγωγή (II) αυστηρών μέτρων περιβαλλοντικής προστασίας των περιοχών ιδιαίτερου φυσικού

κάλλους και Natura 2000 (III) χωροταξικού σχεδιασμού και κατάλληλης πολιτικής

- Η διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και της ενεργούς συμμετοχής όλων των κοινωνικών ομάδων στις υφιστάμενες και αναδυόμενες οικονομικές ευκαιρίες, στην εκπαίδευση, κατάρτιση, απασχόληση, στα μέτρα κοινωνικής πολιτικής και προστασίας των οικονομικά ασθενέστερων ομάδων του πληθυσμού και η ενίσχυση των θεσμών της κοινωνίας των πολιτών.

Είναι σαφές, με βάση τα όσα προαναφέρονται, ότι η στρατηγική ανάπτυξης των επιμέρους περιοχών του αγροτικού χώρου, πρέπει να στηριχθεί σε προσεκτικά υπολογισμένο μίγμα τεσσάρων βασικών πολιτικών: οικονομικής πολιτικής, με κυρίαρχο στόχο την ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας/ανταγωνιστικότητας, περιβαλλοντικής πολιτικής, με κυρίαρχο στόχο την αποτελεσματική προστασία και την ουσιαστική βελτίωση του φυσικού περιβάλλοντος, αγροτικής πολιτικής, με κυρίαρχο στόχο την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και βιωσιμότητας της γεωργίας και κοινωνικής πολιτικής, με κυρίαρχο στόχο τη διαμόρφωση και εφαρμογή ενός νέου κοινωνικού συμβολαίου με τις κοινωνίες των αγροτικών περιοχών.

Οι Καρανικόλας & Μαρτίνος (2011) θεωρούν πως η ελληνική γεωργία, από το 1981 και έπειτα, λειτουργώντας μέσα στο πλαίσιο της ΚΑΠ, προσανατολίστηκε όλο και περισσότερο προς την κατεύθυνση της είσπραξης επιδοτήσεων, γεγονός που την κατέστησε περισσότερο ευάλωτη στις διεθνείς διακυμάνσεις και την απομάκρυνε από τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα. Υποστηρίζουν δε, ότι η πολιτική αυτή επέτρεψε τη δημιουργία εισοδηματικών ψευδαισθήσεων που δεν ανταποκρίνονταν στο παραγωγικό αποτέλεσμα, ήταν δε ένας από τους βασικότερους λόγους της καθήλωσης και υποχώρησης της εγχώριας παραγωγής και της επιβάρυνσης του εμπορικού ισοζυγίου. Συμφωνούν κι αυτοί πως ο αγροτικός τομέας στην Ελλάδα διαθέτει συγκριτικά πλεονεκτήματα, ικανά να συμβάλλουν στην παραγωγή καινοτόμων, διαφοροποιημένων, υψηλής ποιότητας προϊόντων, που να είναι ανταγωνιστικά τόσο στην εγχώρια όσο και σε ξένες αγορές. Κατά τους Καρανικόλα & Μαρτίνο (2011), επίσης, η ανάπτυξη του αγροτικού τομέα πρέπει να περάσει μέσα από την παιδεία μέσω του συντονισμού και της αξιοποίησης του επιστημονικού δυναμικού της χώρας.

Ο Μαραβέγιας (2009) τονίζει πως το μέγα ζήτημα είναι η πολιτική διαχείριση του αγροτικού τομέα. Υποστηρίζει ότι όλα αυτά τα χρόνια και μέχρι σήμερα, η

αγροτική πολιτική ασκήθηκε με περισσότερο κοινωνικούς και λιγότερο με αναπτυξιακούς όρους με στόχο την κοινωνική συναίνεση και όχι την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Σχεδόν κανένα από τα διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής γεωργίας δεν βρήκε ευτυχή λύση, με αποτέλεσμα σήμερα, λόγω της αποδόμησης της ΚΑΠ, της απελευθέρωσης του διεθνούς εμπορίου και της δημοσιονομικής ασφυξίας, τα προβλήματα αυτά να παίρνουν εκρηκτικές διαστάσεις. Υπογραμμίζει ότι με βάση τα σημερινά δεδομένα και την εμπειρία του παρελθόντος, η αντιμετώπιση όλων αυτών των προβλημάτων του αγροτικού τομέα ακόμη και αν είναι εύστοχη και αποτελεσματική, θα χρειασθεί χρόνο προκειμένου να ανακόψει την αρνητική πορεία, ενώ είναι αμφίβολο αν θα οδηγήσει στην αύξηση των αγροτικών εισοδημάτων μέσα στον εντεινόμενο διεθνή ανταγωνισμό.

Συνεχίζει προτείνοντας παράλληλα με την προσπάθεια να αντιμετωπιστούν τα διαρθρωτικά προβλήματα της αγροτικής παραγωγής τόσο από την πολιτεία όσο και από τους αγρότες, να σχεδιασθεί και να εφαρμοσθεί μια ευρύτερη στρατηγική για την ανάπτυξη της υπαίθρου. Μια τέτοια στρατηγική θα συμβάλλει, σύμφωνα με αυτόν, στην απορρόφηση της αυξανόμενης ανεργίας στον αγροτικό χώρο, λόγω της συρρίκνωσης της γεωργίας και θα προσφέρει ικανοποιητικά εισοδήματα στους κατοίκους της υπαίθρου τα οποία δεν μπορεί να προσφέρει πλέον η αγροτική παραγωγή. Η στρατηγική για την ανάπτυξη της υπαίθρου πρέπει να στηρίζει και τις άλλες, εκτός της γεωργίας, παραγωγικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται στην ύπαιθρο, όπως ο τουρισμός, οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, η μικρή βιομηχανία και βιοτεχνία, οι κατασκευές δεύτερης κατοικίας, οι νέες υπηρεσίες αναψυχής, η αξιοποίηση του περιβάλλοντος και του φυσικού πλούτου κλπ. Κύριος στόχος μιας τέτοιας στρατηγικής είναι να δημιουργήσει ελκυστικό περιβάλλον στις αγροτικές περιοχές με τη βελτίωση των κοινωνικών υποδομών και των υπηρεσιών για την παρακίνηση νέων, δυναμικών ανθρώπων, που επιλέγουν την ποιότητα ζωής στην ύπαιθρο, να επιχειρήσουν στους προαναφερόμενους τομείς. Φαινόμενα που στις προηγούμενες δεκαετίες παρουσιάζονταν ως προβλήματα ή τουλάχιστον ως μεταβατικές καταστάσεις, σήμερα αντιμετωπίζονται τελείως διαφορετικά, σε ορισμένες περιπτώσεις αναγνωρίζεται ο θετικός ρόλος τους και εφαρμόζονται πολιτικές ενίσχυσής τους. Η πολυαπασχόληση, για παράδειγμα, για πολλά χρόνια εθεωρείτο ως το μεταβατικό στάδιο περάσματος από την αγροτική εργασία στο δευτερογενή ή τριτογενή τομέα (Ζακοπούλου, 1999). Αυτό, όχι μόνο δε συνέβη κατά

τα τελευταία 20 χρόνια, αλλά αντίθετα, σε πολλές περιπτώσεις, η πολυαπασχόληση συνέβαλλε στη συγκράτηση του πληθυσμού στις αγροτικές περιοχές και τον περιορισμό της εγκατάλειψής τους.

Η στρατηγική αξιοποίησης της πολυλειτουργικότητας της υπαίθρου έχει ήδη εφαρμοσθεί σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες και διευκολύνεται σήμερα από την σχεδιαζόμενη διοικητική αποκέντρωση και την στροφή της Κ.Α.Π περισσότερο προς την ενίσχυση της ανάπτυξης της υπαίθρου και λιγότερο των αγροτικών εισοδημάτων.

Συμπερασματικά, στην πλειοψηφία της, η επιστημονική κοινότητα συγκλίνει στο ότι οι σύγχρονες προοπτικές της ελληνικής αγροτικής πολιτικής θα πρέπει να προσανατολιστούν σε δύο βασικούς άξονες: 1) Στη συνετή και βιώσιμη χρήση των φυσικών πόρων και 2) στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών αγροτικών προϊόντων. Η νέα ΚΑΠ δίνει τη δυνατότητα, μέσω της αποδέσμευσης των ενισχύσεων, ή καλύτερα υποχρεώνει, μέσω της σταδιακής μείωσής τους, την ελληνική γεωργία να αναδιαρθρωθεί και να παράγει νέου είδους προϊόντα τα οποία θα αναδεικνύουν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας. Η εμμονή σε καλλιέργειες βασικών ομοιόμορφων προϊόντων (commodities) των προηγούμενων ετών μόνο λίγα μπορεί να υποσχεθεί, μιας και η Ελλάδα στερείται δύο σημαντικών στοιχείων: άφθονης γεωργικής γης και (τουλάχιστον μέχρι σήμερα) χαμηλού κόστους εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1. Διεθνές και ευρωπαϊκό οικονομικό περιβάλλον

Μετά την οικονομική κρίση και την έναρξη της ύφεσης από το 2009 η παγκόσμια οικονομία αναπτύχθηκε με ικανοποιητικό ρυθμό, σημειώνοντας το 2010, σύμφωνα με ορισμένες εκτιμήσεις, αύξηση του ΑΕΠ κατά 5,1 εκατοστιαίες μονάδες. Η ανάκαμψη της οικονομίας κατά το 2010 ήταν αισθητή στις χώρες με αναπτυγμένη οικονομία (από -3,4% το 2009 σε 3% το 2010) ενώ οι αναδυόμενες και αναπτυσσόμενες χώρες κατέγραψαν ιδιαίτερα έντονο ρυθμό ανάπτυξης, μεγαλύτερο του 7% σε σχέση με το 2,8% του 2009 (Πίνακας 1).

Έντονη ήταν η ανάκαμψη και στον όγκο του παγκόσμιου εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών, παρουσιάζοντας το 2010 ρυθμό αύξησης της τάξεως του 12,4%, έναντι μείωσης κατά 10,8% το 2009, ενώ ιδιαίτερα αισθητή ήταν η άνοδος των διεθνών τιμών πετρελαίου το 2010, κατά 27,9% αλλά και η άνοδος των διεθνών τιμών των βασικών, πλην καυσίμων, εμπορευμάτων (+26,3%) που επέδρασαν αυξητικά στο ρυθμό πληθωρισμού (από 0,1 σε 1,6%) στις χώρες με αναπτυγμένη οικονομία (Πίνακας 1).

Η ανάπτυξη το 2011 σε παγκόσμιο επίπεδο επιβραδύνθηκε σε σχέση με το 2010, ενώ σημειώθηκε και νέα μεγάλη άνοδος των διεθνών τιμών πετρελαίου (κατά 34,5%), αλλά και των βασικών, πλην καυσίμων, εμπορευμάτων (+21,6%). Ο πληθωρισμός αυξήθηκε τόσο στις χώρες με αναπτυγμένη οικονομία (2,2%), όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες (+6,9%), ενώ με σημαντικά χαμηλότερους ρυθμούς κινήθηκε το παγκόσμιο εμπόριο (Πίνακας 1).

Στην Ευρώπη, η ανάκαμψη της οικονομίας κατά το 2010 ακολούθησε γενικά μέτριο ρυθμό. Στη ζώνη του ευρώ ειδικότερα η ανάπτυξη σημείωσε το 2010 μέσο ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ της τάξεως του 1,8% κινούμενη από τον υψηλό ρυθμό ανάπτυξης της Γερμανίας (3,5%) που επωφελήθηκε από την έντονη ανάκαμψη του διεθνούς εμπορίου. Αρνητικοί ωστόσο ρυθμοί ανάπτυξης καταγράφονται στις χώρες που αντιμετωπίζουν δημοσιονομική κρίση, όπως η Ελλάδα (-4,5%) και η Ιρλανδία (-1%) και υψηλό έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών τους (-10,4% και -9,9% αντίστοιχα). Οι χώρες της νοτιοανατολικής Ευρώπης, παρά τους σημαντικούς ρυθμούς ανάπτυξης, διατήρησαν σε υψηλά επίπεδα το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών τους, ενώ υψηλό επίπεδο ανεργίας καταγράφεται στις

περισσότερες χώρες της ευρωζώνης, αλλά και στην περιφέρεια.

Πίνακας 1. Εκτιμήσεις και προβλέψεις* ορισμένων μακροοικονομικών μεγεθών

Ομάδες χωρών /χώρες	Ετήσια μεταβολή (%) σε σχέση με το προηγούμενο έτος			
	2009	2010	2011	2012*
ΑΕΠ παγκόσμιου συνόλου	-0,5	5,1	4,3	4,5
ΑΕΠ αναπτυγμένων οικονομιών	-3,4	3	2,2	2,6
Αμερική	-2,6	2,9	2,5	2,7
Ευρωζώνη	-4,1	1,8	2	1,7
Γερμανία	-4,7	3,5	3,2	2
Γαλλία	-2,6	1,4	2,1	1,9
Ιταλία	-5,2	1,3	1	1,3
Ισπανία	-3,7	-0,1	0,8	1,6
Ιαπωνία	-6,3	4	-0,7	2,9
Καναδάς	-2,8	3,2	2,9	2,6
ΑΕΠ αναδυόμενων και αναπτυσσόμενων	2,8	7,4	6,6	6,4
Ρωσία	-7,8	4	4,8	4,5
Κίνα	9,2	10,3	9,6	9,5
Ινδία	6,8	10,4	8,2	7,8
Βραζιλία	-0,6	7,5	4,1	3,6
Παγκόσμιο εμπόριο	-10,8	12,4	8,2	6,7
Εισαγωγές				
Αναπτυγμένες οικονομίες	-12,5	11,6	6	5,1
Αναπτυσσόμενες οικονομίες	-7,9	13,7	12,1	9
Εξαγωγές				
Αναπτυγμένες οικονομίες	-12	12,3	6,8	6,1
Αναπτυσσόμενες οικονομίες	-7,9	12,8	11,2	8,3
Βασικά εμπορεύματα				
Πετρέλαιο	-36,3	27,9	34,5	-1
Άλλα βασικά εμπορεύματα	-15,7	26,3	21,6	-3,3

Πηγή: IMF, World Economic Outlook, Update, June 2011

Οι προβλέψεις για την ανάπτυξη της οικονομίας το 2012, σύμφωνα με ορισμένες πρόωρες εκτιμήσεις, δείχνουν οριακή αύξηση του ΑΕΠ σε σχέση με το 2011, τόσο σε παγκόσμιο επίπεδο (από 4,3% σε 4,5%), όσο και στο επίπεδο των χωρών με αναπτυγμένη οικονομία, όπως η Αμερική (από 2,5% σε 2,7%). Στις χώρες της ευρωζώνης προβλέπεται ωστόσο περιορισμός της αύξησης του ΑΕΠ (από 2% σε 1,7%), ενώ στις αναδυόμενες και αναπτυσσόμενες χώρες η ανάπτυξη της οικονομίας φαίνεται ότι θα διατηρήσει υψηλό ρυθμό (6,4%). Το παγκόσμιο εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών αναμένεται να κινηθεί με χαμηλότερο ρυθμό (6,7% από 8,2%) διατηρώντας ωστόσο υψηλούς ρυθμούς στις αναδυόμενες και αναπτυσσόμενες

χώρες. Κρίσιμη θεωρείται η εξέλιξη των τιμών των βασικών εμπορευμάτων, όπως το πετρέλαιο και τα άλλα, πλην καυσίμων, εμπορεύματα, για τα οποία οι μέχρι στιγμής εκτιμήσεις προβλέπουν σταθεροποίηση στο επίπεδο του 2011, ενώ στο πετρέλαιο προβλέπεται οριακή μείωση ίση με 1% περίπου.

Στις χώρες της ευρωζώνης αναμένεται βελτίωση του πληθωρισμού (από 2,3% σε 1,7%) αλλά η ανεργία προβλέπεται να διατηρηθεί στο ίδιο σχεδόν υψηλό επίπεδο με εκείνο του 2011 (από 9,9% σε 9,6%), αυξανόμενη ωστόσο ακόμα περισσότερο στην Ελλάδα (σε 15% έως και 16% από 14,8%) και στην Πορτογαλία (12,4% από 11,9% το 2011).

1.2. Εξελίξεις στο εγχώριο οικονομικό περιβάλλον

Η ύφεση της ελληνικής οικονομίας εντάθηκε το 2010 με αποτέλεσμα τη σημαντική πτώση του ΑΕΠ κατά 4,5% που κυρίως συνδέεται, σύμφωνα με ορισμένες εκτιμήσεις, με τη σημαντική μείωση της ιδιωτικής κατανάλωσης (-4,5%), με τη μεγάλη πτώση των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου (-16,5%) και με το σημαντικό περιορισμό της δημόσιας κατανάλωσης (-6,5%) (Πίνακας 2).

Πίνακας 2. Εκτιμήσεις ορισμένων μακροοικονομικών μεγεθών της ελληνικής οικονομίας (σε σταθερές τιμές έτους 2000)

	Αξία (σε εκατ. € το 2000)	Ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές					
		2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ιδιωτική κατανάλωση	98.627	4,5	5,2	2,8	3,2	-2,2	-4,5
Δημόσια κατανάλωση	24.271	1,1	8,8	8,2	1,5	10,3	-6,5
Ακαθ. επενδ. πάγιου κεφαλαίου	29.450	-6,3	10,6	5,5	-7,5	-11,2	-16,5
Κατασκευές	17.944	-7,8	16,4	-4,1	-18,9	-12,3	-12,5
Εξοπλισμός	10.415	-4,8	3	22,3	6,6	-11,8	-23,5
Εγχώρια τελική ζήτηση	152.349	1,7	6,8	4,2	0,8	-1,8	-6,9
Αποθέματα και διαφορές (% ΑΕΠ)	2.328	-0,3	-0,6	1,1	1,6	-0,9	0
Εξαγωγές αγαθών & υπηρεσιών	33.882	2,5	5,3	5,8	4	-20,1	3,8
Εξαγωγές αγαθών	14.253	6,3	11,7	1,5	3,8	-18	4,8
Εξαγωγές υπηρεσιών	19.629	0,1	1	9	4,1	-21,5	3,2
Τελική ζήτηση	118.558	1,3	6,3	5,8	1,7	-6,8	-4,6
Εισαγωγές αγαθών & υπηρεσιών	52.277	-1,5	9,7	9,9	4	-18,6	-4,9
Εισαγωγές αγαθών	40.730	-1,2	10,7	10,2	2,1	-18,5	-8,4
Εισαγωγές υπηρεσιών	11.548	-2,9	4,9	8,1	13,7	-18,9	11,1
ΑΕΠ σε αγοραίες τιμές	136.281	2,3	5,2	4,3	1	-2	-4,5

Πηγή: Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, Απρίλιος 2011

Βελτίωση ωστόσο παρουσίασε το εξωτερικό ισοζύγιο, κυρίως εξαιτίας της μείωσης των εισαγωγών αγαθών (-8,4%), μια και οι εισαγωγές υπηρεσιών αυξήθηκαν, αλλά και από την αύξηση των εξαγωγών αγαθών (4,8%) και υπηρεσιών (3,2%), όπως φαίνεται στα στοιχεία του πίνακα που ακολουθεί (Πίνακας 2). Τον Φεβρουάριο του 2012, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο αποφάσισε το «κούρεμα» του ελληνικού χρέους κατά 120 δις. ευρώ, γεγονός που το καθιστά πλέον πιο βιώσιμο. Παρόλα αυτά, η ύφεση στην εγχώρια αγορά τα επόμενα 1-2 χρόνια δεν αναμένεται να οπισθοχωρήσει. Η ύφεση, σε συνδυασμό με την εντεινόμενη επιβολή επιπρόσθετων φόρων, καθιστά δυσχερή την προσέλκυση επενδύσεων, την στιγμή που η ανεργία καλπάζει σε ποσοστά άνω του 18%, με τον κύριο όγκο των ανέργων να ανήκει στους νέους.

1.3. Εξελίξεις στην αγροτική οικονομία

Στο διάστημα των τελευταίων ετών, η ευρωπαϊκή γεωργία, όπως και η ελληνική, υπέστη και υφίσταται τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης, που εκφράζεται κυρίως από την κάμψη του εμπορίου, τη μείωση της ζήτησης και τον περιορισμό των διαθέσιμων πόρων για τη στήριξη και την ανάπτυξή της. Παράλληλα, υφίσταται εντονότερα τις συνέπειες από την αστάθεια των αγορών, αλλά και τις επιπτώσεις από τις κλιματικές αλλαγές, που επιτείνουν τη συχνότητα και τη σφοδρότητα ακραίων καιρικών συνθηκών, με αποτέλεσμα τον περιορισμό της απόδοσης των καλλιεργειών, την απώλεια παραγωγής και την πτώση του αγροτικού εισοδήματος. Βρίσκεται συγχρόνως αντιμέτωπη με κρίσιμα ζητήματα που συνδέονται με την ασφάλεια των τροφίμων και με την επάρκειά τους, μια και θεωρείται δεδομένη η αύξηση της ζήτησής τους στο άμεσο μέλλον. Από την άλλη πλευρά, οι ευρωπαϊκοί φορείς των αγροτών επισημαίνουν με έμφαση την ανάγκη ενίσχυσης της θέσης των αγροτών και των επιχειρήσεων τους στην εφοδιαστική αλυσίδα, μια και έχει καταστεί πλέον ευρύτερα αποδεκτό ότι το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος της προστιθέμενης αξίας των τροφίμων καρπούνται τα δίκτυα διανομής και οι μεγάλες αλυσίδες λιανικής πώλησης που έχουν αποκτήσει δεσπόζουσα θέση στην αγορά.

Στην Ελλάδα ειδικότερα, πριν την έναρξη της ύφεσης, ο αγροτικός τομέας κατέγραφε μεγάλη κάμψη, με σημαντική μείωση στο αγροτικό εισόδημα, απώλεια στην αξία της φυτικής, κυρίως, παραγωγής και πτώση της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας σε βασικές τιμές (ΠΑΣΕΓΕΣ, 2011).

Παρά τις δυσμενείς αυτές εξελίξεις, η θέση του αγροτικού τομέα στην ελληνική οικονομία εξακολουθεί να παραμένει σημαντική, κρινόμενη από τη σημαντική συμβολή του στην απασχόληση (η οποία μάλιστα παρουσίασε άνοδο κατά τη διάρκεια της τριετίας 2008-2010), όσο και από τη συμμετοχή του στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, που αποκτά βαρύνουσα σημασία σε ορισμένες περιφέρειες της χώρας (ΠΑΣΕΓΕΣ, 2011). Αναμφισβήτητα, όμως, ο αγροτικός τομέας αποτελεί βασικό τροφοδότη σειράς προϊόντων και υπηρεσιών, ιδιαίτερης σημασίας για τη βιομηχανία τροφίμων και ποτών, η οποία αποτελεί σταθερά τον κινητήριο μοχλό της μεταποίησης, αλλά και από τη συνεισφορά των αγροτικών προϊόντων στο εξωτερικό εμπορικό ισοζύγιο της χώρας, που παρουσιάζει σταθερότητα και δυναμισμό ακόμα και στην περίοδο της ύφεσης στην οικονομία.

Πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι η παραγωγή του γεωργικού κλάδου (περιλαμβανομένης της γεωργίας, της κτηνοτροφίας και της δασοπονίας) με όρους ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας σε σταθερές τιμές (2000), δεν μειώθηκε κατά τη διάρκεια της ύφεσης. Αντίθετα, αυξήθηκε αισθητά τόσο κατά το 2009 (από 6,2 σε 6,9 δις €) όσο και κατά το 2010 (από 6,9 δις ευρώ σε 7,8 δις ευρώ), γεγονός που επιβεβαιώνεται και από πρόσφατη έρευνα του ΚΕΠΕ, στην οποία επισημαίνεται ότι ο πρωτογενής τομέας αποτέλεσε το μόνο σχεδόν τομέα της ελληνικής οικονομίας στον οποίο καταγράφηκε αύξηση οικονομικής δραστηριότητας, όταν σε άλλους σημαντικούς τομείς της οικονομίας σημειώνεται το ίδιο διάστημα μεγάλη πτώση, όπως για παράδειγμα στις κατασκευές (-18%), στη μεταποίηση (-11,8%) και στην ενέργεια (-10,3%).

Η χρησιμοποιούμενη γεωργική γη εκτιμάται το 2009 σε 38,2 εκατ. στρέμματα περίπου, περιλαμβάνοντας 860.000 αγροτικές εκμεταλλεύσεις, με μικρό μέσο μέγεθος (4,7 εκτάρια) που υπολείπεται αισθητά του μέσου όρου των αγροτικών εκμεταλλεύσεων στην ΕΕ-27 (12,6 εκτάρια) (Eurostat). Στο σύνολό του ο πρωτογενής τομέας απασχολεί κατά το έτος αυτό 537.000 άτομα, μέγεθος που αντιπροσωπεύει το 11,9% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της χώρας. Το επίπεδο αυτό είναι σημαντικά υψηλότερο του μέσου όρου στην ΕΕ-27 (5,1%) αποτελώντας το τρίτο στη σειρά μέγεθος απασχόλησης, αμέσως μετά τη Ρουμανία (29,1%) και την Πολωνία (13%) (Eurostat).

Η αξία της παραγωγής του γεωργικού κλάδου, σε τρέχουσες τιμές, εκτιμάται το 2009 σε 10,1 δις ευρώ περίπου, ενώ η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία του, σε

βασικές τιμές, βρίσκεται στο χαμηλό επίπεδο των 5,6 δις ευρώ, μέγεθος που αναλογεί στο 2,9% στο σύνολο της οικονομίας (Πίνακας 3). Η σημασία του γεωργικού τομέα για την οικονομία της Ελλάδας, όπως και σε όλα σχεδόν τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ακολουθεί μια συνεχή πτωτική πορεία. Αυτό φαίνεται καθαρά από την πτωτική τάση του ποσοστού συμμετοχής του παραγόμενου εγχώριου προϊόντος από τον γεωργικό τομέα (Γεωργία, Θήρα & Δασοκομία) στο συνολικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν της ελληνικής οικονομίας κατά την περίοδο 2001-2010 (Πίνακας 3). Σταθεροποιητικές τάσεις επικρατούν τη διετία 2009-2010.

Πίνακας 3. Ποσοστό συμμετοχής του παραγόμενου εγχώριου προϊόντος από τον γεωργικό τομέα στο συνολικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
% συμμετοχής της γεωργίας στο Α.Ε.Π.	5,9	5,5	5,1	4,6	4,4	3,4	3,1	2,8	2,9	2,9

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. Οικονομικοί λογαριασμοί γεωργίας, 2004-2010 προσωρινά στοιχεία, 2010 2^η εκτίμηση

Ως προς το γεωργικό εισόδημα, όπως αντανακλάται από τον δείκτη Α του γεωργικού εισοδήματος ο οποίος αναφέρεται στο πραγματικό κατά κεφαλήν εισόδημα, εμφανίζει μία τάση έντονης συρρίκνωσης (Πίνακας 4). Οι όποιες αυξήσεις στο γεωργικό εισόδημα κατά την εξεταζόμενη δεκαετία απέχουν πολύ από τις μειώσεις που πραγματοποιήθηκαν σε αυτό και σε αριθμό και σε ποσοστιαία βάση.

Το γεωργικό εισόδημα συρρικνώθηκε κατά 10,92% το 2008 σε σύγκριση με το 2007, ενισχύθηκε ελαφρά κατά 1,5% το 2009/2008 και κατέγραψε περαιτέρω πτώση 3,5% το 2010 σε σχέση με το 2009 (ως έτος βάσεως για τις ετήσιες συγκρίσεις θεωρείται το προηγούμενο έτος σε σχέση με το τρέχον, π.χ. το 2010 η μεταβολή σε σχέση με το 2009 ήταν $96,50-100=-3,50\%$) (Πίνακας 4).

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ., η δεύτερη εκτίμηση για το συνολικό γεωργικό εισόδημα στην Ελλάδα το έτος 2010 εμφανίζει μια μεταβολή σε ονομαστικές τιμές κατά -0,97% σε σχέση με το 2009. Σε απόλυτες τιμές, το 2010 το εισόδημα ανήλθε σε 6.806,51 εκατ. €, ενώ το 2009 ανερχόταν σε 6.873,51 εκατ. €. Εάν όμως λάβουμε υπόψη την μεταβολή του αποπληθωριστή του ΑΕΠ που είναι +2,95% για το 2010 ως προς το 2009, τότε η πραγματική μεταβολή

(αποπληθωρισμένη) του συνολικού εισοδήματος για το 2010 σε σύγκριση με το 2009 είναι -3,81%.

Πίνακας 4. Ο Δείκτης Α του γεωργικού εισοδήματος

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ΔΕΙΚΤΗΣ Α	100,2	96,31	91,2	95,26	100,69	98,26	100,73	89,08	101,5	96,5
ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΔΕΙΚΤΗ Α (%)	0,2	-3,69	-8,8	-4,74	0,69	-1,74	0,73	-10,92	1,5	-3,5

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. Οικονομικοί λογαριασμοί γεωργίας, 2004-2010 προσωρινά στοιχεία, 2010 2^η εκτίμηση

Από την θεώρηση των Γενικών Δεικτών Τιμών Εισροών και Εκροών στην γεωργία-κτηνοτροφία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. προκύπτουν συμπεράσματα για την εξέλιξη του κόστους παραγωγής και των τιμών που απολαμβάνουν οι παραγωγοί από την πώληση των προϊόντων τους.

Πιο συγκεκριμένα, το κόστος παραγωγής που προκύπτει από το μέσο σταθμικό Γενικό Δείκτη Τιμών Εισροών, σημείωσε αύξηση 4,2% το 12μηνο Ιανουαρίου 2010-Δεκεμβρίου 2010 ως προς τον ίδιο δείκτη του 12μήνου Ιανουαρίου 2009-Δεκεμβρίου 2009, έναντι μείωσης 6% που σημειώθηκε κατά τα αντίστοιχα προηγούμενα 12μηνα 2009 προς 2008. Αντίστοιχα, ο μέσος σταθμικός Γενικός Δείκτης Τιμών Εκροών που αφορά στις τιμές που απολαμβάνει ο παραγωγός από την πώληση των προϊόντων του, σημείωσε αύξηση 12,6% το 12μηνο Ιανουαρίου 2010-Δεκεμβρίου 2010 σε σύγκριση με τον ίδιο δείκτη του 12μήνου Ιανουαρίου 2009-Δεκεμβρίου 2009.

Ένα επιπλέον μέγεθος για την περιγραφή της κατάστασης της αγροτικής οικονομίας είναι η απασχόληση. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. η απασχόληση ως συνολικό εργατικό δυναμικό στις εκμεταλλεύσεις, εκφρασμένο σε Ετήσιες Μονάδες Εργασίας που αντιστοιχεί σε πλήρη απασχόληση, σύμφωνα με την κοινοτική μεθοδολογία. Αποτυπώνεται μια μεικτή τάση σε όλη την διάρκεια περιόδου 2001-2010, ήπιων διακυμάνσεων με εξαίρεση εκείνη του 2003 όταν η απασχόληση ενισχύθηκε κατά +8,61% σε σύγκριση με το 2002. Αναφορικά με την τελευταία τριετία παρατηρείται μια σταθεροποίηση στο μέγεθος της απασχόλησης (ως έτος βάσης για τις ετήσιες συγκρίσεις θεωρείται το προηγούμενο έτος σε σχέση με το

τρέχον, π.χ. το 2010 η μεταβολή σε σχέση με το 2009 ήταν $99,68-100= -0,32\%$) (Πίνακας 5).

Πίνακας 5. Η μεταβολή των μονάδων εργασίας

	2001	2002	2003	2004	2005*	2006*	2007*	2008*	2009*	2010*
Μεταβολή ετήσιων μονάδων εργασίας	98,72	98,79	108,6	98,87	98,89	97,35	97,35	99,62	99,65	99,68

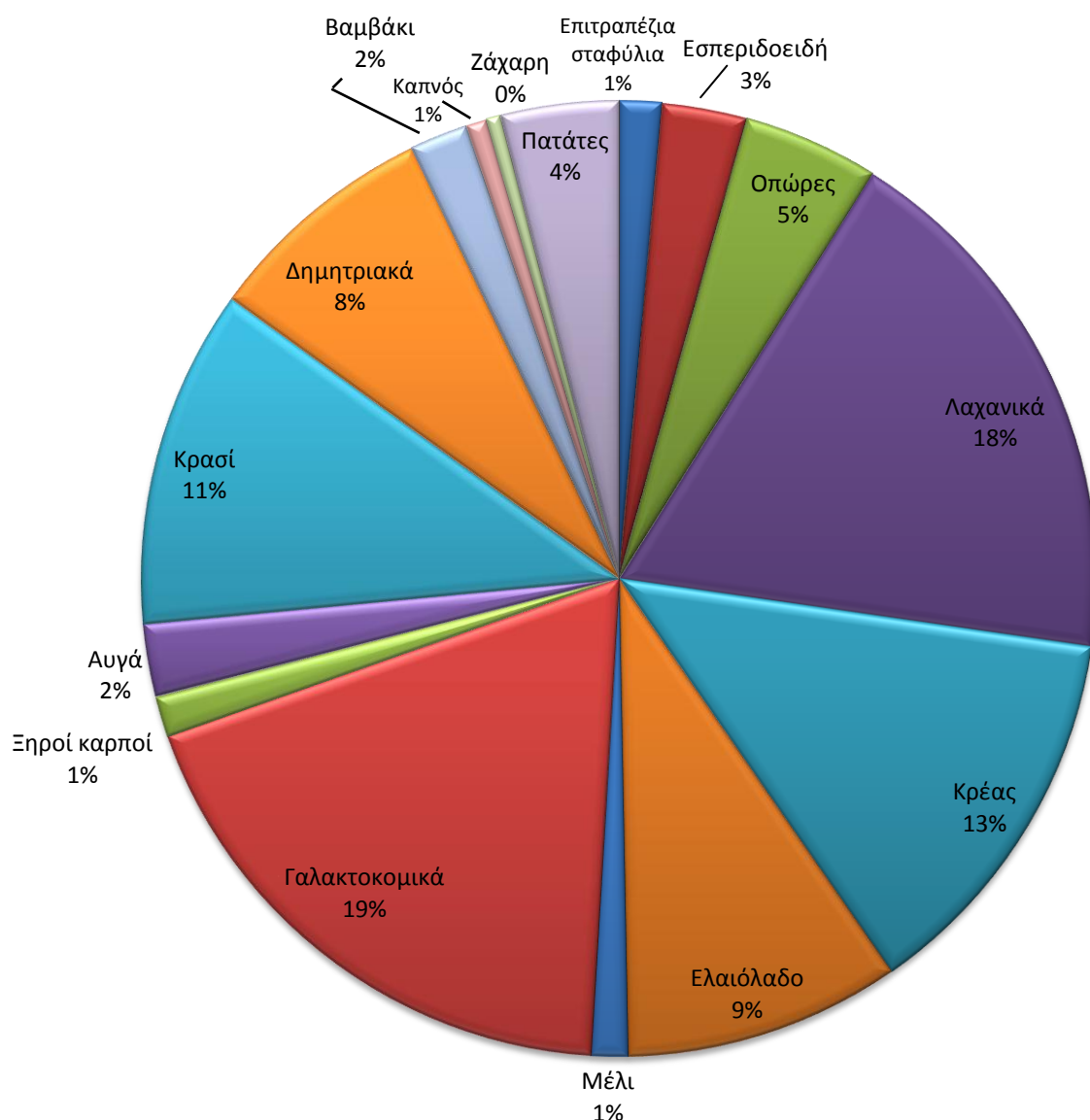
Πηγή : ΕΛ.ΣΤΑΤ. Οικονομικοί λογαριασμοί γεωργίας, 2004-2010 προσωρινά στοιχεία

Αξίζει ωστόσο να αναφερθεί εκ νέου ότι σύμφωνα με έρευνα της ΠΑΣΕΓΕΣ, η απασχόληση στον αγροτικό τομέα στην Ελλάδα, παρουσίασε άνοδο κατά την τριετία 2008-2010. Πιο συγκεκριμένα, στην τριετία αυτή, θεωρώντας ως πλήρες το έτος 2010, αναλογούν 38.000 νέες θέσεις εργασίας, εκ των οποίων το 95% περίπου αναφέρεται στη γεωργία και το υπόλοιπο στην αλιεία.

1.4. Η ελληνική αγροτική παραγωγή

1.4.1. Σύνθεση της ελληνικής αγροτικής παραγωγής

Προτού γίνει αναφορά σε κάθε τομέα αγροτικής παραγωγής, είναι χρήσιμο να γίνει μια αναφορά στην ποσοστιαία σύστασή της. Ενδεικτικά παρατίθεται η διάρθρωση της αγροτικής παραγωγής, σε όρους αξίας, για το έτος 2010 (Διάγραμμα 1). Επιλέχθηκε το έτος 2010 γιατί για το μεν έτος 2011 πολλά από τα στοιχεία είναι προσωρινά, ενώ για το 2012 δεν έχουν ακόμα καταγραφεί. Τα ποσοστά του βαμβακιού και του καπνού, καλλιεργειών που τα προηγούμενα χρόνια αποτελούσαν το μεγαλύτερο μέρος της αγροτικής παραγωγής, πλέον συνεισφέρουν πολύ λιγότερο.

Διάγραμμα 1. Η σύνθεση της ελληνικής αγροτικής παραγωγής ως προς την αξία των παραγόμενων προϊόντων, το έτος 2010.

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ

1.4.2. Γενικά

Οι εξελίξεις στην αγροτική παραγωγή που αναφέρονται στη συνέχεια καλύπτουν τις σημαντικότερες καλλιέργειες της χώρας καθώς και τα κυριότερα προϊόντα ζωικής προέλευσης. Επιπλέον, για όλα τα είδη προϊόντων αναφέρεται και η αντίστοιχη κατανάλωση στην ελληνική επικράτεια.

A. Φυτική παραγωγή

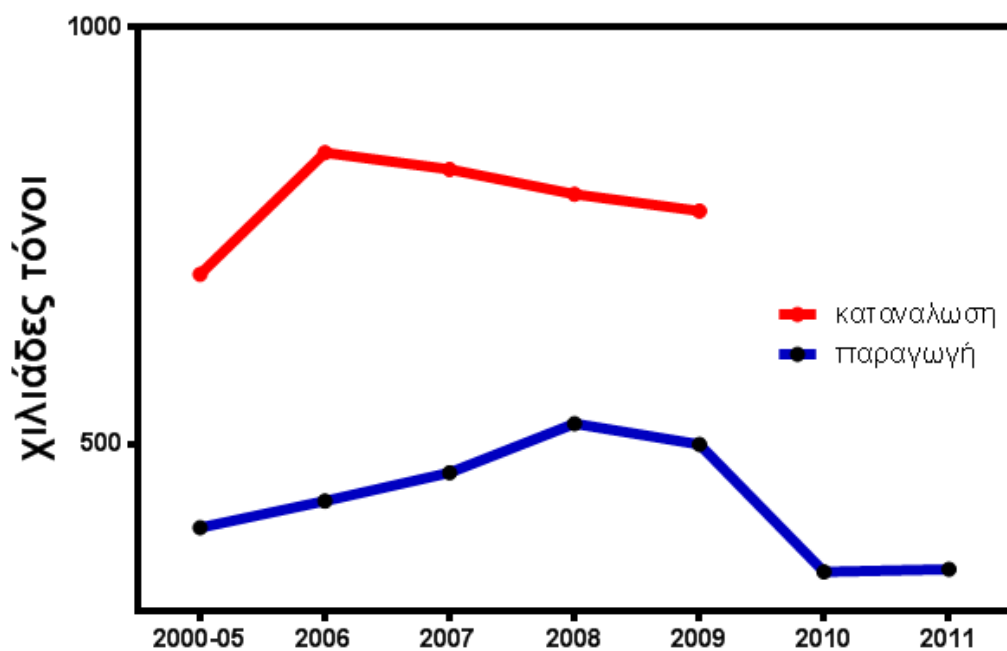
A.1. Δημητριακά

A.1.1. Παραγωγή και κατανάλωση

Τα δημητριακά (σιτηρά) αποτελούν τη σημαντικότερη καλλιέργεια της χώρας, καλύπτοντας κατά το 2009 το 30% περίπου της χρησιμοποιούμενης γεωργικής γης. Όσον αφορά την παραγωγή δημητριακών στην Ελλάδα, ανέρχεται σε 5255 χιλιάδες τόνους, εκ των οποίων το 53% είναι αραβόσιτος, το 31,2% σκληρό σιτάρι, το 8,4% μαλακό σιτάρι και το 5,6% κριθάρι. Το υπόλοιπο 2,7% αφορά την παραγωγή σίκαλης και βρώμης. Με εξαίρεση το 2008, έτος κατά το οποίο σημειώθηκε αύξηση, τα τελευταία χρόνια η συνολική παραγωγή δημητριακών παρουσιάζει μικρή αλλά σταθερή μείωση, γεγονός που οφείλεται κατά κύριο λόγο στη μείωση των επιδοτήσεων. Το 2008, εξαιτίας της ιδιαίτερα σημαντικής ανόδου των τιμών της εμπορικής περιόδου, η παραγωγή σιτηρών αυξήθηκε στο σύνολό της κατά 24%, για να ακολουθήσει το 2009, μετά την κάθοδο των τιμών, πτώση. Αυξητική τάση με μικρές αποκλίσεις καταγράφεται στη διάρκεια της τετραετίας 2006-2009 στην παραγωγή μαλακού σίτου. Με σημαντικές διακυμάνσεις εξελίχθηκε η παραγωγή αραβόσιτου, ενώ στο ρύζι η παραγωγή κινήθηκε ανοδικά, πλησιάζοντας το 2009 το επίπεδο των 208 χιλιάδων τόνων, καταγράφοντας αυξητικό ρυθμό κατά το 2010 (240 χιλιάδες τόνοι), ποσότητα που αναμένεται να διατηρηθεί και κατά το 2011.

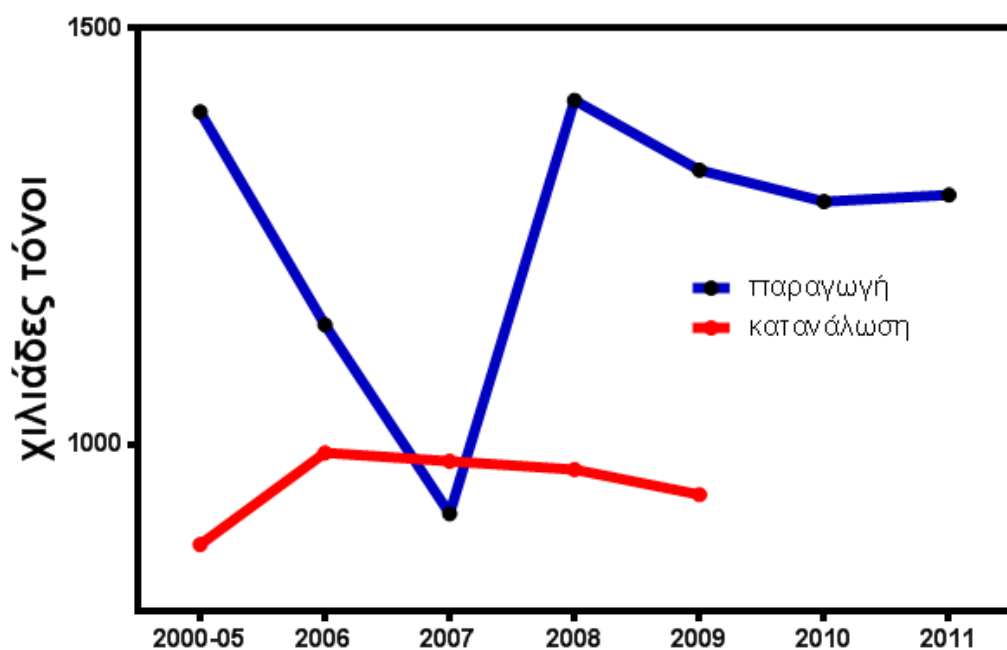
Κατά την εμπορική περίοδο 2010/2011 η παραγωγή σκληρού σίτου εκτιμάται ότι κυμάνθηκε στο ύψος του 1280 χιλιάδων τόνων, αλλά η τάση προβλέπεται πτωτική κατά την περίοδο 2011/2012, με την παραγωγή να πλησιάζει το επίπεδο των 1000 χιλιάδων τόνων περίπου. Κάμψη επίσης αναμένεται στην παραγωγή μαλακού σίτου, που προβλέπεται να περιορισθεί κατά το 2011 στο ύψος των 334 χιλιάδων τόνων περίπου. Στον αραβόσιτο, μετά την κάμψη του 2010, η παραγωγή κατά την τρέχουσα περίοδο προβλέπεται να κινηθεί ανοδικά (Διάγραμμα 2). Στο κριθάρι, αναμένεται για τρίτο συνεχόμενο έτος αισθητή πτώση της παραγωγής, ενώ η παραγωγή βρώμης

προβλέπεται να ανέλθει. Συνολικά, πάντως η παραγωγή σιτηρών προβλέπεται να σημειώσει κατά το 2011 άνοδο, όπως φαίνεται και στο αντίστοιχο διάγραμμα.

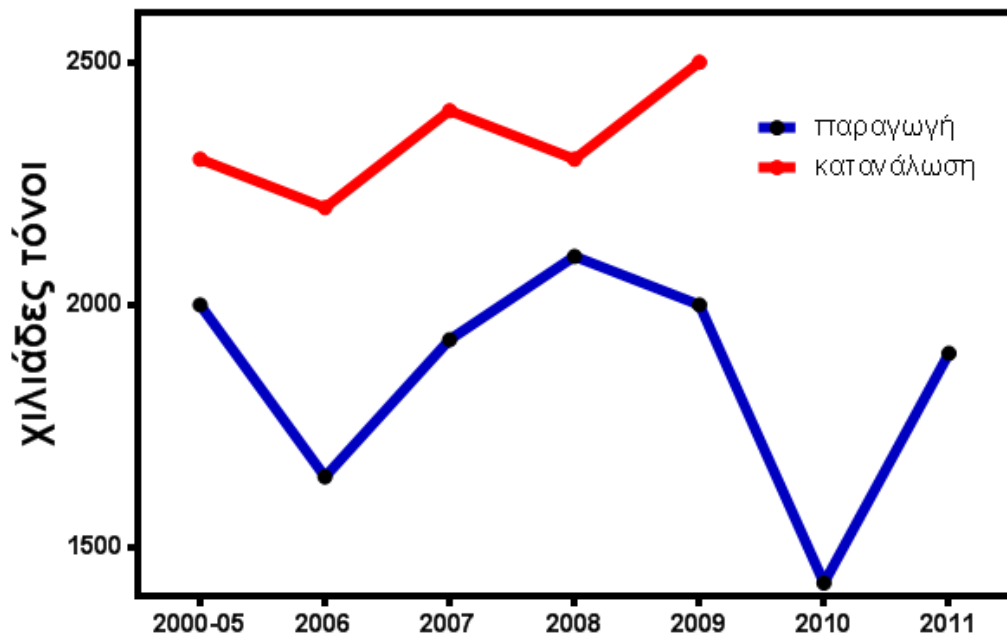
Διάγραμμα 2. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση μαλακού σιταριού.

Πηγή: Για την παραγωγή, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και ΠΑΣΕΓΕΣ. Για την κατανάλωση, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και Eurostat.

Διάγραμμα 3. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση σκληρού σιταριού.

Πηγή: Για την παραγωγή, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και ΠΑΣΕΓΕΣ. Για την κατανάλωση, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και Eurostat.

Διάγραμμα 4. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση αραβοσίτου.

Πηγή: Για την παραγωγή, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και ΠΑΣΕΓΕΣ. Για την κατανάλωση, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και Eurostat.

Η ζήτηση δημητριακών, παγκοσμίως, αυξήθηκε από το 2005 και έπειτα, και αυτό κυρίως οφείλεται στην αύξηση της παραγωγής βιοκαυσίμων. Στην Ελλάδα αυτό δεν συνέβη, μιας και ο τομέας αυτός είναι ακόμα σε εμβρυακό στάδιο ανάπτυξης. Συνεπώς, η κατανάλωση δημητριακών στην Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια, παραμένει σχεδόν σταθερή. Οι Έλληνες καταναλώνουν πολύ μεγαλύτερες ποσότητες σιταριού σε σχέση με τον αραβόσιτο, λόγω της σημαντικότητας των προϊόντων που παράγονται από το σιτάρι για τη διατροφική αλυσίδα, καθώς και λόγω των διατροφικών συνηθειών.

A.1.2. Περιορισμοί και δυνατότητες

Τα προβλήματα που παρουσιάζει ο τομέας των δημητριακών στην Ελλάδα είναι κατά κύριο λόγο ενδογενή. Ο πολυτεμαχισμός της αγροτικής γης και η μικρού μεγέθους εκμετάλλευση, χαρακτηριστικό της ελληνικής γεωργίας, έχει οδηγήσει σε υψηλό κόστος παραγωγής καθώς και σε μειωμένη ανταγωνιστικότητα των Ελλήνων παραγωγών. Οι χαμηλές τιμές παγκοσμίως και η εισαγωγή προϊόντων χαμηλού κόστους από τις βαλκανικές χώρες δημιουργούν επιπλέον προβλήματα διάθεσης των δημητριακών.

Παρά τα προβλήματα αυτά, τα δημητριακά καλύπτουν μεγάλες εκτάσεις της Ελλάδας, συμβάλλουν στη διαμόρφωση του αγροτικού εισοδήματος, ενώ ταυτόχρονα βοηθούν στη διασφάλιση της διατροφικής επάρκειας της χώρας. Για τη βελτίωση και διατήρηση του τομέα θα πρέπει να εκσυγχρονιστούν οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις και οι καλλιεργητικές πρακτικές και υποδομές του αγροτικού τομέα, να δοθεί βαρύτητα στη συμβολαιακή γεωργία και να αυξηθεί η ανταγωνιστικότητα της παραγωγής δημητριακών σε σχέση με τα εισαγόμενα προϊόντα. Επιπλέον, σημαντική θεωρείται η αναδιάρθρωση της καλλιέργειας των δημητριακών, η οποία μπορεί να επιτευχθεί με αμειψισπορά με ψυχανθή που θα βελτιώσει την ποιότητα της γης.

Η βελτίωση των υφιστάμενων καλλιεργειών και των προϊόντων τους μέσω της ένταξης σε συστήματα ολοκληρωμένης διαχείρισης και βιολογικής καλλιέργειας, καθώς και η κατάρτιση των παραγωγών μπορούν επίσης να συμβάλλουν στο στόχο αυτό. Η αναβάθμιση του ρόλου των αγροτικών ενώσεων στη συγκέντρωση και διαχείριση της παραγωγής, καθώς και η ενίσχυση της συνεταιριστικής δράσης με τη δημιουργία ομάδων καλλιεργητών και υποδομών για την επιστημονική τους στήριξη, θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην ανάπτυξη του κλάδου (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2007).

Οι σημαντικές μειώσεις των επιδοτήσεων με τη νέα Κ.Α.Π., αναμένεται ωστόσο να μειώσουν το επίπεδο παραγωγής δημητριακών. Η μόνη ενθαρρυντική ένδειξη για την καλλιέργεια τους μπορεί να θεωρηθεί η αύξηση των τιμών των δημητριακών το 2007 κυρίως λόγω της μείωσης των αποθεμάτων, αύξηση η οποία οδήγησε την Ε.Ε. στην κατάργηση της αγρανάπαυσης, ώστε να αντιμετωπιστεί έλλειμμα δημητριακών στην αγορά, και να οδηγήσει σε αύξηση της παραγωγής (Καδίτη & Νίτση, 2010). Οι συνθήκες όμως που οδήγησαν σε αυτή την κατάσταση θεωρούνται συγκυριακές κατά το μεγαλύτερο μέρος τους και έτσι αναμένεται η αγορά να ισορροπήσει σε επίπεδα τιμών και παραγωγής λίγο μεγαλύτερα από αυτά που ίσχυαν πριν το 2006.

Όσον αφορά το ρύζι, οι δυνατότητες ανάπτυξης της αγοράς περιλαμβάνουν όλα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω για τα δημητριακά, αλλά επιπλέον θα μπορούσε να επεκταθεί η παραγωγή και σε άλλα παθογενή εδάφη στα οποία η καλλιέργεια του ρυζιού θα συνέβαλε και στη βελτίωση τους. Προϋπόθεση για την αύξηση της παραγωγής θα αποτελούσε η επέκταση των εξαγωγικών αγορών. Η παγκόσμια παραγωγή ρυζιού αναμένεται να αυξηθεί περαιτέρω και τα επόμενα έτη, ενώ οι

καλλιεργούμενες εκτάσεις είναι πιθανόν να μειωθούν κυρίως στην Ασία. Η αύξηση της παραγωγής θα είναι το αποτέλεσμα της αυξανόμενης παραγωγικότητας, που απορρέει από την ενδυνάμωση των τεχνολογιών, τη μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στον έλεγχο των υδάτων, και την καλλιέργεια ανθεκτικότερων ποικιλιών (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2007). Ωστόσο, η αναμενόμενη αύξηση των εισοδημάτων και η διαφοροποίηση της διατροφής στις ασιατικές χώρες θα οδηγήσουν σε μείωση της παγκόσμιας κατά κεφαλήν κατανάλωσης ρυζιού.

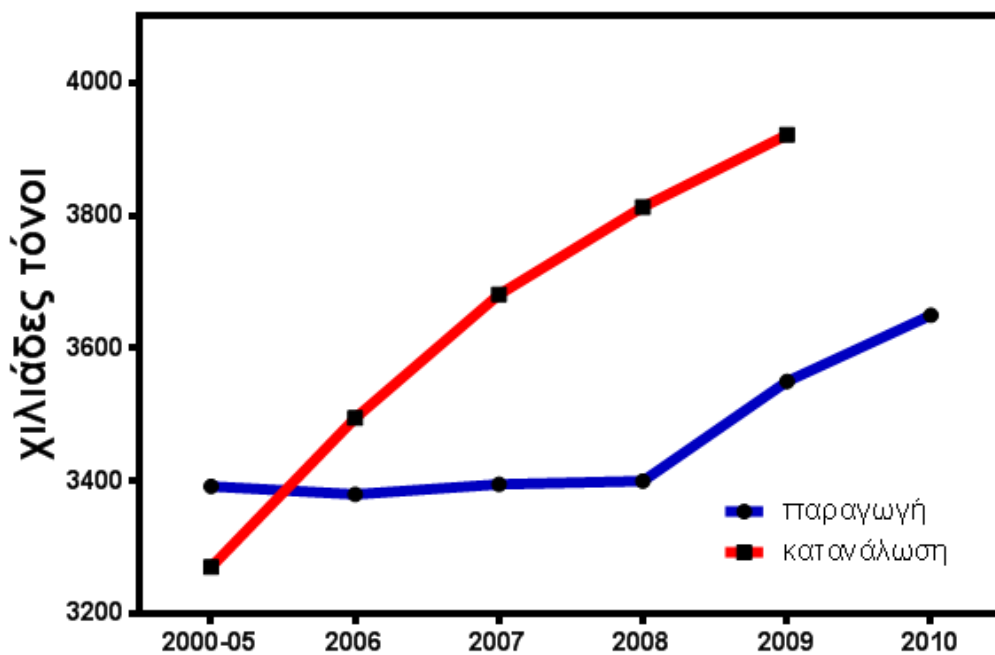
A.2. Λαχανικά

A.2.1. Παραγωγή και κατανάλωση

Η καλλιέργεια των λαχανικών είναι κατανομημένη σε όλη την επικράτεια της χώρας και περιλαμβάνει πολλά είδη. Η πατάτα, το είδος με τη μεγαλύτερη παραγωγή μεταξύ των λαχανικών, καλλιεργείται σε τρεις περιόδους και επομένως το προϊόν αυτό υπάρχει καθόλη τη διάρκεια του χρόνου, με μέση ετήσια παραγωγή γύρω στους 900 χιλιάδες τόνους από το 2000 ως το 2011. Στο παρόν κεφάλαιο, η περίπτωση της πατάτας εδώ αναφέρεται ξεχωριστά από τα υπόλοιπα λαχανικά. Δεύτερη καλλιέργεια κατά σειρά σπουδαιότητας είναι αυτή της τομάτας. Από το σύνολο των καλλιεργούμενων εκτάσεων με τομάτα, το 54% περίπου προορίζεται για νωπή κατανάλωση εκ των οποίων το 10% καλλιεργείται σε θερμοκήπια και το 44% υπαίθρια. Το υπόλοιπο πολύ σημαντικό μέρος (46%) του παραγόμενου προϊόντος οδηγείται στον τομέα της μεταποίησης.

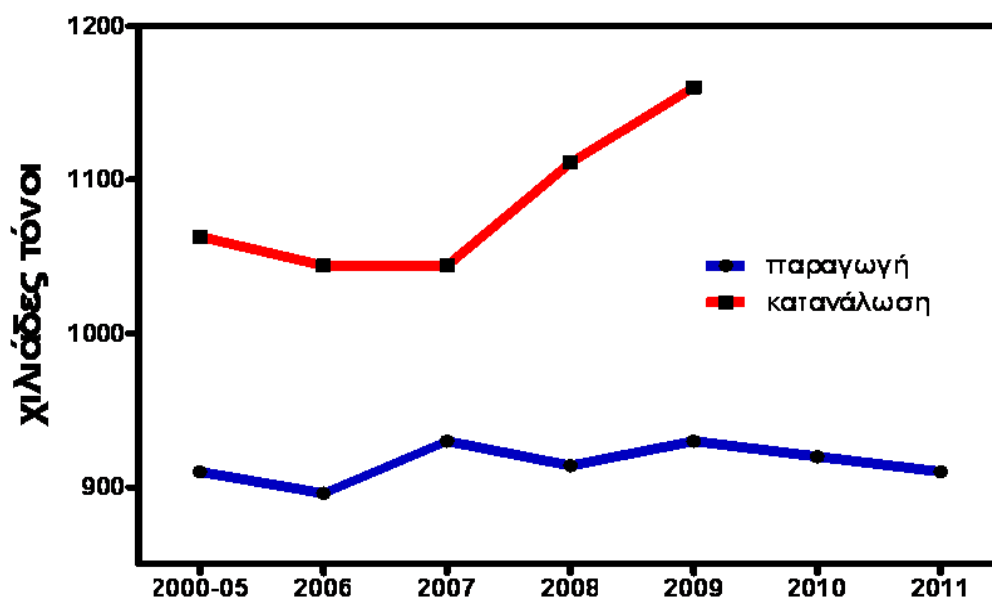
Όσον αφορά την συνολική παραγωγή των λαχανικών, από το 2000 ως το 2008 παρέμεινε σχεδόν σταθερή, στο επίπεδο των 2000 χιλιάδων τόνων περίπου (Διάγραμμα 3). Τα πιο πρόσφατα όμως διαθέσιμα στοιχεία, που αφορούν το 2009 και το 2010, δείχνουν μια αύξηση της εγχώριας παραγωγής λαχανικών κατά 25% περίπου. Η παραγωγή της πατάτας, αν και υφίσταται διακυμάνσεις, την τελευταία δεκαετία έχει παραμείνει σχεδόν σταθερή (Διάγραμμα 4).

Η κατανάλωση λαχανικών από τους Έλληνες αυξάνεται σταθερά τα τελευταία χρόνια και αυτό αποτυπώνεται στο διάγραμμα το οποίο προκύπτει από επεξεργασία στοιχείων της Eurostat (Διάγραμμα 3), ενώ για την πατάτα, συγκεκριμένα, η αύξηση της κατανάλωσης είναι ιδιαίτερα σημαντική το 2008 και το 2009 (Διάγραμμα 4). Τα στοιχεία αυτά δείχνουν ότι υπάρχει στροφή των Ελλήνων καταναλωτών προς μια διατροφή πιο πλούσια σε φρούτα και λαχανικά.

Διάγραμμα 5. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση λαχανικών.

Πηγή: Για την παραγωγή, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και ΠΑΣΕΓΕΣ. Για την κατανάλωση, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και Eurostat.

Διάγραμμα 6. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση πατάτας.

Πηγή: Για την παραγωγή, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και ΠΑΣΕΓΕΣ. Για την κατανάλωση, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και Eurostat.

Γενικά, αν και τα στοιχεία φανερώνουν ότι η εγχώρια παραγωγή λαχανικών αυξάνεται, αυτή δεν επαρκεί, τουλάχιστον μέχρι το 2009-έτος στο οποίο αντιστοιχούν τα πιο πρόσφατα στοιχεία-ώστε να καλύψει την ζήτηση που υπάρχει από την εγχώρια αγορά (Διάγραμμα 3).

A.2.2. Περιορισμοί-Δυνατότητες

Το 2007 πραγματοποιήθηκε μία σε βάθος μεταρρύθμιση της Κ.Ο.Α. (Κανονισμός (Ε.Κ.) αριθ. 1182/07) στον τομέα των οπωροκηπευτικών, η οποία βελτιώθηκε με την τελευταία μεταρρύθμιση του 2008, με σκοπό τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τομέα, τον προσανατολισμό του προς την αγορά, την αντιμετώπιση της μείωσης του εισοδήματος που προκύπτει από τις διακυμάνσεις των τιμών σε περιόδους κρίσης, την προώθηση της κατανάλωσης, την προστασία του περιβάλλοντος και τη συμμετοχή των παραγωγών σε οργανώσεις παραγωγών. Ο κανονισμός εφαρμόζεται σε δύο ομάδες προϊόντων, τα οποία μέχρι το 2008 αποτελούσαν το αντικείμενο δύο διαφορετικών Κ.Ο.Α.: τα νωπά και τα μεταποιημένα προϊόντα οπωροκηπευτικών. Τα προϊόντα που δεν καλύπτονται από την Κ.Ο.Α. αυτή είναι οι πατάτες, τα σταφύλια, οι μπανάνες, τα μπιζέλια, οι ελιές, το γλυκό καλαμπόκι και τα κτηνοτροφικά φασόλια (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2007).

Οι παραγωγοί νωπών προϊόντων μπορούν να συνιστούν οργανώσεις παραγωγών για να εκτελούν επιχειρησιακά προγράμματα που αποβλέπουν σε στόχους εμπορικούς, όπως ο εξορθολογισμός της παραγωγής, η ρύθμιση των τιμών, η βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων και η πρόληψη και διαχείριση κάθε είδους κρίσεων. Επιπλέον, προκειμένου να πωλούνται τα οπωροκηπευτικά, οφείλουν να καλύπτουν συγκεκριμένα πρότυπα ποιότητας που καθορίζονται από την Ε.Ε. και να είναι ευκρινής ο τόπος προέλευσης τους. Σε περιόδους κρίσης, οι οργανώσεις παραγωγών μπορούν να αποφασίσουν να μην πωλούν μερικά από τα προϊόντα τους, υπό τον όρο ότι δεν υπονομεύεται η κανονική διάθεση των προϊόντων ή δεν βλάπτεται το περιβάλλον. Για τις ποσότητες που αποσύρουν από την αγορά, λαμβάνουν την κοινοτική αποζημίωση απόσυρσης.

Επιπλέον, εφαρμόζεται το καθεστώς της ενιαίας ενίσχυσης. Όμως, το καθεστώς αυτό εισάγεται προοδευτικά. Σε πρώτη φάση μεταβατικά, και όσον αφορά τα προϊόντα που πριν από τη μεταρρύθμιση είχαν δικαίωμα ενίσχυσης στη

μεταποίηση, τα κράτη-μέλη έχουν τη δυνατότητα να διατηρούν μέρος των ποσών και να χορηγούν συμπληρωματική ενίσχυση στους γεωργούς. Επιπλέον, κατά το μεταβατικό αυτό χρονικό διάστημα, τα κράτη-μέλη μπορούν να παρέχουν στρεμματικές ενισχύσεις.

Σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος, η υπαγωγή των οπωροκηπευτικών στο καθεστώς ενιαίας ενίσχυσης σημαίνει ότι είναι υποχρεωτική και η πολλαπλή συμμόρφωση. Ταυτόχρονα οι οργανώσεις παραγωγών θα πρέπει να διαθέτουν το 10% των επιχειρησιακών τους προγραμμάτων για περιβαλλοντικά μέτρα, ενώ η κοινοτική συγχρηματοδότηση θα είναι 60% για τα βιολογικά προϊόντα. Τέλος, όσον αφορά την αύξηση της κατανάλωσης οπωροκηπευτικών, ο στόχος αυτός αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους που προσδιορίζονται για τη Διατροφή από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Στον Πίνακα 6 παρουσιάζονται οι επιδοτήσεις που έχουν δοθεί στα οπωροκηπευτικά από την Ε.Ε., καθώς και οι επιδοτήσεις που δίνονται στην Ελλάδα. Είναι φανερό ότι υπάρχει μια σημαντική αύξηση των επιδοτήσεων από την Agenda 2000 τόσο στην Ε.Ε. όσο και στην Ελλάδα, που τότε άρχισε ουσιαστικά να επιδοτείται ο κλάδος. Η αυξητική πορεία συνεχίστηκε μέχρι την εφαρμογή της νέας Κ.Α.Π., οπότε και μειώθηκαν. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ουσιαστικά η καλλιέργεια οπωροκηπευτικών είναι η μόνη φυτική παραγωγή που εξακολουθεί να παίρνει επιδοτήσεις σε επίπεδα ελάχιστα μειωμένα σε σχέση με την περίοδο πριν την εφαρμογή της νέας Κ.Α.Π.

Πίνακας 6. Επιδοτήσεις στην Ελλάδα για τα οπωροκηπευτικά από την Ε.Ε. (εκατ. ευρώ)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ΕΕ-27	43	37	30	99	105	122	122	108	95	107
Ελλάδα	0	0	0	32	30	33	41	30	26	28

Πηγή: Eurostat

Ο κλάδος των κηπευτικών αντιμετωπίζει σημαντικά προβλήματα, όπως το μικρό μέγεθος των εκμεταλλεύσεων, το υψηλό κόστος παραγωγής λόγω αύξησης της τιμής των καυσίμων, το αυξημένο κόστος των εισροών (φυτοφάρμακα, λιπάσματα, σπόροι κλπ.), τη μεγάλη διαφορά των τιμών παραγωγού και καταναλωτή, κ.ά. Επιπλέον, τα κηπευτικά είναι ευπαθή προϊόντα στις καιρικές συνθήκες και

αντιμετωπίζουν ισχυρό ανταγωνισμό από την παγκόσμια αγορά (Καδίτη & Νίτση, 2010).

Παρόλα τα προβλήματα, ο τομέας των κηπευτικών έχει προοπτικές ανάπτυξης, αν αυξηθούν οι εξαγωγές ποιοτικών προϊόντων και προωθηθεί η καλλιέργεια βιολογικών προϊόντων. Επιπλέον, οι παραγωγοί του κλάδου θα πρέπει να εκμεταλλευτούν τα κίνητρα που δίνει η νέα Κ.Ο.Α. για την καλύτερη λειτουργία των οργανώσεων παραγωγών και να αξιοποιήσουν τις ευνοϊκές κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν στη χώρα. Επιπρόσθετα, τα συστήματα διαχείρισης ποιότητας, όπως η προώθηση της πιστοποίησης των τοπικών προϊόντων και η εφαρμογή συστημάτων ολοκληρωμένης διαχείρισης της παραγωγής, μπορούν να δώσουν σημαντική ώθηση στον κλάδο (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2007).

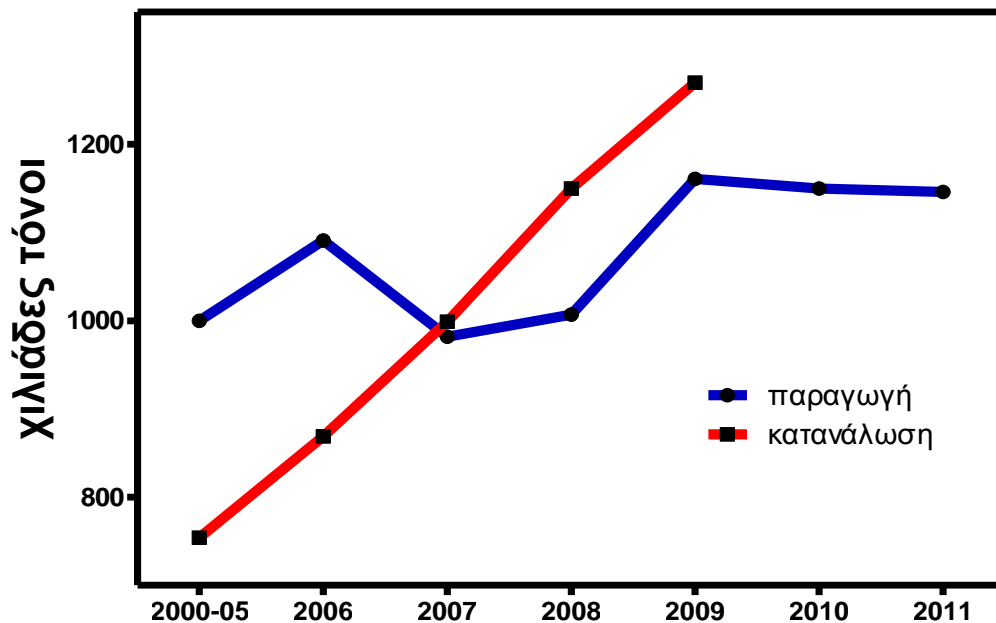
Προκειμένου ο κλάδος των κηπευτικών να εξελιχθεί και να αναπτυχθεί επαρκώς, είναι απαραίτητη και η επίλυση των βασικών διαρθρωτικών προβλημάτων που προαναφέρθηκαν, καθώς και η ορθολογική χρήση των εισροών και η σωστή διαχείριση των υδάτινων πόρων.

A.3. Εσπεριδοειδή

A.3.1. Παραγωγή και κατανάλωση

Στην Ελλάδα, ο τομέας των εσπεριδοειδών αποτελεί τη δεύτερη σημαντικότερη δενδρώδη καλλιέργεια μεταξύ των καλλιεργειών για την παραγωγή φρούτων, μετά τα ροδάκινα, τόσο από άποψη εκτάσεως και όγκου παραγωγής, όσο και από άποψη ακαθάριστης αξίας παραγωγής.

Το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής (82%) προέρχεται από τα πορτοκάλια ενώ το 11% της παραγωγής σε κιλά προέρχεται από τα μανταρίνια. Τα λεμόνια δίνουν το 7% της συνολικής παραγωγής εσπεριδοειδών, η οποία το 2009 ανήλθε στους 1161 χιλιάδες τόνους. Η παραγωγή λεμονιών καταγράφει έντονα πτωτική πορεία εξαιτίας των εκτεταμένων καταστροφών από παγετό που προκλήθηκαν στην καλλιέργεια, κυρίως κατά το 2004, αλλά και το 2008, με αποτέλεσμα την απώλεια του 50% και πλέον της παραγωγής, που κινήθηκε με πτωτικούς ρυθμούς τόσο κατά το 2009, όσο και κατά και το 2010. Το 2011 αναμένεται ανάκαμψη της παραγωγής που προβλέπεται να κυμανθεί στο επίπεδο των 45.000 τόνων περίπου.

Διάγραμμα 7. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση εσπεριδοειδών (πορτοκάλια, λεμόνια, μανταρίνια).

Πηγή: Για την παραγωγή, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και ΠΑΣΕΓΕΣ. Για την κατανάλωση, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και Eurostat.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η εξέλιξη της εγχώριας παραγωγής σε σχέση με την κατανάλωση (Διάγραμμα 5). Η συνολική παραγωγή, αφού διήλθε μια κάμψη μέχρι το 2008, το 2009 παρουσίασε αύξηση περίπου 15% και, όπως αναφέρθη, διαμορφώθηκε στους 1161 χιλιάδες τόνους, επίπεδο στο οποίο αναμένεται να διατηρηθεί μέχρι και το 2011. Η κατανάλωση εσπεριδοειδών, από την άλλη, αυξάνεται σταθερά κατά 15% κάθε χρόνο από την περίοδο 2000-2005 ως το 2009. Μέχρι το 2007, η εγχώρια παραγωγή είναι μεγαλύτερη της αντίστοιχης κατανάλωσης και συνεπώς η χώρα έχει επάρκεια σε εσπεριδοειδή. Από το 2007 και έπειτα όμως, ο ρυθμός αύξησης της κατανάλωσης είναι μεγαλύτερος από αυτόν της παραγωγής, με αποτέλεσμα οι εγχωρίως παραγόμενες ποσότητες να μην μπορούν να καλύψουν τη ζήτηση εσπεριδοειδών εντός της χώρας (Διάγραμμα 5).

A.3.2. Περιορισμοί και δυνατότητες

Τα εσπεριδοειδή ανήκουν στην Κ.Ο.Α. των οπωροκηπευτικών και ισχύουν τα όσα αναφέρονται στο αντίστοιχο κεφάλαιο. Επιπλέον, για τα μεταποιημένα

εσπεριδοειδή υπάρχει μεταβατική περίοδος μέχρι το τέλος του 2012, όπου από εκεί κι έπειτα θα ισχύσει, υποχρεωτικά, πλήρης αποδέσμευση της ενίσχυσης.

Ο κλάδος των εσπεριδοειδών αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα λόγω του μεγάλου αριθμού μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Επιπλέον, κάποιες ποικιλίες που παράγονται δεν είναι ποιοτικά και εμπορικά οι πλέον κατάλληλες για την αγορά και τον τόπο καλλιέργειάς τους. Η συμμετοχή των ελληνικών εσπεριδοειδών στις ευρωπαϊκές αγορές είναι, επίσης, μικρού μεγέθους και περιορισμένης περιόδου. Προβλήματα όπως η ελλιπής υποδομή, οι δυσκολίες μεταφοράς των εσπεριδοειδών και το διαπραγματευτικό μειονέκτημα των ελληνικών επιχειρήσεων αποτελούν επίσης τροχοπέδη στην ανάπτυξη του τομέα (Καδίτη & Νίτση, 2010).

Όπως και στον κλάδο των οπωροκηπευτικών, για την ανάπτυξη του κλάδου θα πρέπει να δοθούν κίνητρα για την καλύτερη λειτουργία των οργανώσεων παραγωγών και την επέκταση της παραγωγής βιολογικών προϊόντων. Επιπλέον, θα πρέπει να βελτιωθεί η διάρθρωση των ειδών, καθώς και η ποικιλιακή σύσταση αυτών και η ποιότητα των προϊόντων. Επίσης, απαραίτητος θεωρείται ο ορισμός ζωνών καλλιέργειας εσπεριδοειδών ανάλογα με τις δυνατότητες κάθε περιοχής, τις απαιτήσεις της αγοράς για παραγωγή προϊόντος με σταθερά εμπορικά χαρακτηριστικά και την ανάγκη διαρκούς παρουσίας των ελληνικών προϊόντων στην αγορά.

Ιδιαίτερη σημασία για τον κλάδο έχει και η εφαρμογή συστημάτων ολοκληρωμένης διαχείρισης με στόχο την παραγωγή ανταγωνιστικών προϊόντων, ασφαλών, ποιοτικών και με σεβασμό προς το περιβάλλον. Τέλος, η εκπαίδευση και η ενημέρωση των παραγωγών και η συμβολιακή γεωργία θα συμβάλλουν σημαντικά στην ανάπτυξη του κλάδου (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2007).

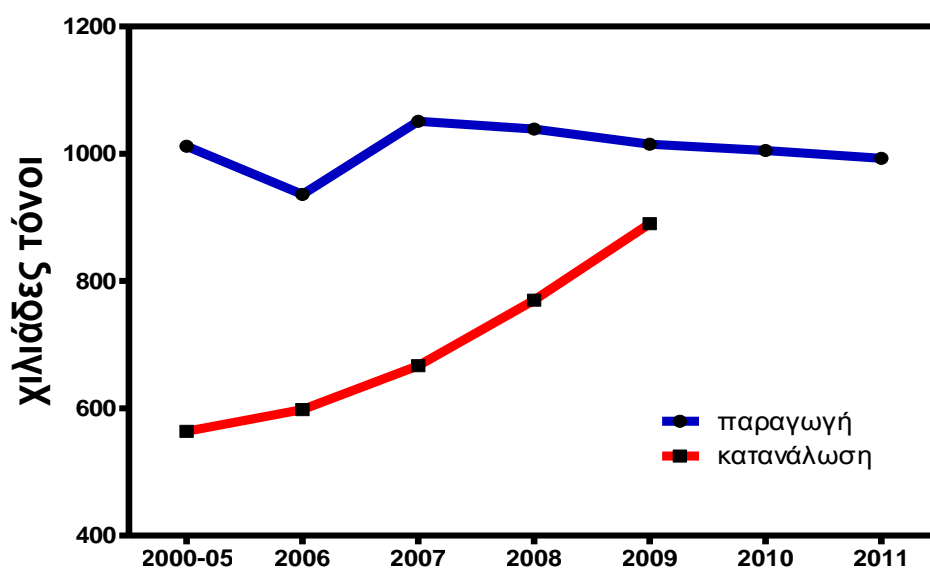
A.4. Οπώρες

A.4.1. Παραγωγή και κατανάλωση

Η καλλιέργεια οπωρώνων για την παραγωγή νωπών φρούτων συνεχίζει να αποτελεί σημαντική αγροτική δραστηριότητα, παρά την μικρή κάμψη που σημειώνεται κατά το διάστημα 2006-2010.

Σύμφωνα με ορισμένες στατιστικές αναφορές η έκταση των οπωρώνων υπολογίζεται, κατά το 2006, στο ύψος των 770.000 στρεμμάτων περίπου (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων), καλυπτόμενη κυρίως από ροδακινίες (56%),

μηλιές (17%), κερασιές (12%), βερικοκιές (7,5%), αχλαδιές (5,7%) και άλλα είδη, με συνολική παραγωγή φρούτων που ανέρχονταν στο επίπεδο των 1270 χιλιάδων τόνων περίπου. Το διάγραμμα που προηγείται (Διάγραμμα 6), ωστόσο, αναφέρεται μόνο στις ροδακινιές, τις μηλιές και τις αχλαδιές. Σύμφωνα ωστόσο με ορισμένες εκτιμήσεις, οι καλλιεργούμενες εκτάσεις των οπωρώνων έχουν περιοριστεί κατά 15% περίπου στο διάστημα 2006-2010, αλλά αισθητή ανάπτυξη της καλλιέργειας παρατηρείται σε ορισμένα είδη, όπως τα ρόδια και τα ακτινίδια (ΠΑΣΕΓΕΣ, 2011).

Διάγραμμα 8. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση οπώρων (ροδάκινα, μήλα, αχλάδια).

Πηγή: Για την παραγωγή, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και ΠΑΣΕΓΕΣ. Για την κατανάλωση, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και Eurostat.

Το μεγαλύτερο μέρος έκτασης των οπωρώνων αναφέρεται στα ροδάκινα, με τις δύο γνωστές κατηγορίες τους, τα συμπύρηνια (που προορίζονται για μεταποίηση, καλύπτοντας παραδοσιακά την μεγαλύτερη αναλογία) (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2007), αλλά και τα επιτραπέζια. Σημειώνεται ότι κατά την τρέχουσα περίοδο συγκομιδής οι τιμές των επιτραπέζιων ροδάκινων κατέρρευσαν, κυρίως εξαιτίας της υπερπροσφοράς (Καδίτη & Νίτση, 2010).

Η παραγωγή μήλων τα τελευταία έτη παραμένει σταθερή, κυμαινόμενη στο επίπεδο των 240 χιλιάδων τόνων περίπου, ενώ σταθερή διατηρείται και η παραγωγή βερικοκων με ποσότητες που εκτιμώνται στους 77 χιλιάδες τόνους περίπου. Η

παραγωγή αχλαδιών μετά τη σημαντική κάμψη της κατά το 2009 εκτιμάται ότι ανήλθε το 2010 στο επίπεδο των 63 χιλιάδων τόνων περίπου, αλλά το 2011 δεν προβλέπεται να υπερβεί τους 50 χιλιάδες τόνους (ΠΑΣΕΓΕΣ, 2011). Συνολικά, πάντως, όσον αφορά το άθροισμα της παραγωγής ροδάκινων, μήλων και αχλαδιών, παρά τις διακυμάνσεις, παραμένει σχεδόν σταθερό την τελευταία δεκαετία, στο επίπεδο των 1000 χιλιάδων τόνων περίπου (Διάγραμμα 6).

Η εγχώρια κατανάλωση οπώρων εμφανίζει μια σταθερή αύξηση της τάξεως του 8% περίπου ετησίως από το 2000 έως το 2009, έτος στο οποίο αντιστοιχούν τα πιο πρόσφατα στοιχεία (Διάγραμμα 6). Ο μέσος καταναλωτής, δηλαδή, από 160 gr που κατανάλωνε το 2000, αύξησε την κατανάλωσή του σε 243 gr το 2009. Υπάρχει δηλαδή μια αύξηση περίπου 50%. Το στοιχείο αυτό φανερώνει μια μεταβολή των διατροφικών συνηθειών των Ελλήνων και τη στροφή τους προς τα φρούτα.

Όπως φανερώνει και το αντίστοιχο διάγραμμα, η ελληνική παραγωγή υπερκαλύπτει τις καταναλωτικές ανάγκες εντός της χώρας. Παρόλα αυτά, από τη μια η μικρή ελάττωση της παραγωγής και από την άλλη η αυξημένη ζήτηση, έχουν μικρύνει την «ψαλίδα» μεταξύ εγχώριας παραγωγής και κατανάλωσης. Το 2009, η συνολική παραγωγή ροδάκινων, μήλων και αχλαδιών ήταν περίπου 1000 χιλιάδες τόνοι ενώ η κατανάλωση ανήλθε σε κάτι λιγότερο από 900 χιλιάδες τόνους.

A.4.2. Περιορισμοί και δυνατότητες

Ο κλάδος των οπωροφόρων αντιμετωπίζει προβλήματα όμοια με εκείνα του κλάδου των κηπευτικών, αν και οι εδαφοκλιματικές συνθήκες της χώρας ευνοούν την παραγωγή τους. Προβλήματα όπως η χαμηλή ποιότητα, το υψηλό κόστος παραγωγής, η υπερπαραγωγή και ο έντονος διεθνής ανταγωνισμός πρέπει, ωστόσο, να αντιμετωπιστούν, ώστε ο κλάδος να αναπτυχθεί. Οι προσπάθειες θα πρέπει να επικεντρωθούν στην επιλογή ποικιλιών με στόχο τη διεύρυνση της εμπορικής περιόδου ποιοτικών προϊόντων (Καδίτη & Νίτση, 2010).

Θα πρέπει ακόμη να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στο συνεχή εκσυγχρονισμό των υποδομών, προκειμένου να διατηρούνται τα προϊόντα σε άριστη κατάσταση και να προωθούνται στην αγορά σύμφωνα με τη ζήτηση. Ιδιαίτερο βάρος πρέπει να δοθεί στην τυποποίηση και τη συσκευασία, ώστε να ακολουθούνται τα ευρωπαϊκά ποιοτικά πρότυπα. Επιπλέον, θα πρέπει να γίνει προσπάθεια προσαρμογής των καλλιεργητικών εκμεταλλεύσεων και πρακτικών στις ιδιαιτερότητες των οπωροφόρων, όπως η

μηχανοποίηση της συγκομιδής, η ανανέωση των παραγωγικών φυτειών, η ίδρυση νέων σύγχρονων μονάδων αποθήκευσης και συντήρησης και η βελτίωση των τεχνικών άρδευσης (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2007).

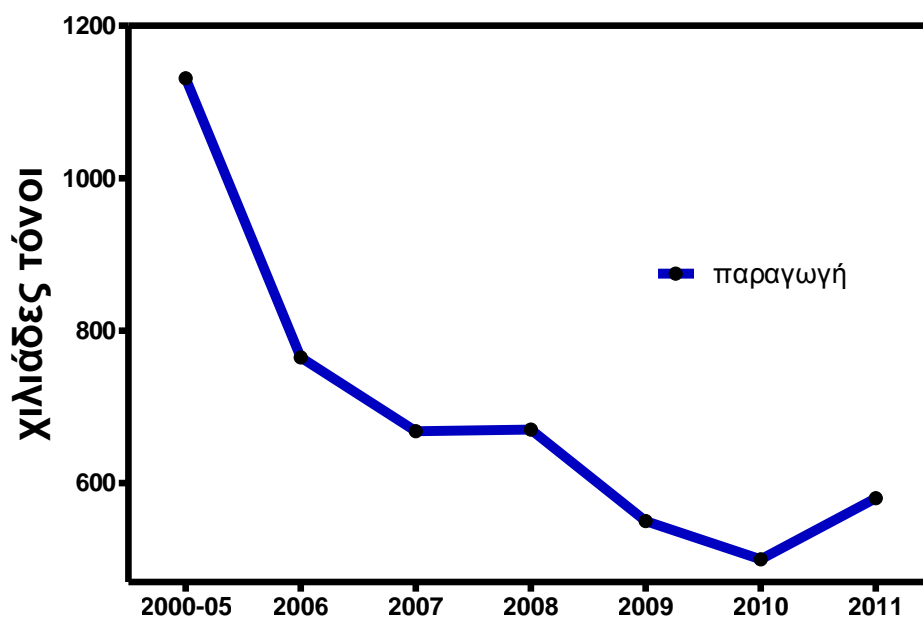
Επιπρόσθετα, σημαντική είναι η εφαρμογή συστημάτων ολοκληρωμένης διαχείρισης και η επέκταση της βιολογικής καλλιέργειας, ώστε να παράγονται ανταγωνιστικά προϊόντα, ασφαλή, ποιοτικά, με σεβασμό στο περιβάλλον και στο ανθρώπινο δυναμικό, με στόχο την αειφορία και τη μείωση του κόστους του παραγόμενου προϊόντος.

Τέλος, η επαγγελματική κατάρτιση, η ενημέρωση και οι συμβουλευτικές υπηρεσίες καθώς και η δημιουργία συμπράξεων και δικτύωσης είναι εξίσου απαραίτητες για την ανάληψη συλλογικών προσπαθειών προς τη διεύρυνση της αγοράς.

A.5. Βαμβάκι

A.5.1. Παραγωγή

Το βαμβάκι, πριν υποστεί τις δυσμενείς συνέπειες των αποφάσεων της ΚΑΠ, αποτελούσε ένα σημαντικό μέρος των καλλιεργούμενων εκτάσεων της χώρας. Η καλλιέργεια βάμβακος, εκτιμάται ότι περιορίστηκε κατά 18% και πλέον, από τα 3,4 εκατ. στρέμματα της περιόδου 2007/2008 στο επίπεδο των 2,8 εκατ. στρεμμάτων κατά την περίοδο 2008/2009 (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων), με συνέπεια τη σημαντική πτώση της παραγωγής σύσπορου προϊόντος. Η παραγωγή βαμβακιού παρουσίασε μια αυξητική τάση μέχρι το 2000, ενώ μειώθηκε μετά την Agenda 2000 και ακόμη περισσότερο με την αποδέσμευση της ενίσχυσης μετά το 2005 (Διάγραμμα 7). Σημαντική ήταν η μείωση της παραγωγής το 2009, αλλά μεγαλύτερη ήταν η πτώση κατά το 2010 εξαιτίας των επιπτώσεων εκτεταμένης προσβολής από πράσινο σκουλήκι στο μεγαλύτερο μέρος των καλλιεργούμενων εκτάσεων, αλλά και από τις ισχυρές βροχοπτώσεις με την έναρξη της περιόδου συγκομιδής. Κατά την τρέχουσα περίοδο αναμένεται αύξηση των καλλιεργούμενων με βαμβάκι εκτάσεων και η παραγωγή προβλέπεται να ανακάμψει, ωθούμενη από τη διατήρηση των εμπορικών τιμών σε υψηλά επίπεδα, με πιθανότητα να κυμανθεί στο επίπεδο των 620 χιλιάδων τόνων, εφόσον βέβαια δεν προκύψουν δυσμενείς καιρικές συνθήκες, ή προσβολές επιδημικού χαρακτήρα.

Διάγραμμα 9. Εγχώρια παραγωγή βαμβακιού.

Πηγή: Για την παραγωγή, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και ΠΑΣΕΓΕΣ. Για την κατανάλωση, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και Eurostat.

A.5.2. Περιορισμοί και δυνατότητες

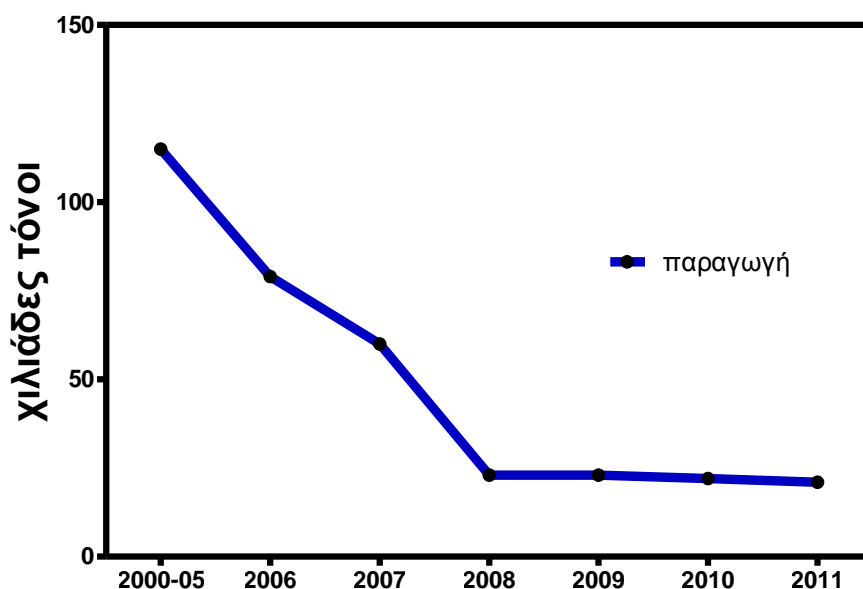
Με τη νέα Κ.Α.Π. και τα δεδομένα που διαμορφώνει με τη μείωση των επιδοτήσεων σε συντριπτικά για το βαμβάκι επίπεδα, η καλλιέργεια βαμβακιού μπορεί να επιβιώσει μόνο μέσω ποιοτικών και φιλικών προς το περιβάλλον μεθόδων παραγωγής. Η ολοκληρωμένη διαχείριση, η βιολογική καλλιέργεια, καθώς και η κατάρτιση των παραγωγών μπορούν να συμβάλουν ώστε το ελληνικό βαμβάκι να γίνει πιο ποιοτικό, να μειωθεί το κόστος παραγωγής, να αυξηθούν οι εξαγωγές και να στηριχθεί το εισόδημα των βαμβακοπαραγωγών (Καδίτη & Νίτση, 2010).

Οι συμπράξεις (clusters), με την αναβάθμιση του ρόλου των αγροτικών ενώσεων στη συγκέντρωση και διαχείριση της παραγωγής, και η ενίσχυση της συνεταιριστικής δράσης, με τη δημιουργία ομάδων καλλιεργητών και υποδομών για την επιστημονική τους στήριξη, θα μπορούσαν ακόμη να αποτελέσουν μοχλό ανάπτυξης του κλάδου.

Α.6. Καπνός

Α.6.1. Παραγωγή

Στην Ελλάδα, με την εφαρμογή της ΚΑΠ του 1992, η συνολική παραγωγή καπνού (ανατολικού τύπου, μπέρλεου, βιρτζίνια) αυξήθηκε σημαντικά και σταθεροποιήθηκε την περίοδο ισχύος της Agenda 2000.

Διάγραμμα 10. Εγχώρια παραγωγή καπνού.

Πηγή: Για την παραγωγή, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και ΠΑΣΕΓΕΣ. Για την κατανάλωση, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και Eurostat.

Το 2006, όμως, έτος κατά το οποίο έγινε εφαρμογή της νέας ΚΑΠ για τον καπνό, εμφάνισε δραματική μείωση (Διάγραμμα 8). Από το 2008 και έπειτα, και μεν η παραγωγή είναι σταθεροποιημένη, αλλά σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε από το 2006, και για τις συγκομιδές των ετών 2006 ως 2009, το 40% του εθνικού ανώτατου ορίου παραγωγής να αποσυνδέεται από τις άμεσες ενισχύσεις. Το υπόλοιπο 60% είναι διαθέσιμο για την καταβολή ενισχύσεων βάσει του ύψους παραγωγής. Από το 2010 ξεκίνησε η πλήρης αποσύνδεση των ενισχύσεων από την παραγωγή. Αποτέλεσμα αυτών των εξελίξεων ήταν η δραματική συρρίκνωση της παραγωγής (Διάγραμμα 8).

A.6.2. Περιορισμοί και δυνατότητες

Πριν από την τελευταία μεταρρύθμιση της Κ.Α.Π. ο καπνός αφορούσε περίπου 48 χιλ. καλλιεργητές και 540 χιλ. στρέμματα. Μετά το 2006, οι αντίστοιχοι αριθμοί είναι 10 χιλ. καλλιεργητές και έκταση περί τα 225 χιλ. στρέμματα (ΠΑΣΕΓΕΣ, 2011). Κατά συνέπεια, η νέα Κ.Α.Π. με την ενιαία ενίσχυση, τη σταδιακή και οριστική κατάργηση της επιδότησης του καπνού (από το 2013) και την πλήρη αποσύνδεση της από την παραγωγή επέφερε το σημαντικό περιορισμό του κλάδου σε ορισμένες περιοχές και την πλήρη εγκατάλειψη της καπνοκαλλιέργειας σε πολλές άλλες.

Λόγοι που θα συνηγορούσαν για την επανακαλλιέργεια του καπνού είναι η αδυναμία εύρεσης καλλιέργειας αντικατάστασης. Γιατί, αν και πολλοί αγρότες στρέφονται σε άλλες καλλιέργειες όπως λαχανικά, οπωροφόρα, αρωματικά φυτά, βιολογική γεωργία, ή άλλες δράσεις όπως ο αγροτουρισμός, στις περισσότερες παραδοσιακές καπνοπαραγωγικές περιοχές φαίνεται ότι είναι δύσκολη οικονομικά και τεχνικά κάποια καλλιέργεια αντικατάστασης. Επιπλέον, η αξιοποίηση της υποδομής και των εξειδικευμένων μηχανημάτων παραγωγής δεν μπορεί να γίνει εύκολα σε άλλους κλάδους. Τέλος, η αξιοποίηση των ειδικών εδαφοκλιματικών και κοινωνικοοικονομικών συνθηκών είναι δύσκολο να επιτευχθεί, καθώς η παραγωγή καπνού χρειάζεται πολλή ανειδίκευτη εργασία, οικογενειακής μορφής, απαιτεί μεγάλο αριθμό ημερομισθίων για την παραγωγή του, αποδίδει ικανοποιητικό εισόδημα στα μικρά μεγέθη των γεωργικών εκμεταλλεύσεων που χαρακτηρίζουν την Ελλάδα, και αξιοποιεί γεωργικές εκτάσεις χαμηλής παραγωγικής ικανότητας που δεν προσφέρονται για άλλες καλλιέργειες.

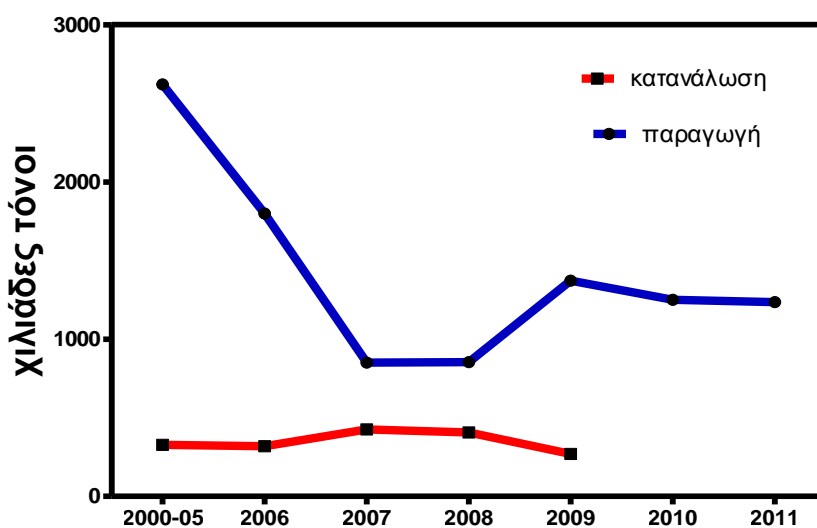
Εντούτοις, ο καπνός θα μπορούσε να επανακαλλιεργηθεί και να συνεχίσει να καλλιεργείται στην Ελλάδα μόνο εάν συνυπάρξουν παράλληλα τρεις προϋποθέσεις. Πρώτον, η ολική (ή μερική) επανασύνδεση της ενίσχυσης με την παραγωγή, όπως ισχύει για άλλες καλλιέργειες στην Ελλάδα (π.χ. βαμβάκι) και για τον καπνό σε χώρες της Ε.Ε. όπως η Ιταλία, η Πορτογαλία και η Γαλλία, όπου στη νέα Κ.Α.Π. διατηρήθηκε η μερική σύνδεση και δεν παρατηρήθηκε εγκατάλειψη ή αξιοσημείωτη μείωση της καλλιέργειας. Δεύτερον, η ολοκληρωμένη διαχείριση καπνού, με την επιστημονική καθοδήγηση και την εκπαίδευση/ενημέρωση των παραγωγών, και με μια συμφωνημένη μεταξύ μεταποιητών και παραγωγών εμπορική τιμή, η οποία θα καλύπτει τουλάχιστον το κόστος παραγωγής. Τρίτον, σημαντικό ρόλο θα μπορούσε

να έχει η συμβολαιακή παραγωγή καθώς και η υποστήριξη της έρευνας στον τομέα. Με τη συμβολαιακή παραγωγή θα υπάρχουν συγκεκριμένες δεσμεύσεις και υποχρεώσεις των δύο πλευρών. Με την έρευνα μπορεί επίσης να επιτευχθεί ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων, οδηγώντας σε μείωση του κόστους παραγωγής, στην προστασία του περιβάλλοντος και στη βελτίωση της ποιότητας (Καδίτη & Νίτση, 2010).

A.7. Ζαχαρότευτλα

A.7.1. Παραγωγή και κατανάλωση

Στην Ελλάδα, η καλλιέργεια ζαχαροτεύτλων παρουσιάζει ουσιαστικά μια σταθερότητα μέχρι το 2005. Με την εφαρμογή της νέας ΚΑΠ, όμως, από το 2006, η παραγωγή μειώθηκε σημαντικά, έως ότου σήμερα να είναι σταθεροποιημένη στο μισό σχεδόν της παραγωγής που υπήρχε πριν το 2005 (Διάγραμμα 9).

Διάγραμμα 11. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση ζάχαρης.

Πηγή: Για την παραγωγή, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και ΠΑΣΕΓΕΣ. Για την κατανάλωση, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και Eurostat.

Απώτερος στόχος της νέας ΚΑΠ ήταν η αναδιάρθρωση του τομέα της ζάχαρης και βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τομέα αυτού. Δύο μέτρα που ελήφθησαν ήταν η μείωση της ελάχιστης τιμής παρέμβασης και η απόσυρση του 51% της εθνικής ποσόστωσης ζάχαρης. Αποτέλεσμα της συγκεκριμένης πολιτικής ήταν η διοίκηση της Ελληνικής Βιομηχανίας Ζάχαρης να αποφασίσει να αποσύρει δύο

εργοστάσιά της, στη Λάρισα και την Ξάνθη, τα οποία προτίθεται να τα μετατρέψει σε μονάδες παραγωγής βιοαιθανόλης. Επίσης, αρκετοί ζαχαροτευτλοπαραγωγοί οδηγήθηκαν σε προγράμματα εγκατάλειψης των καλλιεργειών τους.

Η κατανάλωση ζάχαρης είναι σταθεροποιημένη την τελευταία δεκαετία περίπου στους 380 χιλιάδες τόνους και είναι μικρότερη από την ποσότητα ζάχαρης που παράγεται εγχωρίως (Διάγραμμα 9).

A.7.2. Περιορισμοί-Δυνατότητες

Μετά τη μεταρρύθμιση του καθεστώτος ζάχαρης, η Ε.Ε. αναμένεται να μειώσει την παραγωγή της λόγω αυξανόμενων εισαγωγών και ελέγχων στα πλαίσια του Π.Ο.Ε. για τις επιδοτούμενες εξαγωγές. Τελικά, είναι πιθανόν η Ε.Ε. να μετατραπεί στο μεγαλύτερο εισαγωγέα ζάχαρης σε παγκόσμιο επίπεδο.

Αρα στον τομέα αυτό οι μελλοντικές εξελίξεις θα επηρεαστούν άμεσα από τη ζήτηση βιοκαυσίμων. Αν η Ελληνική Βιομηχανία Ζάχαρης μετατρέψει τα εργοστάσια της Λάρισας και της Ξάνθης σε εργοστάσια παραγωγής βιοαιθανόλης και η παραγωγή ζαχαρότευτλων για την παραγωγή βιοαιθανόλης ενταχθεί από την Κ.Ο.Α. ζάχαρης στα ενεργειακά φυτά, τότε η προοπτική του κλάδου μπορεί να είναι θετική. Διαφορετικά, με τη νέα Κ.Ο.Α. ζάχαρης και την εγκατάλειψη της ζαχαροτευτλοκαλλιέργειας κατά 51%, ο κλάδος αναμένεται να συρρικνωθεί ακόμη περισσότερο (Καδίτη & Νίτση, 2010).

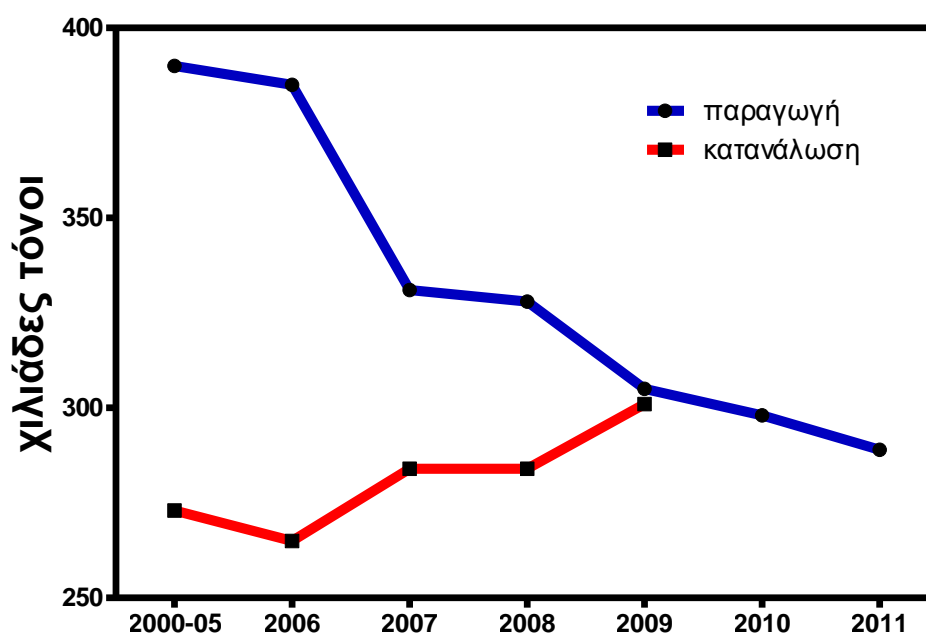
A.8. Ελαιόλαδο

A.8.1. Παραγωγή και κατανάλωση

Η ελαιοκαλλιέργεια παραμένει μια από τις σημαντικότερες αγροτικές δραστηριότητες της χώρας, καλύπτοντας το 2009 έκταση της τάξεως των 8,4 εκατ. στρεμμάτων περίπου, που αντιστοιχεί στο 22% της χρησιμοποιούμενης γεωργικής γης (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων). Το μεγαλύτερο μέρος των καλλιεργούμενων ελαιώνων προορίζεται για την παραγωγή ελαιόλαδου. Από το 2007 και έπειτα, μετά και από τις επιπτώσεις των πυρκαγιών του έτους αυτού, η παραγωγή ελαιόλαδου σημειώνει πτωτική πορεία, επηρεαζόμενη κυρίως από τις χαμηλές τιμές διάθεσης του προϊόντος από το 2009 και έπειτα, που καλύπτουν οριακά το κόστος παραγωγής, με συνέπεια την αποθάρρυνση των παραγωγών. Την περίοδο 2007/2008 η παραγωγή ελαιόλαδου περιορίστηκε στους 328 χιλιάδες τόνους περίπου

(Διάγραμμα 10). Το 2010 η παραγωγή ελαιόλαδου κυμάνθηκε σε χαμηλότερο επίπεδο, ενώ αναμένεται και νέα κάμψη της παραγωγής κατά το 2011, με ποσότητα που δεν προβλέπεται να υπερβεί το επίπεδο των 290 χιλιάδων τόνων. Χωρίς σημαντικές αποκλίσεις εξελίχθηκε η παραγωγή της βρώσιμης ελιάς, κυμαινόμενη το 2010 στο επίπεδο των 107 χιλιάδων τόνων, ενώ δεν φαίνεται να υπάρξει μεταβολή κατά το 2011, με την παραγωγή να αναμένεται να κινηθεί στο επίπεδο των 110 χιλιάδων τόνων περίπου.

Αντίθετα με την παραγωγή, η εγχώρια κατανάλωση ελαιόλαδου εμφανίζει, από το 2000 ως το 2009, μικρή αλλά σταθερή αύξηση (Διάγραμμα 10). Από τη μια η συρρίκνωση της παραγωγής και από την άλλη η αυξημένη κατανάλωση, είχαν ως αποτέλεσμα ότι παρότι μέχρι το 2008 η χώρα ήταν πλεονασματική σε ελαιόλαδο, το 2009 η κατανάλωση πλησίασε σχεδόν τα επίπεδα της παραγωγής.

Διάγραμμα 12. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση ελαιολάδου.

Πηγή: Για την παραγωγή, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και ΠΑΣΕΓΕΣ. Για την κατανάλωση, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και Eurostat.

A.8.2. Περιορισμοί και δυνατότητες

Το ελαιόλαδο δέχεται πολλές πιέσεις από τις εξελίξεις στην παγκόσμια αγορά, την υιοθέτηση ολοένα και πιο αυστηρών κανόνων υγιεινής και ασφάλειας των τροφίμων και την ευαισθητοποίηση καθημερινά περισσότερων πολιτών σε θέματα περιβαλλοντικά.

Η προώθηση διεπαγγελματικών συμφωνιών μπορεί να παίζει πρωταρχικό ρόλο, με τη διαμόρφωση συγκεκριμένου θεσμικού πλαισίου και την εφαρμογή ενιαίας εθνικής στρατηγικής και συναφών πολιτικών ανάπτυξης των δραστηριοτήτων που αφορούν τα προϊόντα ελιάς και ελαιόλαδου. Η εκπόνηση και υλοποίηση προγραμμάτων ανάπτυξης κλαδικής υποδομής και ποιοτικής βελτίωσης των προϊόντων του τομέα, η διαρκής ενημέρωση των διαφόρων επαγγελματικών κατηγοριών και η ανάπτυξη της έρευνας θα μπορούσαν, επίσης, να συμβάλουν στην προστασία των καταναλωτών και στην προσαρμογή των προϊόντων στις ανάγκες της εγχώριας και διεθνούς αγοράς (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2007). Η αύξηση της ζήτησης των προϊόντων του τομέα σε εθνικό και διεθνές επίπεδο θα μπορούσε να επιτευχθεί με την ενημέρωση για τα πλεονεκτήματα υγείας που έχουν απέναντι σε άλλα σπορέλαια ή μαργαρίνες. Επιπλέον, η προώθηση της βιολογικής ελαιοκαλλιέργειας, των ονομασιών προέλευσης και των σημάτων ποιότητας των προϊόντων θα μπορούσαν να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητά τους στη διεθνή αγορά.

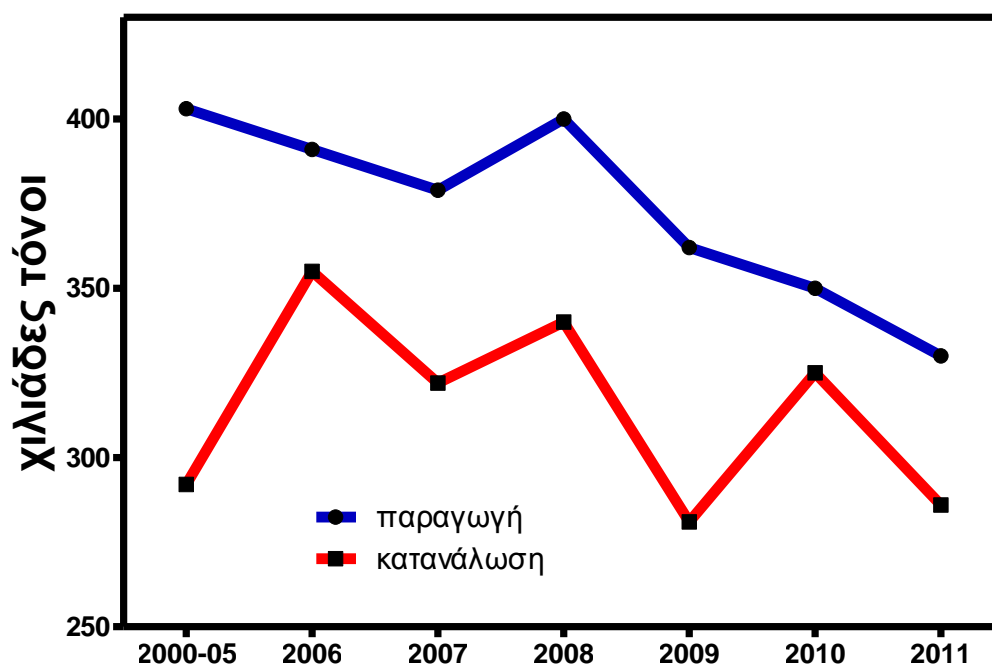
A.9. Κρασί

A.9.1. Παραγωγή και κατανάλωση

Η καλλιέργεια οινάμπελων αποτελεί ιδιαίτερα σημαντικό κλάδο της αγροτικής παραγωγής, καταλαμβάνοντας την περίοδο 2009/2010 έκταση της τάξεως των 690.000 στρεμμάτων περίπου (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων), με οινοποιήσιμες ποικιλίες, εκ των οποίων, εκτός της Κρήτης και της Εύβοιας, περίπου 100 χιλιάδες στρέμματα καλλιεργούνται στις νησιωτικές περιοχές της χώρας. Στο διάστημα της πενταετίας 2006-2010 η παραγωγή επιτραπέζιων οίνων σημειώνει πτωτική πορεία, ιδιαίτερα έντονη από το 2008 και έπειτα (Διάγραμμα 11). Το 2009, σύμφωνα με στοιχεία της Κεντρικής Συνεταιριστικής Ένωσης Αμπελοοινικών Προϊόντων, η πτώση της παραγωγής επιτραπέζιων οίνων ήταν ιδιαίτερα έντονη (-13%), φθάνοντας τους 362 χιλιάδες τόνους, ενώ και νέα κάμψη της παραγωγής (-

7,9%) καταγράφεται κατά το 2010. Κρίση ωστόσο αντιμετώπισε ο κλάδος κατά το 2011, με κάμψη της παραγωγής εξαιτίας της εκτεταμένης προσβολής των αμπελώνων από περονόσπορο, με αποτέλεσμα τη μείωσή της κατά 20% περίπου. Με κάμψη εξάλλου εξελίσσεται η παραγωγή σταφίδας, στηριζόμενη κυρίως στον εξαγωγικό προσανατολισμό της κορινθιακής.

Η εγχώρια κατανάλωση οίνου, την τελευταία δεκαετία, παρά τις διακυμάνσεις, διαγράφει γενικά πτωτική πορεία (Διάγραμμα 11). Στην Ελλάδα, η παραγόμενη ποσότητα οίνου υπερκαλύπτει τη ζήτηση, γεγονός που αποτυπώνεται από τη δυσκολία των οινοπαραγωγών να διαθέσουν το προϊόν τους και από τη συσσώρευση μεγάλων αποθεμάτων οίνου.

Διάγραμμα 13. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση οίνου.

Πηγή: Για την παραγωγή, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και ΠΑΣΕΓΕΣ. Για την κατανάλωση, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και Eurostat.

Α.9.2. Περιορισμοί και δυνατότητες

Στην Ελλάδα, ο τομέας αμπέλου και οίνου δεν αντιμετωπίζει ιδιαίτερα προβλήματα σχετικά με άλλους τομείς, γιατί οι εδαφοκλιματικές συνθήκες της χώρας είναι κατάλληλες για την καλλιέργεια και την παραγωγή ποιοτικών προϊόντων.

Ωστόσο, τα προβλήματα που υπάρχουν στον κλάδο είναι το υψηλό κόστος παραγωγής και η συσσώρευση αποθεμάτων οίνου. Επίσης, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται τάση εγκατάλειψης της καλλιέργειας στην Ελλάδα λόγω της αύξησης του ανταγωνισμού κυρίως από τις τρίτες χώρες όπως οι χώρες της Λατινικής Αμερικής, γεγονός που αποτελεί ένα σημαντικό ζήτημα.

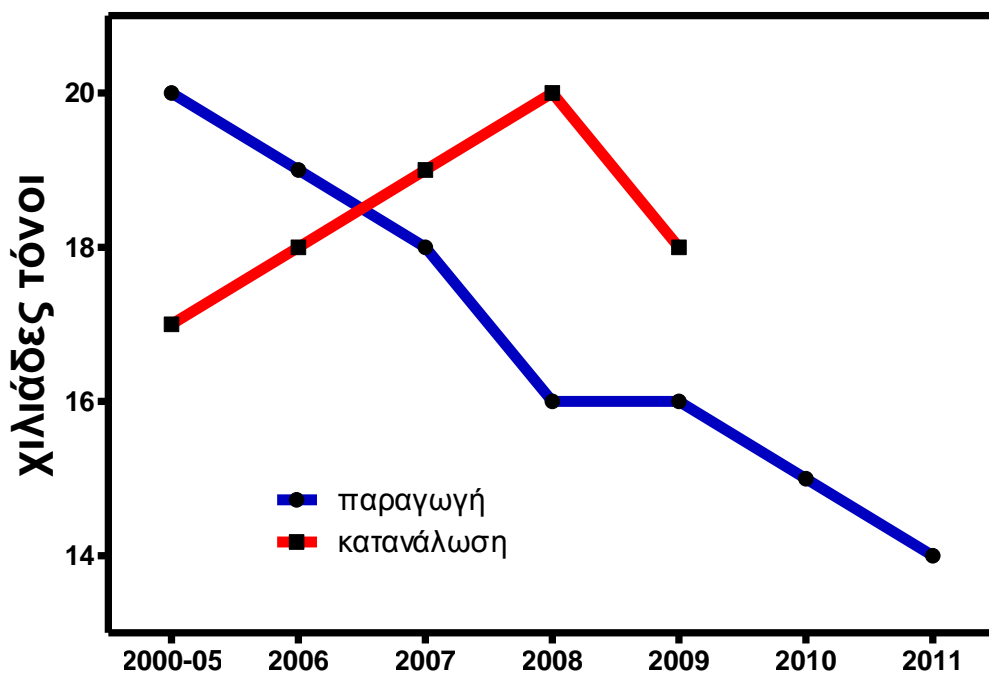
Ο κλάδος μπορεί να αναπτυχθεί με την ενίσχυση των ομάδων παραγωγών, που με κατάλληλη κατάρτιση και ενημέρωση των μελών τους μπορούν να αναπτύξουν δράσεις για τη διεύρυνση και τη σταθεροποίηση των προϊόντων τους στη διεθνή αγορά. Τέλος, σημαντική είναι και η αύξηση της ανταγωνιστικότητας του κλάδου, κυρίως μέσω του εκσυγχρονισμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και των καλλιεργητικών πρακτικών με αναδιάρθρωση των ποικιλιών αμπέλου με βάση τη ζήτηση της εγχώριας και διεθνούς αγοράς (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2007). Η ταυτόχρονη στροφή σε οίνους ονομασίας προέλευσης και σε βιολογικά προϊόντα μπορεί με τα κατάλληλα μέτρα προώθησης να οδηγήσει στην αύξηση του μεριδίου τους σε μια νέα αγορά με σημαντικές προοπτικές.

A.10. Μέλι

A.10.1. Παραγωγή και κατανάλωση

Η μελισσοκομία παραμένει σημαντικός κλάδος της πρωτογενούς παραγωγής παρέχοντας δυνατότητες επαγγελματικής απασχόλησης σε ένα αριθμό μελισσοκόμων που διατηρείται σταθερός (19.000 περίπου), ενώ δεν διαπιστώνονται σημαντικές μεταβολές και στον αριθμό των μελισσοσμηνών (1.500.000 περίπου) (ΠΑΣΕΓΕΣ, 2011).

Στο μέλι, που αποτελεί το κυριότερο προϊόν της μελισσοκομίας, το 2007 και το 2008 καταγράφηκε πτώση της παραγωγής (Διάγραμμα 12). Στην αρνητική αυτή εξέλιξη συνέβαλαν οι ακραίες καιρικές συνθήκες που επικράτησαν κατά την παραγωγική περίοδο (ξηρασία) με αποτέλεσμα τη μείωση της διάρκειας και της απόδοσης της ανθοφορίας. Το 2010 η παραγωγή μειώθηκε εξαιτίας των άστατων καιρικών συνθηκών που επικράτησαν κατά την παραγωγική περίοδο επηρεάζοντας άμεσα τόσο τα μελίσσια όσο και την ανθοφορία-μελιτοφορία, ενώ σημαντικές απώλειες προκλήθηκαν στα μελίσσια από τους ψεκασμούς με εντομοκτόνα στην βαμβακοκαλλιέργεια για την καταπολέμηση του πράσινου σκουληκιού. Το 2011 η παραγωγή μελιού προβλέπεται ότι θα ανέλθει στους 14 χιλιάδες τόνους.

Διάγραμμα 14. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση μελιού.

Πηγή: Για την παραγωγή, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και ΠΑΣΕΓΕΣ. Για την κατανάλωση, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και Eurostat.

Η εγχώρια κατανάλωση μελιού, με εξαίρεση μία κάμψη το 2009, εμφανίζεται ανοδική από το 2000 ως το 2008. Η πτώση, μάλιστα, της παραγωγής έχει καταστήσει, σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία, την Ελλάδα ελλειμματική σε μέλι μιας και η παραγόμενη ποσότητα δεν επαρκεί για να ικανοποιήσει τη ζήτηση.

A.10.2. Περιορισμοί και δυνατότητες

Το ξηροθερμικό κλίμα της Ελλάδας ευνοεί την ανάπτυξη φυτών με πλούσια αρώματα και αυτό συντελεί στην παραγωγή ενός αρωματικού μελιού υψηλής ποιότητας. Περιοριστικούς παράγοντες αποτελούν το υψηλό κόστος παραγωγής, το οποίο οφείλεται κυρίως στην υψηλή τιμή των καυσίμων καθώς και η αλόγιστη χρήση φυτοφαρμάκων που είναι τοξικά για τις μέλισσες. Προοπτικές μπορούν να διαμορφωθούν μόνο αν η πολιτεία προβεί σε ορισμένα μέτρα όπως είναι η επιμόρφωση των μελισσοκόμων σε νέες τεχνικές παραγωγής, η παροχή βοήθειας για την αντιμετώπιση ασθενειών των μελισσών, η καθιέρωση συστημάτων ποιότητας που θα τεκμηριώνουν την ποιότητα του μελιού καθώς και η συντονισμένη προώθηση και προβολή του ελληνικού μελιού στην εγχώρια αγορά αλλά και σε ξένες.

B. Ζωική παραγωγή

B.1. Γενικά

Η ζωική παραγωγή διατηρείται, σε γενικές γραμμές, σταθερή κατά το διάστημα των τελευταίων ετών παρά τα σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η κτηνοτροφία, συνδεδεμένα κυρίως με την κατακόρυφη αύξηση του κόστους των εισροών και τη μείωση, ή τη στασιμότητα των τιμών διάθεσης των προϊόντων στην αγορά.

B.2. Κρέας

B.2.1. Παραγωγή και κατανάλωση

Η συνολική παραγωγή κρέατος διατηρείται σταθερή από το 2000 ως το 2009 στο επίπεδο των 470 χιλιάδων τόνων περίπου, κάτι το οποίο αναμένεται και την τρέχουσα περίοδο. Το 2009, το 24% του συνολικά παραγόμενου κρέατος προήλθε από την χοιροτροφία, το 28% από την πτηνοτροφία, το 16% από τα βοοειδή και το 32% από την αιγοπροβατοτροφία.

Η εγχώρια κατανάλωση κρέατος, παραμένει γενικά σταθερή τα τελευταία χρόνια στο επίπεδο των 900 χιλιάδων τόνων περίπου. Πρώτο στις προτιμήσεις έρχεται το χοιρινό κρέας, ακολουθούν τα πουλερικά με αυξητική τάση, έπεται το βόειο κρέας και τελευταίο έρχεται το αιγοπρόβειο κρέας.

Εν τέλει, η ελληνική παραγωγή είναι δυσανάλογα μικρή σε σχέση με την ζήτηση που υπάρχει στο εσωτερικό της χώρας και δεν επαρκεί για να καλύψει τις ανάγκες των Ελλήνων καταναλωτών σε κρέας.

B.2.2. Χοιροτροφία, περιορισμοί και δυνατότητες

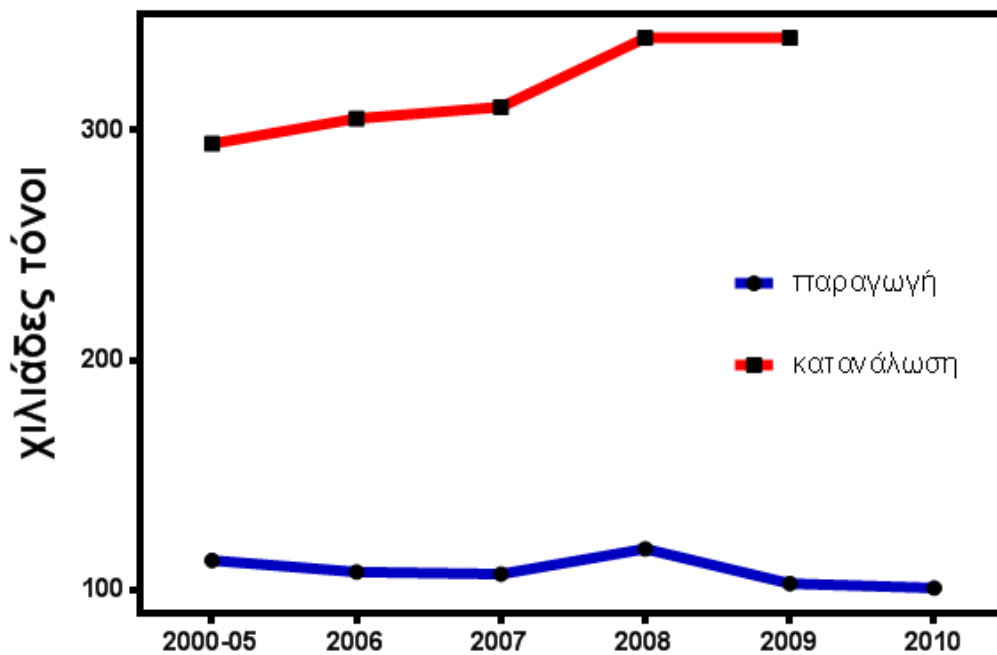
Η αγορά χοίρειου κρέατος, όπως συμβαίνει με ολόκληρο τον τομέα της κτηνοτροφίας στην Ε.Ε, αντιμετώπισε έκτακτα γεγονότα τα οποία είχαν βραχυπρόθεσμες συνέπειες και αναμένεται να εξακολουθήσουν να επηρεάζουν τη μεσοπρόθεσμη εξέλιξη του τομέα. Η Σπογγώδης Εγκεφαλοπάθεια των Βοοειδών (Σ.Ε.Β.), που προκάλεσε μετατόπιση της ζήτησης σε άλλους τύπους κρέατος (κυρίως πουλερικά), ευνόησε επίσης τον τομέα του χοίρειου κρέατος και συνέβαλε σε καλύτερες τιμές κατά την περίοδο 2000-2002. Ωστόσο, μεταξύ των μέτρων που ελήφθησαν άμεσα για την αντιμετώπιση της Σ.Ε.Β., η προσωρινή απαγόρευση της

χρήσης ζωικών πρωτεϊνών σε ζωοτροφές για χοίρους και πουλερικά επηρέασαν τις τιμές των ζωοτροφών και τα περιθώρια κέρδους των παραγωγών.

Η εμφάνιση του αφθώδους πυρετού στο Ηνωμένο Βασίλειο και στη συνέχεια στην Ιρλανδία, στη Γαλλία και στις Κάτω Χώρες το 2001 διατάραξε επίσης τον τομέα του χοίρειου κρέατος. Λόγω της εμφάνισης της ασθένειας αυτής, οι περιορισμοί μεταφοράς ζωικού κεφαλαίου, σε συνδυασμό με αρκετές απαγορεύσεις εξαγωγής από τρίτες χώρες, δημιούργησαν σοβαρές διαταραχές στη σφαγή και στις πωλήσεις.

Οι μεσομακροπρόθεσμες προοπτικές για την κατανάλωση χοίρειου κρέατος είναι γενικά θετικές, δεδομένου ότι οι καταναλωτές είναι πιθανό να εξακολουθήσουν να προτιμούν το κρέας αυτό. Επιπλέον, οι τιμές χοίρειου κρέατος αναμένονται να παρουσιάζουν και στο μέλλον κυκλικές διακυμάνσεις αλλά σε υψηλότερα επίπεδα από ότι στο παρελθόν (Καδίτη & Νίτση, 2010).

Συμπερασματικά, η χοιροτροφία αποτελεί δυναμικό τομέα της κτηνοτροφίας. Παρ' όλα αυτά, ο τομέας δεν αναπτύχθηκε και παρουσιάζει αρκετές διαρθρωτικές αδυναμίες με ανεπαρκή οργάνωση και κακή διαχείριση των κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων. Οι λόγοι που οδήγησαν στη συρρίκνωση και στη συνέχεια στη στασιμότητα του τομέα είναι το υψηλό κόστος χρηματοδότησης, οι περιορισμοί στα εθνικά και κοινοτικά προγράμματα ενίσχυσης των επενδύσεων, η υπερχρέωση των παραγωγών, το υψηλό κόστος παραγωγής λόγω διατροφής (υψηλές τιμές δημητριακών και απαγόρευση χρήσης ζωοτροφών ζωικής προέλευσης) και η έλλειψη εγχώριου βασικού αναπαραγωγικού υλικού. Επίσης, πολύ σημαντικοί λόγοι για τη μη ανάπτυξη της χοιροτροφίας είναι ο έντονος ανταγωνισμός από την εισαγωγή νωπού χοιρινού κρέατος από χώρες της Ε.Ε. και οι αδυναμίες του συστήματος ελέγχου εμπορίας κρέατος, με αποτέλεσμα το εισαγόμενο χοιρινό κρέας να πωλείται ως εγχώριο με δυσμενείς επιπτώσεις στην εγχώρια παραγωγή. Τέλος, παρατηρείται έλλειψη σωστών και ισχυρών συνεταιριστικών οργανώσεων και επαγγελματικών οργανώσεων, οι οποίες θα μπορούσαν να παρέχουν ουσιαστική βοήθεια στους κτηνοτρόφους όχι μόνο στον τομέα της τεχνικής στήριξης αλλά και της διάθεσης των προϊόντων του.

Διάγραμμα 15. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση χοίρειου κρέατος.

Πηγή: Για την παραγωγή, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και ΠΑΣΕΓΕΣ. Για την κατανάλωση, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και Eurostat.

Ωστόσο, οι προοπτικές της χοιροτροφίας στην Ελλάδα είναι θετικές. Ο τομέας διαθέτει αξιόλογο δυναμικό και εμπειρία και μπορεί, με το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο, να ανταποκριθεί στο νέο μοντέλο ανάπτυξης με στόχους την ασφάλεια, την ποιότητα, την ανταγωνιστικότητα και την πολυμορφία των παραγόμενων προϊόντων. Παράγοντες όπως η λύση στο πρόβλημα της υπερχρέωσης, οι δυνατότητες για επενδύσεις σε παλαιές και νέες μονάδες, η εφαρμογή συστημάτων Ολοκληρωμένης Περιβαλλοντικής Διαχείρισης, η εντατικοποίηση του προγράμματος μετεγκατάστασης κτηνοτροφικών μονάδων, η βελτίωση της υποδομής της μεταποίησης, εμπορίας και ελέγχου, η ανάπτυξη προγραμμάτων εκπαίδευσης, και η ίδρυση μιας διεπαγγελματικής οργάνωσης αναμένονται να δώσουν νέα ώθηση στον τομέα (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2007).

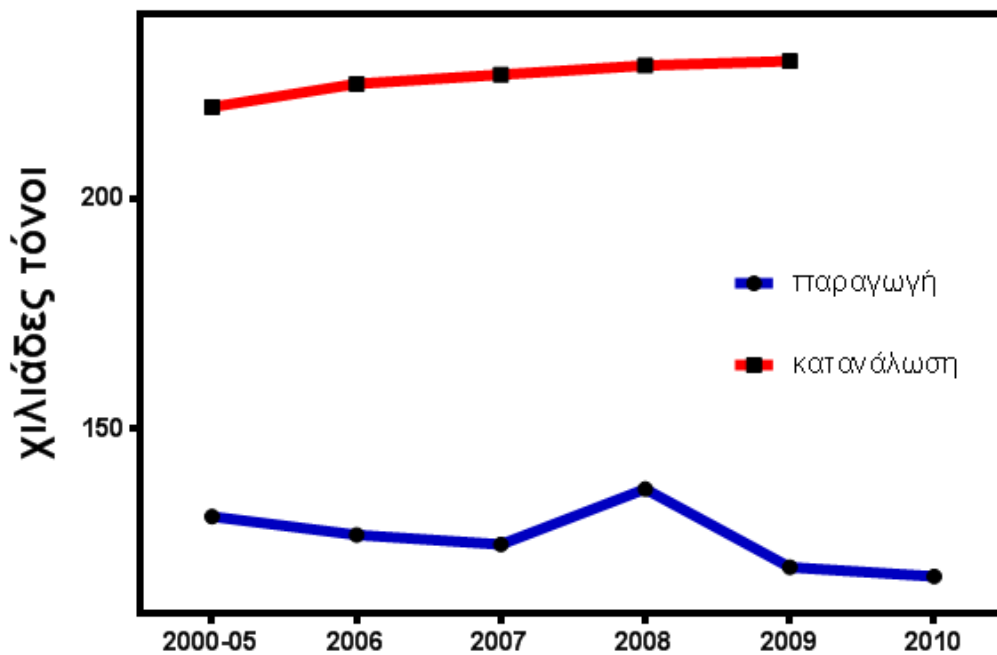
B.2.3. Πτηνοτροφία, περιορισμοί και δυνατότητες

Μετά την ένταξη της Ελλάδας στην Ε.Ε., τα μέτρα της Κ.Α.Π. επέδρασαν ευνοϊκά στην αναδιάρθρωση της πτηνοτροφίας. Ωστόσο, ο τομέας αυτός συνεχίζει να αντιμετωπίζει προβλήματα διάρθρωσης και οργάνωσης.

Πιο συγκεκριμένα, η ελληνική πτηνοτροφία χαρακτηρίζεται από το μικρό μέγεθος των εκμεταλλεύσεων και το μεγάλο αριθμό τους, στοιχεία που συντελούν στην αύξηση του κόστους παραγωγής και στη μη αποτελεσματική οργάνωση της αγοράς. Επιπλέον, το επίπεδο της ανταγωνιστικότητας των παραγωγών επηρεάζεται σημαντικά από το υψηλό κόστος τόσο των πρώτων υλών όσο και από το κόστος για τη διακίνηση του τελικού προϊόντος. Το ανεπαρκές οδικό δίκτυο και η συνεχής αύξηση των τιμών των ζωοτροφών αποτελούν σημαντικά προβλήματα για την περαιτέρω αύξηση της παραγωγής ενός ευπαθούς προϊόντος όπως το νωπό κρέας των πουλερικών. Οι εγχώριοι παραγωγοί οφείλουν ταυτόχρονα να συμμορφώνονται στους κανόνες υγιεινής και ποιότητας και να συμβάλλουν στην προστασία του περιβάλλοντος με βάση το θεσμικό πλαίσιο της Ε.Ε. Συνεπώς, ο εκσυγχρονισμός και η ανάπτυξη του τομέα συνεχίζεται, ωστόσο με αργούς ρυθμούς που αδυνατούν προς το παρόν να συμβάλουν στην ανάκαμψη της παραγωγής. Οι τεχνολογικές εξελίξεις και το καθεστώς σκληρού ανταγωνισμού καθιστούν λοιπόν αναγκαία την υψηλή επαγγελματική κατάρτιση των παραγωγών και την καλύτερη οργάνωση της παραγωγής μέσω της αύξησης της παραγωγικότητας καθώς και τη βελτίωση της ποιότητας (τυποποίηση) και των δικτύων διανομής.

Όσον αφορά την κατανάλωση κρέατος πουλερικών στην ελληνική αγορά, αναμένεται αύξηση της σχετικής κατανάλωσης σε προϊόντα όμως διασφαλισμένης ποιότητας τα οποία πωλούνται σε λογικές τιμές. Απρόβλεπτα γεγονότα ίσως επηρεάσουν την αντίληψη των καταναλωτών με αποτέλεσμα τη μεταστροφή της ζήτησης από το ένα είδος κρέατος στο άλλο, αλλά οι αλλαγές αυτές είναι συνήθως προσωρινές.

Συνοπτικά, η καλή εξελικτική πορεία του τομέα πτηνοτροφίας στην Ελλάδα μπορεί να έχει ακόμα θετικότερες προοπτικές, εφόσον συνεχίσει να εκσυγχρονίζεται και να προσαρμόζεται στις σύγχρονες απαιτήσεις της αγοράς. Η πρόωθηση της πιστοποίησης και σήμανσης του κρέατος πουλερικών και των αυγών και η ταυτόχρονη χρήση συστημάτων ιχνηλασιμότητας θεωρούνται καθοριστικοί παράγοντες για την επίτευξη του στόχου αυτού (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2007).

Διάγραμμα 16. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση κρέατος πουλερικών.

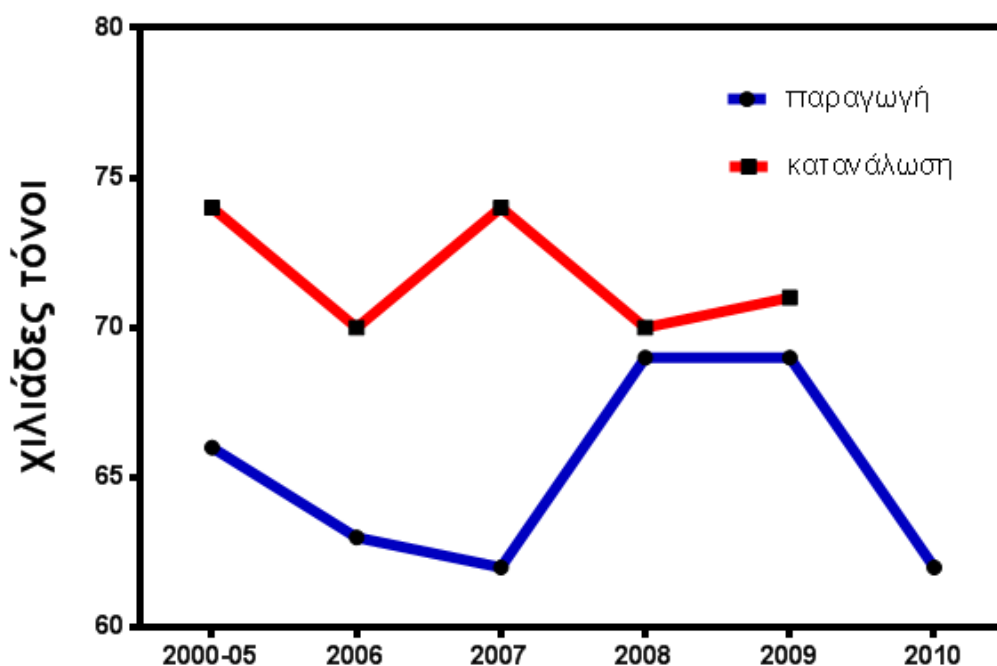
Πηγή: Για την παραγωγή, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και ΠΑΣΕΓΕΣ. Για την κατανάλωση, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και Eurostat.

B.2.4. Αιγοπροβατοτροφία, περιορισμοί και δυνατότητες

Η αποσύνδεση των χορηγούμενων ενισχύσεων από την παραγωγή στο πλαίσιο της νέας Κ.Α.Π. εκτιμάται ότι θα έχει μεσοπρόθεσμα κάποιες επιπτώσεις στον τομέα της αιγοπροβατοτροφίας. Η μείωση του αριθμού των εκτρεφόμενων ζώων και των εκμεταλλεύσεων (ιδίως σε ορεινές, μειονεκτικές και νησιωτικές περιοχές) και η δημιουργία νέων μονάδων μεγαλύτερου μεγέθους στις πεδινές περιοχές θα οδηγήσει στη ριζική αλλαγή της διάρθρωσης της αιγοπροβατοτροφίας. Επιπλέον, η παραγόμενη ποσότητα προϊόντων είναι πιθανό να συνεχίσει να αυξάνεται λόγω καλύτερης αξιοποίησης των ζώων και εκσυγχρονισμού των εκμεταλλεύσεων. Ο αριθμός των σφαγίων αναμένεται να συνεχίσει να μειώνεται στο άμεσο μέλλον παρά τη συνεχή σταθερότητα της ζήτησης. Συνέπεια αυτών θα είναι η αύξηση των τιμών στην αγορά αιγοπρόβειου κρέατος.

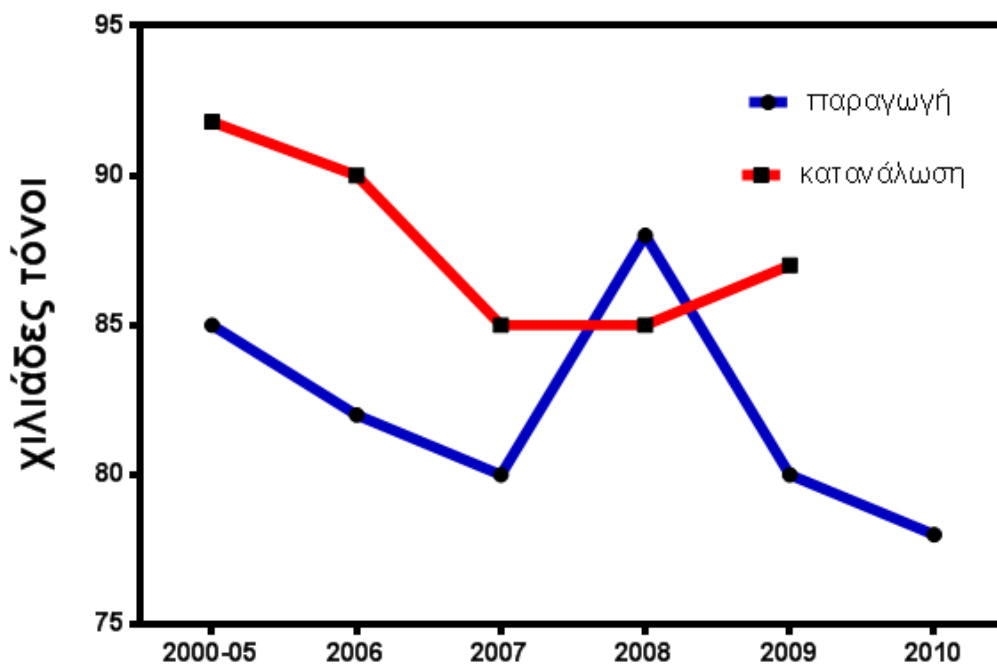
Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ήδη μία σημαντική μείωση των παραγωγικών ζώων που εκτρέφονται νομαδικά ή οικόσιτα και μία τάση συγκέντρωσης σε μεγάλες και οργανωμένες μονάδες. Η διατροφή τους στηρίζεται κατά μεγάλο ποσοστό στους φυσικούς βοσκότοπους, οι οποίοι αποτελούν περίπου το 40% της

συνολικής έκτασης της χώρας, αλλά είναι υποβαθμισμένοι λόγω υπερβόσκησης. Γενικά, ο τομέας της ελληνικής αιγοπροβατοτροφίας έχει κάποιες δυνατότητες ανάπτυξης, εφόσον ληφθούν τα αναγκαία μέτρα και επιλυθούν τα διαρθρωτικά προβλήματα του τομέα. Σε ότι αφορά τις διαγραφόμενες προοπτικές ανάπτυξης μέσα από βιώσιμες μονάδες, αναγκαία θεωρείται η καλύτερη οργάνωση των εκμεταλλεύσεων μέσω ενός συστήματος διαχείρισης το οποίο θα είναι προσαρμοσμένο στις τοπικές κοινωνικοοικονομικές και εδαφοκλιματικές συνθήκες. Σημαντικοί παράγοντες είναι ακόμη τα συλλογικά όργανα (συνεταιρισμοί, επαγγελματικές οργανώσεις κλπ.) και οι οργανισμοί πιστοποίησης και εμπορίας των αγροτικών προϊόντων που οφείλουν να λειτουργούν αποτελεσματικά, ώστε μαζί με τα κατάλληλα μέτρα για την επαγγελματική κατάρτιση των αγροτών και τη μείωση του κόστους παραγωγής να συμβάλλουν στην ανάπτυξη του τομέα στο άμεσο μέλλον (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2007).

Διάγραμμα 17. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση αιγείου κρέατος.

Πηγή: Για την παραγωγή, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και ΠΑΣΕΓΕΣ. Για την κατανάλωση, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και Eurostat.

Διάγραμμα 18. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση πρόβειου κρέατος.

Πηγή: Για την παραγωγή, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και ΠΑΣΕΓΕΣ. Για την κατανάλωση, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και Eurostat.

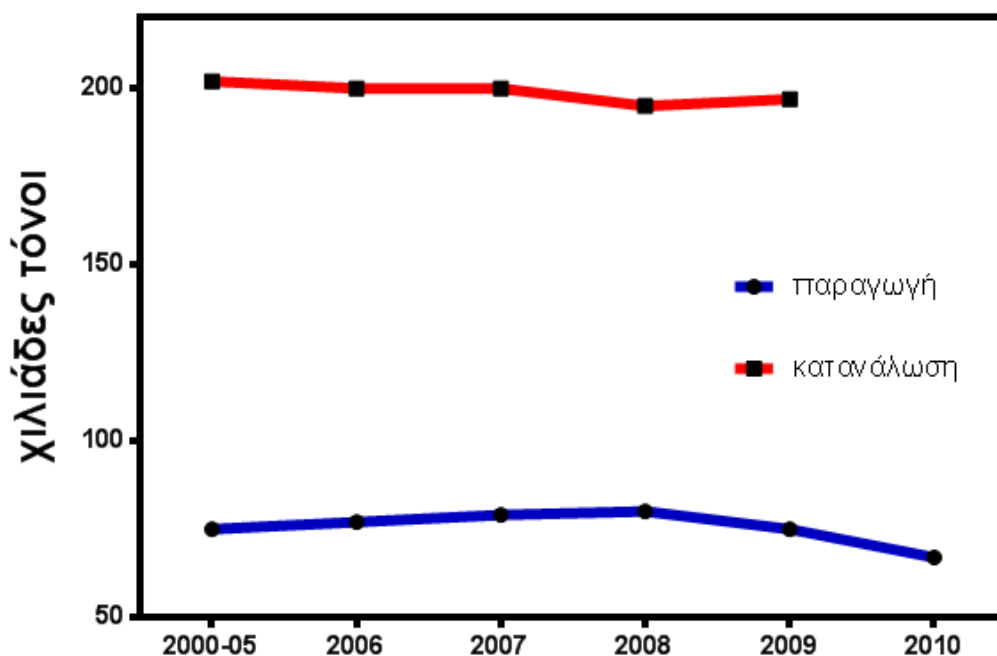
B.2.5. Βοοειδή, περιορισμοί και δυνατότητες

Η παγκόσμια παραγωγή βοδινού (και όχι μόνο) κρέατος αναμένεται να αυξηθεί εξαιτίας σημαντικών βελτιώσεων σε επίπεδο παραγωγής σε χώρες όπως η Βραζιλία, η Αργεντινή, και η Κίνα. Οι αυξανόμενες επενδύσεις, η δημιουργία καλύτερων υποδομών, και η διάδοση βελτιωμένων τεχνολογιών παραγωγής είναι οι κύριοι παράγοντες που θα οδηγήσουν σε αύξηση της παραγωγής κρέατος και των προϊόντων του. Επιπλέον, οι τιμές κρέατος αναμένονται να αυξηθούν μεσοπρόθεσμα, λαμβάνοντας υπόψη τις αυξανόμενες δαπάνες για τρόφιμα και την αυξανόμενη ζήτηση για κρέας στις σημαντικότερες αναπτυσσόμενες οικονομίες.

Στην Ελλάδα, το μερίδιο του βόειου κρέατος παρουσιάζει σταθεροποιητικές τάσεις και διαμορφώνεται σε 20% περίπου της συνολικά παραγόμενης ποσότητας κρέατος. Χαρακτηριστική είναι, όμως, η μείωση του ποσοστού συμμετοχής του βόειου κρέατος στη συνολική κατανάλωση από τα τέλη της δεκαετίας του '90 σε σχέση με τα προηγούμενα έτη (μειώθηκε πάνω από 4%). Παρ' όλα αυτά υπάρχει δυνατότητα για περαιτέρω ανάπτυξη της ζωικής παραγωγής και ιδιαίτερα στον τομέα

του βόειου κρέατος, αφού οι Έλληνες καταναλωτές προτιμούν τα ελληνικά προϊόντα επειδή τα θεωρούν πιο ασφαλή και ανώτερης ποιότητας.

Η βοοτροφία αντιμετωπίζει αρνητικές επιπτώσεις από τη νέα Κ.Α.Π., λόγω του ότι έχει γίνει πλήρης αποσύνδεση των ενισχύσεων από το ζωικό κεφάλαιο και οι ενισχύσεις στον τομέα αυτό πριν από την αναθεώρηση ήταν ιδιαίτερα σημαντικές. Ωστόσο, διαφαίνεται ήδη η ανάπτυξη του τομέα σε νέες βάσεις μέσω της εφαρμογής σύγχρονων μεθόδων παραγωγής, μεταποίησης και εμπορίας. Σημαντικά μέτρα θεωρούνται επίσης η σωστή διαχείριση και αξιοποίηση των βοσκοτόπων, η μείωση του κόστους χρηματοδότησης για τον εκσυγχρονισμό των κτηνοτροφικών μονάδων, οι αποτελεσματικοί έλεγχοι της αγοράς, η εφαρμογή ιχνηλασιμότητας και ο έλεγχος της χρήσης των εισαγόμενων προϊόντων, καθώς και η ίδρυση διεπαγγελματικών οργανώσεων και η συνεχής κατάρτιση και εκπαίδευση των παραγωγών. Οι παράγοντες αυτοί θα συντελέσουν στην παραγωγή ασφαλών, ποιοτικών και ανταγωνιστικών προϊόντων, οδηγώντας σε μία αύξηση της ζήτησης για ελληνικά προϊόντα, σε βελτίωση του επιπέδου των τιμών του παραγωγού και γενικά σε μία νέα δυναμική στην ανάπτυξη του τομέα (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2007).

Διάγραμμα 19. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση βόειου κρέατος.

Πηγή: Για την παραγωγή, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και ΠΑΣΕΓΕΣ. Για την κατανάλωση, επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. και Eurostat.

B.3. Γάλα

B.3.1. Παραγωγή και κατανάλωση

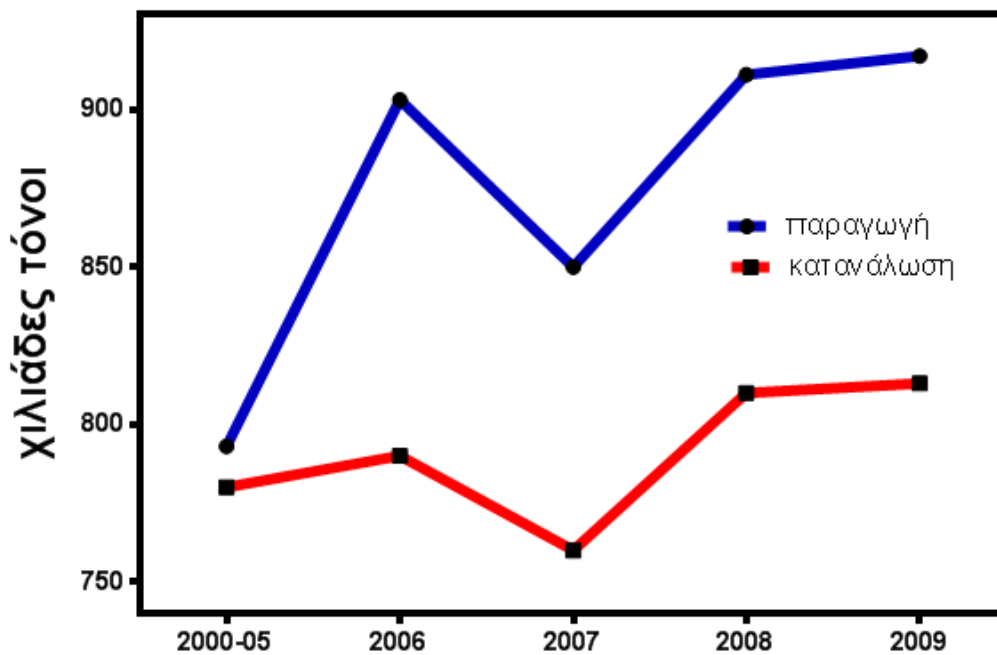
Η εγχώρια παραγωγή γάλακτος, με εξαίρεση μία μικρή άνοδο, το 2008, παραμένει γενικά σταθερή από το 2000 έως το 2011, στο επίπεδο των 2000 χιλιάδων τόνων περίπου (Διάγραμμα 14). Το 2006, το 38% της παραγωγής σε κιλά ήταν αγελαδινό γάλα, το 37% πρόβειο και το 25% αίγιο γάλα. Από την άλλη πλευρά, η κατανάλωση στην Ελλάδα παραμένει επίσης σχεδόν σταθερή, γύρω στους 760 χιλιάδες τόνους ετησίως. Αυτό σημαίνει πως η ελληνική παραγωγή γάλακτος υπερκαλύπτει την εγχώρια ζήτηση, καθώς η ποσότητα που παράγεται είναι υπερδιπλάσια της καταναλισκόμενης (Διάγραμμα 14).

B.3.2. Περιορισμοί και δυνατότητες

Στην Ελλάδα και την Ε.Ε. γενικότερα, η εφαρμογή της νέας Κ.Α.Π. αναμένεται να έχει θετικές επιπτώσεις στον τομέα της γαλακτοπαραγωγού βοοτροφίας λόγω της σταδιακής απελευθέρωσης εκτάσεων από καλλιέργειες που οι επιδοτήσεις τους μειώνονται, εφόσον δεν υπάρξει ανταγωνιστική χρήση των εν λόγω εκτάσεων από επιδοτούμενα ενεργειακά φυτά.

Επίσης, η αύξηση της ποσόστωσης στην Ελλάδα μπορεί να δώσει νέα ώθηση στον τομέα. Καθοριστικοί παράγοντες στην εξέλιξη αυτή θεωρούνται η αύξηση του εισοδήματος, η αστικοποίηση, και η μεταβαλλόμενη δημογραφική πυραμίδα που αναμένονται να συμβάλουν στην υψηλότερη κατά κεφαλήν ζήτηση για τα προστιθεμένης αξίας γαλακτοκομικά προϊόντα. Η αύξηση της κατανάλωσης είναι πολύ πιθανό ωστόσο να ποικίλλει ιδιαίτερα μεταξύ των προϊόντων αυτών.

Για την επίτευξη των προβλέψεων αυτών θεωρείται απαραίτητη η αύξηση του μέσου μεγέθους των εκμεταλλεύσεων, η βελτίωση του επιπέδου της διαχείρισης τους, η εφαρμογή προγράμματος βελτίωσης της παραγωγικότητας των ζώων και αύξησης της μέσης απόδοσης γάλακτος ανά ζώο, και η αναβάθμιση της ποιότητας του γάλακτος μέσω συμμετοχής των κτηνοτρόφων σε συστήματα για την ποιότητα των τροφίμων.

Διάγραμμα 20. Εγχώρια παραγωγή και κατανάλωση γάλακτος (πρόβειου, αίγιου, βόειου). Πηγή: ICAP Group, Κλαδική Μελέτη

1.5. Εξωτερικό εμπόριο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων

Η οικονομική κρίση την οποία αντιμετωπίζει η Ελλάδα, δεν θα άφηνε ανεπηρέαστο το εξωτερικό εμπόριο, γενικά, και των αγροτικών προϊόντων και τροφίμων ειδικότερα. Πράγματι, οι συνολικές εισαγωγές και οι συνολικές εξαγωγές σημείωσαν δραστική μείωση της τάξεως του 20,8% και 17,1%, αντίστοιχα. Όμως, συγκεκριμένα στον κλάδο των αγροτικών προϊόντων και τροφίμων οι μιν εισαγωγές μειώθηκαν σημαντικά, 9,32%, αλλά οι εξαγωγές ελάχιστα, 0,31%. Η διαφορετική συμπεριφορά των αγροτικών προϊόντων και τροφίμων, στο εξωτερικό εμπόριο, από το σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών, δείχνει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους και υποδεικνύει την ανάγκη της ειδικής μελέτης τους ώστε να αξιολογηθούν καλύτερα τα διαφοροποιημένα αποτελέσματα που η οικονομική κρίση επιφέρει σε αυτά.

1.5.1. Εμπόριο αγροτικών προϊόντων ως προς το σύνολο του εμπορίου

Στον Πίνακα 7 παρατίθενται συγκριτικά στοιχεία του συνολικού εμπορίου και του εμπορίου αγροτικών προϊόντων για την περίοδο 2006-2010. Είναι εμφανής η σημαντική μείωση, όπως ανεφέρθη στην Εισαγωγή, των συνολικών εισαγωγών και εξαγωγών το 2009, άμεσο αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσεως. Η μείωση του ΑΕΠ

και του διαθέσιμου εισοδήματος είναι φυσικό να οδηγεί σε μείωση των εισαγωγών. Επίσης, η μείωση στην παραγωγική δραστηριότητα της χώρας, που επιφέρει η ύφεση, περιορίζει και τις εξαγωγές. Είναι, όμως, εμφανές ότι τα αγροτικά προϊόντα δεν επηρεάστηκαν από την ύφεση, κάτι που κυρίως έπληξε την υπόλοιπη βιομηχανία και όχι την αγροτική παραγωγή και τη μεταποιητική βιομηχανία τροφίμων (Χύμης, 2011).

Οι εξελίξεις το 2010 κινήθηκαν στους ίδιους αν όχι θετικότερους ρυθμούς σε σχέση με το 2009. Οι συνολικές εισαγωγές σημείωσαν νέα μείωση αλλά πολύ μικρότερη, 0,76%, και οι εισαγωγές αγροτικών προϊόντων παρουσίασαν λίγο μεγαλύτερη μείωση 1,51%. Οι συνολικές εξαγωγές μετά τη δραματική μείωση, 17,1%, το 2009 σημείωσαν σημαντική άνοδο 12,89% και, συγκεκριμένα, οι εξαγωγές αγροτικών προϊόντων 10,2%. Έτσι, ενώ οι συνολικές εξαγωγές κάλυψαν μικρό μόνο μέρος των απωλειών που σημείωσαν το 2009, οι εξαγωγές αγροτικών προϊόντων, που ουσιαστικά δεν μειώθηκαν το 2009, αυξήθηκαν το 2010 εκ νέου. Απόρροια των θετικών αυτών εξελίξεων είναι ότι το έλλειμμα του αγροτικού εμπορικού ισοζυγίου μειώθηκε περαιτέρω το 2010 κατά 21,05%. Αυτό συνέβαλε και στη συνολική μείωση του εμπορικού ελλείμματος κατά 6,59%.

Πίνακας 7. Συνολικό εμπόριο και εμπόριο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων (σε εκατ. ευρώ)

	2006	2007	2008	2009	2010	% μεταβολή 2008-2009	% μεταβολή 2009-2010
ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ							
Σύνολο εισαγωγών	50723	55720	60717	48087	47721	-20,8	-0,76
Εισαγωγές αγροτικών προϊόντων	5957	6703	7054	6396	6299	-9,32	-1,51
% αγρ.προϊόντων επί συνόλου	11,74	12,03	11,62	13,3	13,2		
ΕΞΑΓΩΓΕΣ							
Σύνολο εξαγωγών	16447	17223	17362	14393	16248	-17,1	12,89
Εξαγωγές αγροτικών προϊόντων	3767	3681	4011	3998	4406	-0,31	10,2
% αγρ.προϊόντων επί συνόλου	22,9	21,37	23,1	27,78	27,12		
ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΕΛΛΕΙΜΜΑ							
Συνολικό έλλειμμα	34276	38497	43355	33694	31473	-22,28	-6,59
Αγροτικό έλλειμμα	2190	3022	3043	2398	1893	-21,2	-21,05

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ

Φαίνεται δηλαδή ότι ο αγροτικός τομέας, παρά τα γνωστά διαρθρωτικά του προβλήματα, παραμένει ισχυρός και μπορεί να συμβάλλει ουσιαστικά και θετικά στο εξωτερικό εμπορικό ισοζύγιο. Οι εξαγωγές αγροτικών προϊόντων και τροφίμων το 2010 απετέλεσαν το 27,12% των συνολικών εξαγωγών, ποσοστό καθόλου ευκαταφρόνητο που αναδεικνύει, πρώτον, τη σημαντικότητα του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα και, δεύτερον, τις σημαντικές αδυναμίες της χώρας στους άλλους τομείς της οικονομίας, δεδομένου ότι στις άλλες ανεπτυγμένες χώρες του ΟΟΣΑ οι εξαγωγές αγροτικών προϊόντων είναι πολύ μικρότερο ποσοστό επί του συνόλου των εξαγωγών.

Πίνακας 8. Γεωγραφική κατανομή εμπορίου αγροτικών προϊόντων και τροφίμων (σε εκατ. ευρώ)

	2006	2007	2008	2009	2010	% μεταβολή 2008-2009	% μεταβολή 2009-2010
ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ							
Σύνολο	5957	6703	7054	6396	6299	-9,32	-1,51
ΕΕ	4389	5078	5295	5042	4947	-4,78	-1,87
Τρίτες Χώρες	1567	1625	1758	1354	1352	-22,99	-0,16
% ΕΕ	73,69	75,76	75,07	78,83	78,54		
% Τρίτων Χωρών	26,31	24,24	24,93	21,17	21,26		
ΕΞΑΓΩΓΕΣ							
Σύνολο	3767	3681	4011	3998	4406	-0,31	10,2
ΕΕ	2425	2578	2783	2741	2954	-1,48	7,77
Τρίτες Χώρες	1342	1103	1228	1257	1452	2,34	15,51
% ΕΕ	64,38	70,03	69,38	68,57	67,05		
% Τρίτων Χωρών	35,62	29,97	30,62	31,44	32,95		
ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΕΛΛΕΙΜΜΑ							
Σύνολο	2190	3022	3043	2398	1893	-21,2	-21,05
ΕΕ	1964	2501	2513	2300	1993	-8,44	-13,36
Τρίτες Χώρες	226	521	530	97	-100	-81,66	
% ΕΕ	89,69	82,74	82,57	95,94	100		
% Τρίτων Χωρών	10,3	17,25	17,43	4,06	0		

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ

1.5.2. Γεωγραφική κατανομή εμπορίου αγροτικών προϊόντων

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 8, το αγροτικό εμπορικό ισοζύγιο με τις Τρίτες Χώρες το 2010, αντί ελλείμματος, παρουσίασε μικρό πλεόνασμα €100 εκατ. Να σημειωθεί ότι μέχρι και προ μερικών ετών η Ελλάδα ήταν πλεονασματική στο αγροτικό ισοζύγιο με τις Τρίτες Χώρες, αλλά η συνεχής αύξηση των εισαγωγών με μεγαλύτερο ρυθμό από αυτόν των εξαγωγών οδήγησε στο ελλειμματικό ισοζύγιο των τελευταίων ετών. Είναι ενδιαφέρον ότι η μείωση των εισαγωγών το 2010 αφορά περισσότερο σε εισαγωγές από την ΕΕ, ενώ η σημαντική μείωση το 2009 οφειλόταν, σε μεγαλύτερο βαθμό, στη μείωση των εισαγωγών από τρίτες χώρες. Οι εξαγωγές αντίστοιχα προς τρίτες χώρες παρουσίασαν μεγαλύτερη άνοδο, 15,51%, έναντι 7,77% προς την ΕΕ. Αποτέλεσμα αυτής της εξελίξεως ήταν οι εξαγωγές προς τρίτες χώρες να υπερβούν σε αξία τις αντίστοιχες εισαγωγές. Έτσι, το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων το 2010 προέρχεται από το εμπόριο με χώρες της ΕΕ το οποίο βέβαια αποτελεί και το μεγαλύτερο μέρος αυτού, αφού το 78,54% των εισαγωγών και το 67,05% των εξαγωγών διεξάγεται από και προς τις χώρες της ΕΕ.

1.5.3. Διάρθρωση εμπορίου αγροτικών προϊόντων

Προ της εντάξεως στην ΕΟΚ, δηλαδή πριν το 1981, η Ελλάδα ήταν χώρα πλεονασματική στο αγροτικό εμπορικό ισοζύγιο. Με την είσοδο της χώρας στην ΕΟΚ και την απελευθέρωση των ενδοκοινοτικού εμπορίου αλλά και τις υπογραφείσες συμφωνίες, η χώρα μπορούσε να εισάγει και να εξάγει αγροτικά προϊόντα ελεύθερα. Δεδομένης της διάρθρωσης της ελληνικής γεωργίας, η αύξηση των εξαγωγών προϊόντων φυτικής προελεύσεως (οπωροκηπευτικά, λάδι, καπνός, δημητριακά, κλπ.) δεν αρκούσε για να αντισταθμίσει την ταχύτατη αύξηση των εισαγωγών προϊόντων ζωικής προελεύσεως για δύο λόγους: α) η ποσοτική αύξηση εισαγωγών ζωικών προϊόντων ήταν μεγαλύτερη από την αντίστοιχη αύξηση εξαγωγών φυτικών προϊόντων, και β) τα φυτικά προϊόντα που εξάγει η χώρα έχουν μικρή προστιθέμενη αξία, διότι, σε πολλές περιπτώσεις, εξάγονται σε πρωτογενή μορφή από την παραγωγή στον αγρό και δεν ενσωματώνουν προστιθέμενη αξία μεταποίησης, κατάλληλης συσκευασίας, εμπορίας κλπ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το ελαιόλαδο, το οποίο σε πολύ μεγάλο ποσοστό εξάγεται ως πρώτη ύλη στην Ιταλία όπου εμφιαλώνεται, συσκευάζεται και μεταπωλείται σε μεγαλύτερες τιμές σε άλλες αγορές (Χύμης, 2011). Στους πίνακες 9 και 10 φαίνεται η εξέλιξη των εισαγωγών και εξαγωγών βασικών προϊόντων. Είναι εμφανής η κυριαρχία προϊόντων κρέατος και

γαλακτοκομικών στο σύνολο των εισαγωγών. Μαζί αποτελούν το 30,6% των εισαγωγών, περίπου €1,9 δις επί συνόλου €6,3 δις για το 2010. Κατά 95% και πλέον, τα προϊόντα αυτά προέρχονται από χώρες της ΕΕ. Σημαντικές είναι οι εισαγωγές οπωροκηπευτικών, και ακολουθούνται από τα δημητριακά, αλιεύματα, ποτά, διάφορα είδη διατροφής, κλπ. Μεγαλύτερη αύξηση σημείωσαν το 2010 οι εισαγωγές σακχάρων (24,3%), δημητριακών (11,1%), ελαιών (11%), γαλακτοκομικών (5%), καφέ (3,3%) και ζωοτροφών (2,8%), ενώ μείωση παρουσίασαν οι εισαγωγές καπνού (22,7%), ποτών (12,9%), ξυλείας (12,4%), οπωροκηπευτικών (8,6%), αλιευμάτων (4,2%), και προϊόντων κρέατος (3,7%).

Συντριπτική είναι η παρουσία των οπωροκηπευτικών στις εξαγωγές της Ελλάδος, με συμμετοχή άνω του 33%. Σημαντική είναι και η παρουσία των αλιευμάτων με 12,3%. Όσον αφορά τη μεταβολή μεταξύ 2009-2010, τη μεγαλύτερη αύξηση παρουσίασαν οι εξαγωγές σακχάρων (50%), βάμβακος (28,2%), άλλων ειδών διατροφής (25,8%), οπωροκηπευτικών (17,5%), αλιευμάτων (13,4%) και γαλακτοκομικών (8,3%), ενώ μείωση σημείωσαν οι εξαγωγές δημητριακών (13,9%) και καπνού (11,2%), ο οποίος αναμένεται να μειωθεί περαιτέρω λόγω της δραστηκής μείωσης της καλλιέργειάς του. Ενώ στα περισσότερα είδη υπάρχει μία σχετική ισορροπία μεταξύ εξαγωγών-εισαγωγών με κάποια προφανώς να υπερτερούν σε εισαγωγές και άλλα σε εξαγωγές, στην περίπτωση του κρέατος οι εισαγωγές ασυγκρίτως υπερτερούν των εξαγωγών. Κάτι ανάλογο ισχύει βέβαια και για το βαμβάκι που, επειδή η χώρα είναι παραγωγός βαμβακιού, οι εισαγωγές είναι αμελητέες, ή τον καφέ, που η χώρα δεν παράγει, όμως, η διαφορά στα προϊόντα κρέατος σε απόλυτους αριθμούς είναι ασύγκριτη. Οι εξαγωγές κρέατος αποτελούν μόλις το 5,8% των εισαγωγών.

Ενώ το 2009 το εμπόριο αγροτικών προϊόντων παρουσίασε έντονες διαφορές σε σχέση με το σύνολο του εμπορίου, δηλαδή, παρουσίασε σαφώς μικρότερη μείωση εισαγωγών και, παράλληλα, ελάχιστη μείωση εξαγωγών συμβάλλοντας έτσι θετικά στον περιορισμό του ελλείμματος, το 2010 παρατηρείται μία διορθωτική τάση στην εξέλιξη του εμπορίου αγροτικών προϊόντων και μεγαλύτερος συντονισμός τους με το σύνολο του εμπορίου. Το 2010 η μείωση των εισαγωγών συνεχίστηκε και μάλιστα ξεπέρασε σε ρυθμό τη μείωση των συνολικών εισαγωγών, ενώ οι εξαγωγές αυξήθηκαν με λίγο μικρότερο ρυθμό από το σύνολο των εξαγωγών. Γενικά, και τις δύο χρονιές της οικονομικής ύφεσης (2009-2010) το εμπόριο αγροτικών προϊόντων

συμβάλλει θετικά στο ισοζύγιο.

Πίνακας 9. Διάρθρωση των κύριων εισαγωγών αγροτικών προϊόντων και τροφίμων

	2006		2007		2008		2009		2010	
	Αξία	Ποσοστό συμμετοχής (%)	Αξία	Ποσοστό συμμετοχής (%)	Αξία	Ποσοστό συμμετοχής (%)	Αξία	Ποσοστό συμμετοχής (%)	Αξία	Ποσοστό συμμετοχής (%)
Κρέας	1215	20,4	1116	16,6	1211	17,2	1204	18,8	1160	18,4
Γαλακτοκομικά	661	11,1	780	11,6	808	11,5	733	11,5	770	12,2
Οπωροκηπευτικά	652	10,9	764	11,4	786	11,1	735	11,5	672	10,7
Δημητριακά	510	8,6	700	10,4	681	9,7	487	7,6	541	8,6
Αλιεύματα	386	6,5	435	6,5	428	6,1	401	6,3	384	6,1
Καφές	288	4,8	324	4,8	365	5,2	364	5,7	376	6
Ζωοτροφές	288	4,8	370	5,5	406	5,8	361	5,6	371	5,9
Ποτά	409	6,9	415	6,2	436	6,2	425	6,6	370	5,9
Είδη διατροφής	278	4,7	300	4,5	344	4,9	353	5,5	356	5,7
Καπνός	311	5,2	330	4,9	335	4,7	401	6,3	310	4,9
Έλαια	167	2,8	214	3,2	290	4,1	209	3,3	232	3,7
Σάκχαρα	143	2,4	219	3,3	225	3,2	177	2,8	220	3,5
Ξυλεία	288	4,8	346	5,2	262	3,7	169	2,6	148	2,3
Σύνολο	5957		6703		7054		6396		6299	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ. * Το άθροισμα των επιμέρους προϊόντων δεν ισούται με το σύνολο, διότι περιλαμβάνονται μόνο οι βασικότερες κατηγορίες. Επίσης και το άθροισμα των ποσοστών δεν ισούται με 100.

Πίνακας 10. Διάρθρωση των κύριων εξαγωγών αγροτικών προϊόντων και τροφίμων

	2006		2007		2008		2009		2010	
	Αξία	Ποσοστό συμμετοχής (%)	Αξία	Ποσοστό συμμετοχής (%)	Αξία	Ποσοστό συμμετοχής (%)	Αξία	Ποσοστό συμμετοχής (%)	Αξία	Ποσοστό συμμετοχής (%)
Οπωροκηπευτικά	1194	31,7	1306	35,5	1346	33,6	1264	31,6	1485	33,7
Αλιεύματα	430	11,4	449	12,2	449	11,2	477	11,9	541	12,3
Βαμβάκι	328	8,7	179	4,9	236	5,9	305	7,6	391	8,9
Καπνός	373	9,9	354	9,6	416	10,4	421	10,5	374	8,5
Γαλακτοκομικά	211	5,6	259	7	275	6,9	278	7	301	6,8
Δημητριακά	230	6,1	249	6,8	315	7,9	339	8,5	292	6,6
Έλαια	486	12,9	351	9,5	333	8,3	283	7,1	287	6,5
Ποτά	136	3,6	148	4	163	4,1	169	4,2	166	3,8
Είδη διατροφής	88	2,3	108	2,9	124	3,1	128	3,2	161	3,7
Σάκχαρα	92	2,4	37	1	54	1,3	86	2,2	129	2,9
Κρέας	36	1	52	1,4	76	1,9	70	1,8	67	1,5
Σύνολο	3767		3681		4011		3998		4406	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ.* Το άθροισμα των επιμέρους προϊόντων δεν ισούται με το σύνολο, διότι περιλαμβάνονται μόνο οι βασικότερες κατηγορίες. Επίσης και το άθροισμα των ποσοστών δεν ισούται με 100.

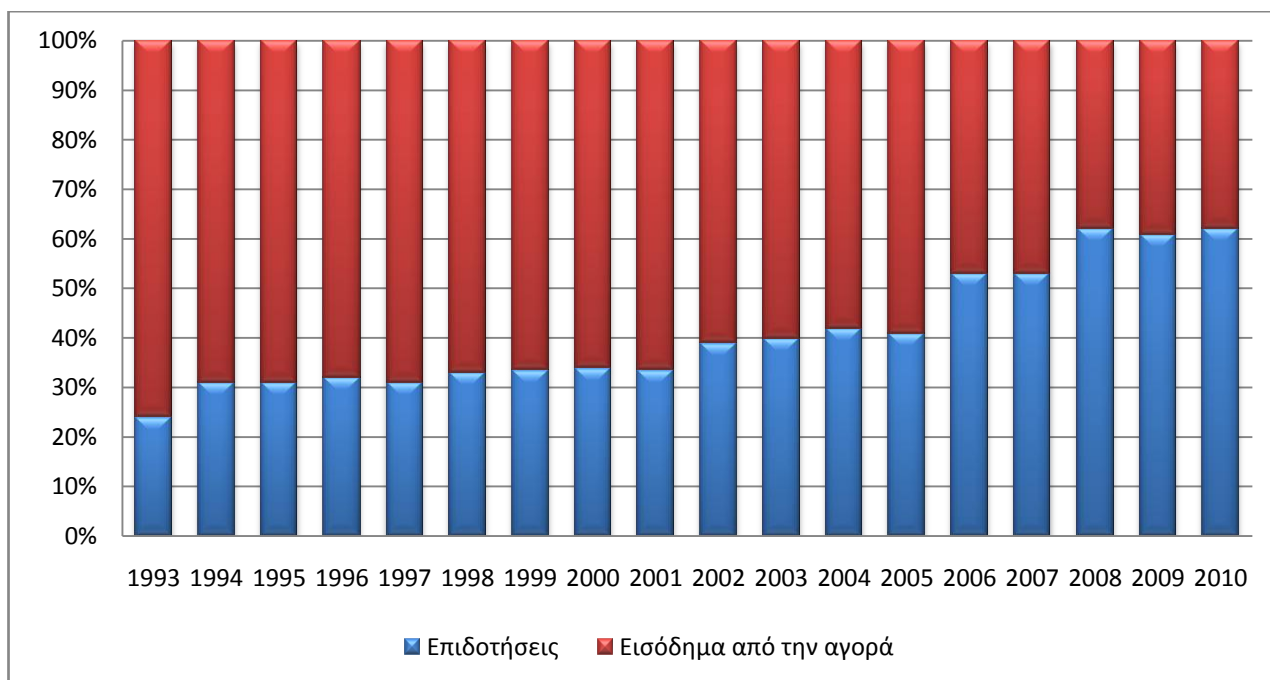
Όμως, θα πρέπει να τονισθεί ότι, παρά την πράγματι θετική απόδοση του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου, η απόδοση αυτή αποδίδεται μάλλον στην ύφεση παρά σε πραγματική βελτίωση των δομών και αύξηση της παραγωγής. Παρά τη θεαματική μείωση των συνολικών εισαγωγών το 2009 και την επίσης σημαντική αύξηση των συνολικών εξαγωγών το 2010, οι εξαγωγές, λόγω της συνολικής μειώσεώς τους το 2009, δεν έχουν φθάσει ούτε στα επίπεδα του 2006. Σε αυτό το σημείο φαίνεται η συνεισφορά των αγροτικών προϊόντων. Επειδή το 2009 δεν υπέστησαν παρά ελάχιστη μείωση των εξαγωγών, η κατά 10,2% αύξηση των εξαγωγών το 2010 οδήγησε το ύψος των εξαγωγών σε νέα αύξηση, στο επίπεδο των €4,4 δις. Τα αγροτικά προϊόντα, παρά την προβλεπόμενη δραστική μείωση των εξαγωγών καπνού, και μειώσεις σε σειρά προϊόντων, όπως το βαμβάκι, που θα επηρεαστούν από τη νέα πραγματικότητα της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής που θα προκύψει μετά το 2013, δείχνουν ότι έχουν δυνατότητες για σημαντική αύξηση των εξαγωγών. Αρκεί να γίνει σωστή εκμετάλλευση των ιδιαίτερων εδαφοκλιματικών συνθηκών με ανάπτυξη επιχειρηματικού πνεύματος, ώστε να γίνουν κατάλληλες επενδύσεις σε ανάπτυξη καινοτόμων προϊόντων, βελτίωση υποδομών, μεταποίησης, εμπορίας, και προώθησης εξαγωγών. Οι γενικότερες μεταρρυθμίσεις που προβλέπονται για μείωση της γραφειοκρατίας, απελευθέρωση επαγγελματών, διευκόλυνση επενδύσεων, σωστή εφαρμογή των νόμων κλπ, θα συμβάλλουν ουσιαστικά στα παραπάνω (Χύμης, 2011).

1.6. Η πολιτική και ο τρόπος που εφαρμόστηκε έως σήμερα

Η ελληνική γεωργία έχει συμβάλει με πολλούς τρόπους στη γενικότερη ανάπτυξη της χώρας, ως ένας από τους βασικούς τομείς της οικονομίας αλλά και με πολλές άλλες συνεισφορές στην ανάπτυξη της υπαίθρου, τη διατροφική ασφάλεια, κ.λπ. Μετά το 1981, λειτουργώντας μέσα στο πλαίσιο της ΚΑΠ προσανατολίστηκε όλο και περισσότερο προς την κατεύθυνση της είσπραξης επιδοτήσεων, γεγονός που την κατέστησε περισσότερο ευάλωτη στις διεθνείς διακυμάνσεις και την απομάκρυνε από τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα (Διάγραμμα 15).

Ουσιαστικά προωθήθηκε η εντατικοποίηση των εκμεταλλεύσεων μέσα από το δίπτυχο εκμηχάνιση-άρδευση. Παρά τις θετικές επιπτώσεις στην παραγωγή και το εισόδημα, με τη μονομερή αυτή έμφαση, η ελληνική γεωργία βρέθηκε να παίζει στο γήπεδο των συγκριτικών της μειονεκτημάτων, που ήταν προφανές όλα αυτά τα χρόνια ότι με αυτό το αναπτυξιακό πρότυπο ήταν αδύνατο να συναγωνισθεί στην εγχώρια και διεθνή αγορά. Με άλλα λόγια, την μετατόπισε σ' ένα επίπεδο

ανταγωνισμού στον οποίο δεν θα μπορούσε να αντεπεξέλθει επιτυχώς γιατί έλειπαν εκ των πραγμάτων δύο βασικές προϋποθέσεις: η άφθονη καλλιεργήσιμη γη και το πολύ χαμηλό κόστος εργασίας (Καρανικόλας & Μαρτίνο, 2011).

Διάγραμμα 21. Η σύνθεση του γεωργικού οικογενειακού εισοδήματος

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων Eurostat

Πράγματι, πέραν των ανεπιτυχών χειρισμών, η ελληνική γεωργία χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένες εγγενείς αδυναμίες. Ορισμένες από αυτές είναι οι παρακάτω:

1. Η ελληνική γη είναι κυρίως ορεινή με ποικιλία κλιμάτων. Μόνο το 49% αυτής καλύπτεται από γεωργικές εκτάσεις, το 16% είναι αροτραίες εκτάσεις και το 6% μόνιμες καλλιέργειες. Επίσης, εκτιμάται ότι το 82,7% των γεωργικών περιοχών θεωρούνται μειονεκτικές, χωρίς, ωστόσο, να προσδιορίζεται η ακριβής έννοια της μειονεκτικότητας. Στην πραγματικότητα, το φυσικό περιβάλλον της Ελλάδος παρέχει μεγάλες δυνατότητες για παραγωγή ποικιλίας αγροτικών προϊόντων υψηλής ποιότητας, όπως έχουν αποδείξει με τη λειτουργία τους πολλές πρότυπες αγροτικές επιχειρήσεις (ΕΛ.ΣΤΑΤ.)

2. Οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις έχουν μικρό μέγεθος και είναι οικογενειακής μορφής. Το 2005 το μέσο μέγεθος της ελληνικής γεωργικής εκμεταλλεύσεως ήταν

5,8 εκτάρια ανά εκμετάλλευση (ΕΕ-27: 20,7 εκτάρια ανά εκμετάλλευση) (ΕΛ.ΣΤΑΤ, Eurostat). Το χαρακτηριστικό αυτό διαιωνίζεται έως σήμερα αφού λαμβάνεται ως δεδομένο και ουσιαστικά υποστηρίζεται από την ακολουθούμενη αγροτική πολιτική. Ο αναδασμός έχει προχωρήσει ελάχιστα, ενώ οι θεσμικές ρυθμίσεις (κτηματολόγιο, δασολόγιο, κ.λπ.) που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε αύξηση του μεγέθους των εκμεταλλεύσεων και σε επιχειρηματική οργάνωση της αγροτικής παραγωγής δεν προωθήθηκαν.

3. Ηλικιακή διάρθρωση και μορφωτικό επίπεδο των αγροτών: Το 2003 το 29,1% των αρχηγών των εκμεταλλεύσεων ήταν άνω των 65 ετών, 57% ήταν άνω των 55 ετών και μόνο το 9,2% ήταν κάτω των 35 ετών. Επίσης, το 2003, το 83,8% των αγροτών είχαν τελειώσει το Δημοτικό ή κάποιες τάξεις του και μόλις το 1,2% ήταν απόφοιτοι ΑΕΙ ή ΤΕΙ. Όσον αφορά την κατάρτιση αγροτών με βασική εκπαίδευση κυμάνθηκε μόλις στο 2,9% το 1999/2000, ενώ προγράμματα διά βίου μαθήσεως παρακολούθησε το 2,1% των αγροτών το 2004 (ΕΛ.ΣΤΑΤ). Μετά από πολλές δεκαετίες αδράνειας και αποπροσανατολισμού, ο αγροτικός πληθυσμός σήμερα δεν έχει αποκτήσει τις απαιτούμενες δεξιότητες, επαγγελματική κατάρτιση, επιχειρηματική συμπεριφορά και κοινωνική ευθύνη για να μπορέσει να δραστηριοποιηθεί στον τομέα με ανταγωνιστικές προοπτικές. Επιπλέον, το ισχύον σύστημα κινήτρων δεν ευνοεί την ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (Οικονομικό δελτίο Alpha Bank, 2009).

Κύρια χαρακτηριστικά της ακολουθούμενης αγροτικής πολιτικής ήταν τα ακόλουθα:

α) Η εμμονή στην οικογενειακή εκμετάλλευση που διαιωνίζει τον κατακερματισμό και τη χαμηλή και μειούμενη παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων

β) Η επιδίωξη (από την κυβέρνηση και τα κόμματα) αφενός της αποφυγής του πολιτικού κόστους, με άμεση εξυπηρέτηση των εισοδηματικών και άλλων απαιτήσεων των αγροτών και μάλιστα συχνά υπό την πίεση σημαντικών αντικοινωνικών κινητοποιήσεων, και, αφετέρου, της αποσπάσεως πολιτικών ωφελειών μέσω παροχών στον αγροτικό τομέα, οι οποίες χρηματοδοτούνται όχι από την τρέχουσα φορολογία αλλά από τις μελλοντικές γενιές.

Με μια σύντομη αναδρομή στα προηγούμενα χρόνια, παρατηρούμε ότι έως τα τέλη της δεκαετίας του 1980 η ΚΑΠ εστίασε στην οργάνωση των γεωργικών αγορών

και στη στήριξη των τιμών των γεωργικών προϊόντων. Στη συνέχεια, από το 1993, εξελίχθηκε σε ένα πιο γενικευμένο σύστημα άμεσων ενισχύσεων (ανά στρέμμα, ανά τόνο παραγωγής ή ανά κεφαλή παραγωγικού ζώου, αναλόγως του προϊόντος), με στόχο την αμεσότερη στήριξη του γεωργικού εισοδήματος.

Όταν λειτουργούσε σε αυτή τη βάση προκάλεσε:

α) σημαντικές ανισοροπίες μεταξύ προσφοράς και ζήτησεως με συνέπεια αυξανόμενα πλεονάσματα στην ΕΕ σε πολλά προϊόντα

β) ταχεία αύξηση των δαπανών της ΚΑΠ για εγγυήσεις τιμών και επιδοτήσεις

γ) τάσεις ενισχύσεως της εντατικοποίησεως της παραγωγής σε πλεονασματικά προϊόντα

δ) άνιση κατανομή ενισχύσεων, σε επίπεδο χωρών ή παραγωγών

ε) μεροληπτική λειτουργία υπέρ των πλουσιότερων χωρών και των μεγαλύτερων παραγωγών, κ.ά.

Επιπλέον, το αυξανόμενο ποσοστό συμμετοχής των επιδοτήσεων και των κρατικών ενισχύσεων στο αγροτικό εισόδημα προκάλεσε:

- Την παρατηρούμενη αδυναμία προσαρμογής των καλλιεργειών. Οι Έλληνες αγρότες με στήριγμα τις επιδοτήσεις και τις κρατικές ενισχύσεις φαίνεται να έχουν αγκιστρωθεί σε καλλιέργειες «παραδοσιακών» προϊόντων, ανεξαρτήτως κόστους και συνθηκών ζήτησεως. Ακόμη και μετά την κατάργηση ή αποδέσμευση των επιδοτήσεων από την παραγωγή, φαίνεται να μην τολμούν ή να αποφεύγουν να υιοθετήσουν νέες καλλιέργειες ή/και μεθόδους παραγωγής με στόχο την ανταγωνιστική παραγωγή. Επίσης, δεν επιδιώκουν την εκμετάλλευση των νέων ευκαιριών που προκύπτουν από αναπτυσσόμενες αγορές, όπως, π.χ. η καλλιέργεια βιολογικών προϊόντων ή η ανάπτυξη των βιοκαυσίμων. Σε άλλες περιπτώσεις, η μικρή, οικογενειακή εκμετάλλευση, εμποδίζει τους αγρότες (εκτός λίγων εντυπωσιακών περιπτώσεων) να ενσωματώσουν την απαιτούμενη τεχνολογία ώστε να παράγουν πρωτοποριακά προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας για τα οποία υπάρχει δεδομένη και υψηλή ζήτηση.

- Την παρατηρούμενη αδυναμία προωθήσεως των προϊόντων στις αγορές. Ενώ τα ελληνικά αγροτικά προϊόντα, σε πολλές περιπτώσεις, είναι εξαιρετικής ποιότητας και σαφώς καλύτερα από άλλα ανταγωνιστικά προϊόντα, βρίσκουν δυσκολία στο να προωθηθούν επικερδώς στην εγχώρια και στις ξένες αγορές εξαιτίας του μικρού μεγέθους και της μη ικανοποιητικής οργανωτικής δομής των ελληνικών επιχειρήσεων

και, κατά συνέπεια, της ανεπαρκούς στρατηγικής προωθήσεώς τους στις αγορές. Από αυτό προκύπτει και το μεγάλο πρόβλημα των «μεσαζόντων».

- Την αδυναμία οργάνωσης των παραγωγών. Οι συνεταιρισμοί αναπτύχθηκαν μεν, αλλά προφανώς σε λάθος βάσεις. Αντί για τη λειτουργία τους σε καθαρά επιχειρηματική βάση για την οργάνωση της γεωργικής παραγωγής και για την προώθηση των αγροτικών προϊόντων, εξελίχθηκαν σε μεγάλο βαθμό (εκτός κάποιων φωτεινών εξαιρέσεων) σε παραρτήματα των κομμάτων στις αγροτικές περιοχές, ή σε οργανισμούς διανομής των κοινοτικών ενισχύσεων. Έτσι, στην Ελλάδα λειτουργούν 6.350 Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, 114 Ενώσεις Αγροτικών Συνεταιρισμών, 19 Κεντρικές Ενώσεις και η Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Αγροτικών Συνεταιρισμών (ΠΑΣΕΓΕΣ). Ωστόσο, η συμβολή τους στην οργάνωση της εγχώριας γεωργικής παραγωγής και στη διάθεσή της στην αγορά είναι δυσδιάκριτη. Χαρακτηριστικό είναι ότι μόνο 11% της αξίας των οπωροκηπευτικών περνά μέσα από τις ομάδες παραγωγών, έναντι 75% στην Ολλανδία και εξίσου υψηλών ποσοστών σε άλλες χώρες.

- Την αδυναμία αξιοποίησης των ανταγωνιστικών ελληνικών προϊόντων με αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας. Υπάρχει πλέον γενικευμένη κοινωνική απαίτηση στην εγχώρια και στις ξένες αγορές για παραγωγή τυποποιημένων προϊόντων πιστοποιημένης ποιότητας. Ωστόσο, τα περισσότερα ελληνικά αγροτικά προϊόντα δεν είναι καν τυποποιημένα, πόσο μάλλον πιστοποιημένα. Έτσι, προωθούνται στις αγορές χωρίς αναγνωρίσιμο όνομα (brand name) και διατίθενται σε πολύ χαμηλές τιμές, καθλώνοντας το αγροτικό εισόδημα. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του ελληνικού ελαιολάδου και των οπωροκηπευτικών. Στην περίπτωση των οπωροκηπευτικών, δεν εφαρμόζονται οι Κοινοτικοί κανονισμοί που επιβάλλουν υποχρεωτική τυποποίηση, ενώ και ο βαθμός τυποποίησης και πιστοποίησης της ποιότητας του ελληνικού ελαιολάδου είναι ακόμη πολύ χαμηλός, τόσο όσον αφορά τις πωλήσεις στην εγχώρια αγορά όσο και τις εξαγωγές (Οικονομικό δελτίο Alpha Bank, 2009).

Συνεπώς, μέχρι και το 2005, βασική επιδίωξη των γεωργικών φορέων ήταν η μεγιστοποίηση της παραγωγής, αποσκοπώντας στη μεγιστοποίηση των επιδοτήσεων, οι οποίες έως τότε προσδιορίζονταν ανά τόνο ή ανά στρέμμα. Έτσι, η παραγωγή πολλών προϊόντων έφθασε σε υψηλά επίπεδα, χωρίς να δίδεται η δέουσα προσοχή στην εξασφάλιση σύγχρονης οργανωτικής δομής και στην ενίσχυση της

επιχειρηματικότητας των αγροτικών εκμεταλλεύσεων. Επίσης, δεν δόθηκε προσοχή στην εξασφάλιση της υψηλής ποιότητας της παραγωγής και στη δημιουργία δικτύων πωλήσεων στην Ελλάδα και σε ξένες αγορές, στη συνετή διαχείριση των φυσικών μας πόρων και της χρήσεως των λιπασμάτων, ούτε στην προστασία του περιβάλλοντος.

Έτος σταθμός για την Ελλάδα αποτελεί το 2006, καθώς έκτοτε εφαρμόζεται η νέα Κ.Α.Π. Η βασικότερη μεταβολή που επέφερε ήταν η καθιέρωση του συστήματος των Ενιαίων Αποδεδειγμένων Ενισχύσεων (ΕΑΕ), στη θέση των προηγούμενων, επιμέρους και κατά προϊόν, άμεσων ή έμμεσων, ενισχύσεων στον παραγωγό. Οι ΕΑΕ τέθηκαν σε εφαρμογή από 1.1.2005 έως 1.1.2007 από τα κράτη-μέλη της ΕΕ και στην Ελλάδα από 1.1.2006 (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων). Σύμφωνα με το νέο σύστημα ενισχύσεων, η καταβολή των ΕΑΕ είναι αποσυνδεδεμένη από την παραγωγή. Δεν συνδέεται πλέον ούτε με το είδος της καλλιέργειας ούτε με την ποσότητα παραγωγής και περιλαμβάνει το σύνολο των άμεσων ενισχύσεων που εισέπραξε κατά μέσο όρο ο παραγωγός κάθε εκμεταλλεύσεως στην τριετία 2000-2002. Ειδικότερα, η περίοδος αναφοράς είναι η τετραετία 1999-2002 για το ελαιόλαδο, τα έτη 2000, 2001, 2002 και 2005 στα ζαχαρότευτλα και η τριετία 2003-2005 για τα οπωροκηπευτικά. Η ΕΑΕ καταβάλλεται σε κάθε επιλέξιμο παραγωγό βάσει του αριθμού των Ατομικών Δικαιωμάτων Πληρωμής (ΑΔΠ) που κατέχει, δηλαδή βάσει του αριθμού των στρεμμάτων που καλλιέργησε στην περίοδο αναφοράς. Η αξία του κάθε ΑΔΠ προκύπτει από τη διαίρεση του συνολικού ποσού της επιδοτήσεως που έλαβε ο παραγωγός στην περίοδο αναφοράς διά του μέσου αριθμού των στρεμμάτων που καλλιέργησε στην ίδια περίοδο. Έτσι, για τα περισσότερα προϊόντα, μέχρι το 2013 κάθε αγρότης θα λαμβάνει ως ετήσια επιδότηση το ποσό που έλαβε, κατά μέσο όρο, την περίοδο αναφοράς, ανεξαρτήτως από το εάν θα καλλιεργεί και ποιο προϊόν. Παράλληλα, όλες οι ενισχύσεις μειώθηκαν κατά 3% το 2005, 4% το 2006 και μειώνονται κατά 5% από το 2007 και μετά.

Ειδικότερα, οι ΕΑΕ αντικατέστησαν: Το 58% των ενισχύσεων για τα σιτηρά, τα ελαιούχα και πρωτεϊνούχα φυτά, τα όσπρια και το ρύζι, το 50% των ενισχύσεων στις αποξηραμένες ζωοτροφές και το 65% των ενισχύσεων στο βαμβάκι (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων). Το υπόλοιπο μέρος των ενισχύσεων παρέμεινε συνδεδεμένο με την παραγωγή (ειδικά καθεστώτα). Για το ελαιόλαδο, τον καπνό, το βόειο κρέας, το αιγοπρόβειο κρέας, το γάλα και τα ζαχαρότευτλα οι ΕΑΕ

αντικατέστησαν πλήρως τις προηγούμενες ενισχύσεις. Η ρύθμιση αυτή δεν περιλαμβάνει τα νωπά και μεταποιημένα οπωροκηπευτικά, τα αμπελοοινικά προϊόντα και τα μέτρα υπέρ της αγροτικής αναπτύξεως.

Η εφαρμογή της νέας ΚΑΠ είχε ως αποτέλεσμα να καταρρεύσει ουσιαστικά η διάρθρωση της ελληνικής αγροτικής παραγωγής, μιας και την τελευταία εξαετία επιταχύνθηκε η πτώση της παραγωγής σε βασικά γεωργικά προϊόντα της χώρας μας, όπως του καπνού, του βαμβακιού, των ζαχαροτεύτλων και άλλων προϊόντων. Το γεγονός αυτό αποτυπώνεται και στα στατιστικά στοιχεία που παρατίθενται σε προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσας έρευνας.

Συμπερασματικά, η μέχρι το 2006 εφαρμοζόμενη αγροτική πολιτική, τόσο από πλευράς Ευρωπαϊκής ένωσης όσο και ελληνικών κυβερνήσεων είχε ως αποτέλεσμα οι Έλληνες αγρότες να επαναπαυθούν στην εισπρακτική λογική των επιδοτήσεων και να περιοριστούν σε καλλιέργειες βασικών γεωργικών ομοιόμορφων προϊόντων όπως είναι το βαμβάκι, ο καπνός, τα ζαχαρότευτλα κ.ά. Έτσι, παραγκωνίστηκε η παραγωγή προϊόντων ποιότητας, με υψηλή προστιθέμενη αξία, όπως φρούτα, λαχανικά κ.ά., τα οποία η χώρα μας μπορεί να παράγει σε ανταγωνιστικό επίπεδο. Ο αμπελοοινικός τομέας είναι ένα επιτυχές παράδειγμα ορθού προσανατολισμού με συγκεκριμένα πολύ θετικά αποτελέσματα.

Από το 2006 και έπειτα, ωστόσο, η αποδέσμευση των ενισχύσεων από το είδος και το ύψος της παραγωγής και πιο πολύ η σταδιακή μείωσή τους, καθιστούν σήμερα αναγκαία, όσο ποτέ άλλοτε, την παραγωγή ανταγωνιστικών γεωργικών προϊόντων, ώστε να αυξηθεί το ποσοστό του γεωργικού εισοδήματος που προέρχεται από την αγορά. Μέσω αυτού θα βελτιωθεί συνεπακόλουθα το αγροτικό εμπορικό ισοζύγιο της χώρας, γεγονός που θα συμβάλλει στη βελτίωση της οικονομίας της χώρας γενικότερα.

1.7. Η αγροτική πολιτική μετά το 2013. Νέες προκλήσεις και ευκαιρίες

Όπως ελέχθη και στο προηγούμενο κεφάλαιο, από το 2006, πέραν της εφαρμογής της ενιαίας αποδεσμευμένης ενίσχυσης, έχει ξεκινήσει και μία σταδιακή μείωση των άμεσων ενισχύσεων προς τους αγρότες. Σύμφωνα με όσα έχουν ειπωθεί έως τώρα από πλευράς Ευρωπαϊκής Επιτροπής, και εν αναμονή της ΚΑΠ για την περίοδο 2014-2020, αυτή η μείωση θα συνεχιστεί και μετά το 2013.

Οι Έλληνες αγρότες έχουν μικρό για να προσαρμοσθούν στη νέα κατάσταση και στην εποχή των μειωμένων κοινοτικών ενισχύσεων μετά το 2013. Σημειώνεται ότι, από την Ευρωπαϊκή Ένωση κανονικά αναμένεται η είσπραξη συνδεδεμένων και αποσυνδεδεμένων ενισχύσεων ύψους € 15 δισ. την περίοδο 2007-2013 (€ 2,5 δισ. ετησίως). Επιπλέον, την συγκεκριμένη εξαετία, προβλεπόταν να διατεθούν συνολικά πάνω από € 7 δισ. για επενδύσεις μέσω του Προγράμματος Αγροτικής Αναπτύξεως 2007-2013 και σημαντικά ποσά για υποδομές, μέσω του ΕΣΠΑ 2007-2013. Ωστόσο, μεγάλο μέρος των κονδυλίων που αναφέρθηκαν δεν έχουν αξιοποιηθεί. Η ενίσχυση των προγραμμάτων αυτών, όποτε και αν πραγματοποιηθούν, υποδηλώνει την στροφή της ελληνικής αγροτικής πολιτικής προς την κατεύθυνση της νέας Κ.Α.Π, η οποία αποβλέπει στην αποδυνάμωση των εισοδηματικών ενισχύσεων, αλλά με ταυτόχρονη ενίσχυση των επενδύσεων στον αγροτικό τομέα. Αυτές οι ενισχύσεις μπορεί να αποτελέσουν τη βάση για την αναδιάρθρωση και την πραγματική ανάπτυξη του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα ενώ η νέα Κ.Α.Π δίνει στην Ελλάδα την ευκαιρία να αναδιαρθρώσει την αγροτική παραγωγή βάσει των συγκριτικών πλεονεκτημάτων και όχι βάσει επιδοτήσεων. Δυνατότητες για ανάπτυξη ελληνικής ανταγωνιστικής παραγωγής υπάρχουν, αρκεί να εργασθούν όλοι προς αυτή την κατεύθυνση.

Όσον αφορά τη συζητούμενη υποκατάσταση των κοινοτικών επιδοτήσεων με εθνικά κονδύλια μετά το 2013, αυτή πρέπει να τίθεται εν αμφιβόλω μιας και λόγω της κρίσης που βιώνει η χώρα, τα περιθώρια συμβολής του προϋπολογισμού είναι πολύ περιορισμένα. Λαμβάνοντας υπόψη την προοπτική χαμηλής ανάπτυξεως της ελληνικής οικονομίας στην περίοδο 2009-2013 και το εξαιρετικά υψηλό χρέος και κόστος του χρήματος με το οποίο βαρύνεται σήμερα ο δημόσιος τομέας στην Ελλάδα, είναι βέβαιο ότι οι δημοσιονομικές δυνατότητες της χώρας το 2013 θα είναι μικρότερες από τις σημερινές, ή το πολύ ίδιες. Δεν θα υπάρχουν επομένως, διαθέσιμοι πόροι για υποκατάσταση των κοινοτικών επιδοτήσεων με εθνικές.

Γενικά, σε μία παγκοσμιοποιημένη, έντονα ανταγωνιστική, αγορά, υπάρχει διέξοδος και για τους Έλληνες αγρότες. Κι αυτό γιατί ο αγροτικός τομέας στην Ελλάδα διαθέτει συγκριτικά πλεονεκτήματα, τα οποία έγκειται σε μια πληθώρα παραγόντων, οι κυριότεροι εκ των οποίων συνοψίζονται παρακάτω:

- στο φυσικό περιβάλλον του ελληνικού αγροτικού χώρου, τις γεωγραφικές και μορφολογικές συνθήκες, τα ιδιαίτερα τοπικά πολιτιστικά και περιβαλλοντικά

χαρακτηριστικά και ως εκ τούτου στις μεγάλες δυνατότητες για παραγωγή ποικιλίας γεωργικών προϊόντων υψηλής ποιότητας και διατροφικής αξίας

- στην αναγνώριση των ποιοτικών χαρακτηριστικών της μεσογειακής διατροφής και τη διεθνή προβολή που γνωρίζει τα τελευταία χρόνια ως ένα πρότυπο διατροφής ιδιαίτερος υγιεινό και ωφέλιμο

- στην ανάγκη και διάθεση των εγχώριων καταναλωτών να καταναλώνουν γηγενή γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα ποιότητας.

Τα πλεονεκτήματα αυτά, ωστόσο, μπορούν να αξιοποιηθούν μόνο αν η δημόσια πολιτική, μέσω δράσεων, δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες ώστε οι αγρότες να μπορούν να ανταποκρίνονται στις μεταβαλλόμενες συνθήκες των διεθνών αγορών των γεωργικών προϊόντων, να εφοδιάζονται με τα αναγκαία κεφάλαια και να επωφελούνται από τις υποδομές που βελτιώνονται συνεχώς (IOBE, 2012).

Η νέα Κ.Α.Π, μάλιστα, μπορεί να συνεισφέρει κι αυτή προς αυτή την κατεύθυνση, αφού, σύμφωνα με όσα έχουν ειπωθεί μέχρι στιγμής, θα κινείται γύρω από τους εξής άξονες:

- πιστοποίηση ποιότητας
- καινοτομία
- χρηματοδότηση
- ευρύτερη αγροτική ανάπτυξη
- περιβάλλον

Η νέα ευρωπαϊκή αγροτική πολιτική θα απέχει πλέον σημαντικά από το μοντέλο χρηματοδότησης που έδινε έμφαση παραγόμενη ποσότητα και η χρηματοδότηση του αγρότη με το στρέμμα καταργείται. Οι διαθέσιμοι πόροι πλέον θα διοχετεύονται σε δράσεις που θα αναπτύξουν τους παραπάνω πέντε άξονες και τη δημιουργία ενός European brand, με έμφαση στην τοπική παραγωγή. Η αλλαγή πλευσης δίνει πλέον προτεραιότητα όχι στη μαζική παραγωγή τροφίμων στην Ευρώπη, αλλά στη μονάδα έκτασης, τη μικρότερη παραγωγή και την ποιότητα, με σκοπό τον περιορισμό των εισαγωγών και την προώθηση της ευρωπαϊκής αυτάρκειας σε πολλά είδη τροφίμων (Λάλας & συνεργάτες, 2011).

Η ελληνική γεωργία θα πρέπει να προσαρμοστεί πλήρως στις απαιτήσεις της νέας Κοινής Αγροτικής Πολιτικής με ορίζοντα το 2020, μία από τις βασικές διαστάσεις της οποίας είναι ακριβώς η δημιουργία των συνθηκών για εξασφάλιση όσο το δυνατό μεγαλύτερης διατροφικής αυτάρκειας και ενίσχυσης των τοπικών

αλυσίδων εφοδιασμού στα τρόφιμα στην Ευρώπη, δηλαδή η ενίσχυση της τοπικής παραγωγής και αγοράς τροφίμων. Η νέα ΚΑΠ στοχεύει εν γένει στη στήριξη των ενεργών αγροτών, των επαγγελματιών αγροτών με δεξιότητες, στην ενεργό διαχείριση των φυσικών πόρων, στη στήριξη των μικρών εκμεταλλεύσεων κατά κύριο λόγο, στη διάθεση αξιοποίησης κάθε δυνατής συνέργειας, στη διαμόρφωση συνθηκών προσέλκυσης νέων αγροτών με δυναμισμό, καινοτομία και γνώση, ώστε μια εκμετάλλευση να είναι βιώσιμη, ακόμη και σε συνθήκες έντονου ανταγωνισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1. Γενικά

Στο κεφάλαιο αυτό αναλύονται η δομή και οι διάφορες πτυχές του σύγχρονου αγροδιατροφικού συστήματος. Επίσης, γίνεται ανάλυση των επιδράσεων του σε έναν τομέα, τον γαλακτοκομικό, η αγορά του οποίου επηρεάζεται σαφώς από τους κανόνες του αγροδιατροφικού συστήματος. Αυτές οι επιδράσεις αντιπαραβάλλονται με τα τοπικά συστήματα τροφίμων, τα οποία λειτουργούν «εκτός συστήματος», και τα οποία παρακάμπτουν μεγάλο μέρος των περιορισμών που αυτό επιβάλλει. Επιπλέον, προσδιορίζεται ο όρος «βασικά, ομοιογενή, εμπορεύσιμα προϊόντα» και περιγράφεται το πως τα χαρακτηριστικά τους επηρεάζουν την εμπορία τους.

2.2. Το παγκόσμιο αγροδιατροφικό σύστημα

Την τελευταία τριακονταετία, έχει λάβει χώρα η παγκοσμιοποίηση των αγορών και του πολιτισμού, παράλληλα με την οποία έχει συμβεί και έκρηξη της πληροφορίας και της τεχνολογίας. Η παγκοσμιοποίηση των αγορών επιτρέπει σε κάποιον οπουδήποτε και αν βρίσκεται να ανακαλύψει και να ικανοποιήσει της ανάγκες της κατανάλωσης καθώς η πληροφορία για τάσεις, προτιμήσεις, τιμές και κάθε τι που ενδιαφέρει τις επιχειρηματικές αποφάσεις διαδίδεται γρήγορα και αποτελεσματικά. Το παγκόσμιο εμπόριο έχει αυξηθεί καθώς επίσης και οι ξένες επενδύσεις. Τα γεγονότα αυτά έχουν επηρεάσει όλες τις εκφάνσεις της σύγχρονης ζωής. Δεν θα μπορούσε, λοιπόν, να μείνει ανεπηρέαστο και το παγκόσμιο αγροδιατροφικό σύστημα. Πλέον, πέρα από τα βασικά αγροτικά προϊόντα, παράγονται επίσης και προϊόντα υψηλής διατροφικής αξίας ενώ η ασφάλεια των τροφίμων ολοένα και αποκτά μεγαλύτερη σημασία, ιδιαίτερα στις ανεπτυγμένες χώρες.

Το μερίδιο του οικογενειακού εισοδήματος που δαπανάται για τρόφιμα αν και αναλογικά με άλλες δαπάνες (στέγαση, υγεία, εκπαίδευση, μεταφορά) έχει μειωθεί, παραμένει σημαντικό. Οι διατροφικές συνήθειες ως ένα βαθμό έχουν αλλάξει, ιδιαίτερος σε ανατολικές χώρες, όπως η Κίνα, αλλά και στις ανεπτυγμένες. Χαρακτηριστικό είναι ότι στις ΗΠΑ τα γεύματα μακριά από το σπίτι έχουν αυξηθεί κατά 50% τα τελευταία χρόνια. Οι προτιμήσεις των καταναλωτών πλέον καθοδηγούν την αγορά, πράγμα που γίνεται φανερό από το γεγονός ότι πολλά καταστήματα

λιανικής πώλησης συνάπτουν συμβόλαια με παραγωγούς σύμφωνα με τα πρότυπα της κατανάλωσης. Εν γένει, στις μέρες μας το αγροδιατροφικό σύστημα βρίσκεται υπό συνεχή μεταβολή, και οι μοχλοί αλλαγής του είναι η παγκοσμιοποίηση, ο ανταγωνισμός και οι νέες τεχνολογίες. Η κατανόηση του χαρακτήρα αυτών των δυνάμεων συμβάλλει στο προσδιορισμό των αναγκών, των απαραίτητων επενδύσεων και των ενδεδειγμένων πολιτικών (Καρανικόλας, 2011).

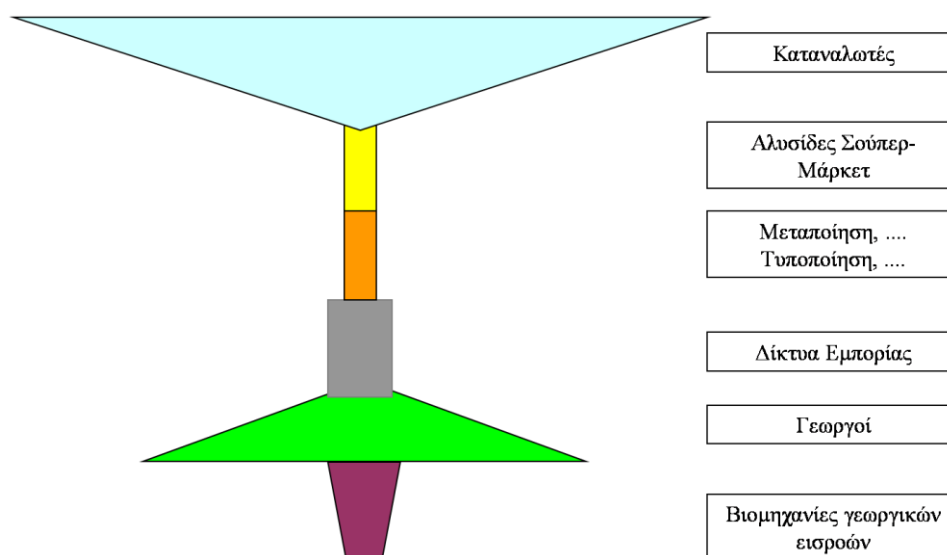
Οι φορείς που εμπλέκονται στο αγροδιατροφικό σύστημα είναι καταρχάς οι βιομηχανίες γεωργικών εισροών, οι οποίες εφοδιάζουν με τις απαραίτητες πρώτες ύλες τους γεωργούς, οι οποίοι αποτελούν τον δεύτερο κατά σειρά φορέα που εμπλέκεται. Ακολουθούν τα δίκτυα εμπορίας, οι βιομηχανίες μεταποίησης και τυποποίησης των αγροτικών προϊόντων και τα καταστήματα λιανικής πώλησης που ως επί το πλείστον είναι τα supermarket. Τελευταίοι έρχονται οι καταναλωτές, οι οποίοι με τις επιλογές τους καθοδηγούν τις κινήσεις όλως των προηγούμενων εμπλεκομένων.

Ένας τίτλος που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει το σύγχρονο παγκόσμιο αγροδιατροφικό σύστημα είναι ο όρος επάλληλο ολιγοπώλιο (Καρανικόλας, 2011). Κι αυτό γιατί το 70-80% της συνολικής αξίας των προϊόντων διατροφής διακινείται από λίγες, μεγάλες αλυσίδες λιανικής πώλησης (εικόνα 1). Από την πλευρά των παραγωγών, παρατηρείται συγκέντρωση των πόρων σε ολοένα λιγότερες και μεγαλύτερες εκμεταλλεύσεις. Δεν είναι τυχαίο ότι σε όλους τους κλάδους, ο αριθμός των επιχειρήσεων μειώνεται, αλλά το μέγεθος αυτών που παραμένουν αυξάνεται, όπως επίσης και ο συνολικός όγκος παραγωγής. Η έρευνα πλέον διεξάγεται από μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες, ενώ επίσης ολιγοπωλιακή είναι και η διάρθρωση της αγοράς των εισροών. Μικρός είναι και ο αριθμός των επιχειρήσεων στα επίπεδα της μεταποίησης και της λιανικής πώλησης.

Οι μεγάλες, υπερεθνικές επιχειρήσεις δείχνουν ισχυρές τάσεις οριζόντιας και κάθετης ολοκλήρωσης και διεθνούς επέκτασης. Συχνό είναι και το φαινόμενο της σύστασης αγροδιατροφικών συμπλεγμάτων (clusters). Οι μικρότερες επιχειρήσεις έχουν δύο διεξόδους: είτε την εκμηδένιση είτε την συγχώνευση με μεγαλύτερες επιχειρήσεις. Όλα τα παραπάνω περιορίζουν τη διαπραγματευτική δύναμη των μικρών παραγωγών στην αγορά και τους καθιστούν ολοένα και περισσότερο εξαρτημένους από τις μεγάλες βιομηχανίες. Αν, δε, ληφθεί υπόψη η αδιαφάνεια τιμών, που χαρακτηρίζει συχνά τις μεγάλες, πολυεθνικές επιχειρήσεις, η τακτική του

αποκλειστικού εφοδιασμού (captive supply), καθώς και άλλοι μηχανισμοί καταστολής του ανταγωνισμού, τότε γίνεται φανερό το μέγεθος αυτής της εξάρτησης.

Αγροδιατροφικό Σύστημα: Επάλληλο Ολιγοπώλιο

Εικόνα 1. Η δομή του αγροδιατροφικού συστήματος

Η δομή του αγροδιατροφικού συστήματος χαρακτηρίζεται επίσης από κάποιες αδυναμίες. Μία από αυτές είναι η εγγενής τάση για πτώση των τιμών των αγροτικών προϊόντων (Murphy, 2002). Η τάση αυτή προκαλείται από την υπερπροσφορά που χαρακτηρίζει τις εν λόγω αγορές, τις επιδοτήσεις που ενίοτε συνοδεύουν τα αγροτικά προϊόντα, τις διαφορές στην ελαστικότητα της ζήτησης των προϊόντων, καθώς επίσης και από την συγκέντρωση ισχύος σε λίγες, μεγάλο μεγέθους επιχειρήσεις (Gouel, 2010). Επιπλέον, η σημαντική αστάθεια των τιμών είναι κύριο χαρακτηριστικό των βασικών προϊόντων διατροφής και οφείλεται κατά ένα μεγάλο μέρος στον συνδυασμό της συμπεριφοράς των καταναλωτών και της αβεβαιότητας στην παραγωγή (FAO, 2010; Prasch, 2008).

Πολλές φορές, στην αστάθεια των τιμών συμβάλλουν και τα φαινόμενα κερδοσκοπίας που παρατηρούνται, ειδικά στην αγορά των συμβολαίων μελλοντικής εκπλήρωσης (future contracts) (Hill & Myatt, 2010). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αστάθειας των τιμών είναι η απότομη και κατακόρυφη άνοδος των τιμών βασικών αγροτικών προϊόντων την περίοδο 2007-2008, η οποία προκάλεσε οξύτατη διατροφική κρίση σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες (Diaz-Bonilla & Ron, 2010).

Άλλο ένα χαρακτηριστικό των αγορών του αγροδιατροφικού συστήματος είναι η μη αυτορρύθμιση που συχνά παρατηρείται σε αυτές (Dumenil & Levy, 2005). Κανονικά, μέσω της ελεύθερης διακύμανσης των τιμών, και χωρίς εξωτερική παρέμβαση, αποκαθίσταται πάντα μια ισορροπία ανάμεσα σε παραγωγούς και καταναλωτές σε όρους τιμών. Αυτός, όμως, ο μηχανισμός πολύ συχνά δεν λειτουργεί στις γεωργικές αγορές λόγω των στρεβλώσεων που προκαλεί ο παρεμβατισμός μέσω των αγροτικών πολιτικών (Blandford & Hill, 2006). Αν οι γεωργικές αγορές λειτουργήσουν χωρίς έξωθεν παρεμβάσεις που στρεβλώνουν τα μηνύματα της αγοράς, όλες οι δυνάμεις της αγοράς, όπως η προσφορά, η ζήτηση, οι τιμές, οι γεωργικές δομές, θα ανταποκρίνονται στα μηνύματα της αγοράς και θα προσαρμόζονται σύντομα και αποτελεσματικά σε αυτά. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν πρέπει να υπάρχει κάποιος μηχανισμός προστασίας σε περιόδους χαμηλών τιμών.

Η κυριότερη, παρόλα αυτά, αδυναμία του αγροδιατροφικού συστήματος, είναι η έλλειψη διαφάνειας στον τρόπο λειτουργίας των αλυσίδων εφοδιασμού καθώς και η έλλειψη δίκαιης κατανομής της προστιθέμενης αξίας κατά μήκος τους. Σήμερα, σε ένα σύστημα με άνισα κατανεμημένη ισχύ και εντεινόμενες τάσεις οριζόντιας και κάθετης ολοκλήρωσης, παρά την αύξηση της γεωργικής παραγωγικότητας, η γεωργία, ως τομέας, αδυνατεί να συγκρατήσει τα οφέλη που προκύπτουν από αυτή, δηλαδή στη γεωργία απομένει ως καθαρό εισόδημα ένα διαρκώς μειούμενο ποσοστό της συνολικά παραγόμενης αξίας. Άμεση συνέπεια όμως αυτού είναι ότι μια γεωργική εκμετάλλευση πρέπει διαρκώς να μεγαθύνεται για να παραμένει βιώσιμη. Οι μικρομεσαίες, δηλαδή, επιχειρήσεις, ως επί το πλείστον, ενσωματώνονται με άνισους όρους στο αγροδιατροφικό σύστημα.

Οι στόχοι μιας σύγχρονης πολιτικής για τις αγροδιατροφικές αγορές πρέπει να είναι η ελαχιστοποίηση της ρύθμισης των λειτουργιών τους και η δημιουργία τέτοιων συνθηκών ώστε οι αγορές να μπορούν να ανταποκρίνονται σε ευνοϊκές αλλαγές αλλά και να αντιστέκονται σε άλλες μη θετικά κείμενες. Μακροπρόθεσμος στόχος είναι η ελεύθερη αγορά, με ελάχιστη κρατική παρέμβαση, δηλαδή το ελεύθερο εμπόριο.

Εν κατακλείδι, η σύγχρονη γεωργία ενσωματώνει πολύ γρήγορα τις νέες τεχνολογίες, με αποτέλεσμα να αυξάνονται πολύ η παραγωγή και να συμπιέζονται οι τιμές προς τα κάτω. Σε αυτό συμβάλλει και το ότι η ζήτηση για πολλά γεωργικά προϊόντα είναι ανελαστική. Τελικά, όλα συμβάλλουν στην συρρίκνωση του

γεωργικού εισοδήματος. Κατά παράδοξο όμως τρόπο, αυτή την τάση δεν ακολουθούν και οι τιμές καταναλωτή, οι οποίες συνεχώς αυξάνονται.

2.3. Βασικά, ομοιογενή, εμπορεύσιμα αγροτικά προϊόντα (commodities)

Τα βασικά ομοιογενή εμπορεύσιμα προϊόντα (commodities) είναι αγροτικά προϊόντα στα οποία κάθε μονάδα όγκου (ή βάρους) είναι ακριβώς ίδια με κάθε άλλη. Τέτοια προϊόντα είναι τα δημητριακά, όπως ο αραβόσιτος, το σιτάρι, το ρύζι, τα κριθάρι, η βρώμη, το βόειο κρέας, η σόγια, τα φιστίκια, το βαμβάκι, ο καπνός, η ζάχαρη, το γάλα (Δαμιανός, 2011). Παραδείγματος χάρη, μια ποσότητα αραβοσίτου, που έχει παραχθεί με σπόρο από συγκεκριμένο υβρίδιο, είναι ακριβώς η ίδια με κάθε άλλη, ανεξαρτήτως προέλευσης. Πολλά από τα commodities δεν είναι τρόφιμα, αλλά μπορούν να μετατραπούν σε πληθώρα αναλώσιμων προϊόντων. Μπορούν, δηλαδή, να γίνουν μέρος πολλών άλλων μεταποιημένων προϊόντων. Αυτό αυξάνει τη σημασία τους και επηρεάζει την οικονομία. Το ότι κάποια δεν είναι αναλώσιμα, δεν σημαίνει ότι δεν πρέπει να μας ενδιαφέρουν.

Τα προϊόντα τύπου commodities, συνήθως, δεν φθείρονται εύκολα, και για αυτό μπορούν να αποθηκευθούν για μεγάλες χρονικές περιόδους, σε αντίθεση με άλλα προϊόντα, όπως τα φρούτα και τα λαχανικά, των οποίων η μετασυλλεκτική διατήρηση είναι περιορισμένη και δαπανηρή. Αυτό φαίνεται άλλωστε και από το ότι στα καταστήματα λιανικής πώλησης τροφίμων, όπου υπάρχουν διαφορετικά τμήματα (με ψυγεία) για τα φθαρτά προϊόντα (π.χ. φρούτα και λαχανικά) και διαφορετικά για τα υπόλοιπα (βασικά εμπορεύσιμα και τα υποπροϊόντα τους). Λόγω της φύσης τους, τα commodities μπορούν να μεταφερθούν σε μεγάλες αποστάσεις με σχετικά χαμηλό κόστος. Τα φθαρτά προϊόντα μπορούν κι αυτά να μεταφερθούν, αλλά με μεγαλύτερο κόστος. Επίσης, τα commodities, λόγω της ευρείας χρήσης τους, καλλιεργούνται σε μεγάλες εκτάσεις. Χαρακτηριστικό είναι ότι στις Ηνωμένες Πολιτείες 56,4 εκατομμύρια εκτάρια καλλιεργούνται με βασικά εμπορεύσιμα προϊόντα, ενώ μόνο 1,6 εκατομμύρια εκτάρια καλλιεργούνται με φρούτα και λαχανικά.

Όλα τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά καθορίζουν τη δομή και το χαρακτήρα των αγορών στις οποίες διατίθενται τα προϊόντα τύπου commodities. Κύριο γνώρισμα των αγορών των commodities είναι η ανελαστικότητα, που σημαίνει ότι όταν μεταβάλλονται οι τιμές των προϊόντων, η προσφορά (παραγωγή) δεν μπορεί εύκολα να ακολουθήσει τη μεταβολή αυτή. Αυτό οφείλεται εν μέρει και στον

εποχιακό χαρακτήρα της παραγωγής. Σε μια περίοδο όπου οι τιμές είναι υψηλές, οι παραγωγοί δεν μπορούν να αυξήσουν την παραγωγή τους εκείνη τη χρονική στιγμή. Όταν θα το καταφέρουν, πιθανώς οι τιμές να μην είναι πλέον υψηλές.

Οι παραγωγοί των commodities είναι συνήθως μικρού μεγέθους και κατέχουν ένα ελάχιστο μερίδιο της αγοράς (Starr, 2003). Αυτό σημαίνει ότι ο κάθε μεμονωμένος παραγωγός δεν έχει ισχυρή θέση στην αγορά και δεν μπορεί να επηρεάσει τις τιμές, οι οποίες καθορίζονται από τις λίγες, μεγάλης κλίμακας υπερεθνικές επιχειρήσεις διακίνησης προϊόντων τύπου commodities. Πρέπει να σημειωθεί, ότι, για την πλειονότητα των commodities, η συγκομιδή συμπίπτει χρονικά για όλους τους παραγωγούς. Έτσι, πωλούν όλοι τα προϊόντα τους την εποχή που η προσφορά βρίσκεται στο μέγιστο σημείο και οι τιμές είναι χαμηλές. Πάνω σε αυτό βασίζεται η τακτική των μεγάλων υπερεθνικών επιχειρήσεων διακίνησης τέτοιων προϊόντων. Επειδή γνωρίζουν πότε θα συγκεντρωθεί το προϊόν, αγοράζουν σε χρόνο χαμηλών τιμών, το αποθηκεύουν και το διαθέτουν σε αγορές υψηλών τιμών την κατάλληλη χρονική στιγμή. Οι αγορές, λοιπόν, των προϊόντων τύπου commodities χαρακτηρίζονται από μεγάλο βαθμό συγκέντρωσης. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι τρεις μεγαλύτερες εταιρείες εμπορίας δημητριακών ελέγχουν το 55% της αλευροβιομηχανίας, ενώ στη βιομηχανία σόγιας, οι τέσσερις μεγαλύτερες εταιρείες εμπορεύονται το 85% της ετήσιας παγκόσμιας παραγωγής.

Επομένως, οι αγορές των commodities δεν συνιστούν ελεύθερες ανταγωνιστικές αγορές, καθώς μικρός αριθμός εταιρειών ελέγχει μεγάλο ποσοστό της αγοράς. Στη μείωση του ανταγωνιστικού χαρακτήρα των αγορών, συμβάλλουν, συχνά, και οι κυβερνήσεις, μέσω των αγροτικών πολιτικών, οι οποίες προβλέπουν ενίοτε στήριξη τιμών, εξαγωγικές επιδοτήσεις, ποσοτώσεις και άλλα μέτρα. Η κρατική παρέμβαση, αν και γενικά στρεβλώνει την αγορά και δεν ευνοεί το ελεύθερο εμπόριο, αποτελεί πολλές φορές αναγκαίο κακό και λειτουργεί ως δίχτυ προστασίας των παραγωγών. Το ερώτημα, λοιπόν, δεν είναι αν οι κυβερνήσεις θα έπρεπε να εμπλέκονται ή όχι στις αγορές, αλλά το πώς. Πρέπει, δηλαδή, η δημόσια παρέμβαση να είναι διακριτική και να συμβάλλει προς όφελος των παραγωγών αλλά και της κοινωνίας γενικότερα. Με άλλα λόγια, να επιδιώκεται οι παραγωγοί να παραμένουν στην ενεργό δράση, μέσα όμως σε ένα πιο δίκαιο περιβάλλον ανταγωνισμού, το οποίο επιτυγχάνεται όταν οι αγορές είναι ανοιχτές και δίκαιες.

Εν κατακλείδι, βασικά, ομοιογενή εμπορεύσιμα προϊόντα είναι αυτά τα οποία

χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό ομοιομορφίας της ποιότητάς τους. Καλλιεργούνται σε μεγάλες εκτάσεις, αποθηκεύονται και μεταφέρονται εύκολα, και λόγω του ότι συμμετέχουν στην παραγωγή πληθώρας προϊόντων, έχουν μεγάλη οικονομική σημασία. Οι αγορές των εν λόγω προϊόντων χαρακτηρίζονται από συγκέντρωση ισχύος σε λίγες και μεγάλες επιχειρήσεις και από την ύπαρξη πολλών μικρών παραγωγών, ανίσχυρων να επηρεάσουν τις τιμές πώλησης. Η ανελαστικότητα της προσφοράς, ο βαθμός συγκέντρωσης της αγοράς και συχνά οι εφαρμοζόμενες πολιτικές μειώνουν την ανταγωνιστικότητα των αγορών και δυσχεραίνουν το ελεύθερο εμπόριο (Liapis, 2012). Μια πιθανή λύση του αδιεξόδου στο οποίο βρίσκονται ενίοτε οι συγκεκριμένες αγορές είναι στοχευμένες πολιτικές που σκοπό θα έχουν την ισχυροποίηση της θέσης του παραγωγού μέσα στα πλαίσια της αγοράς. Ειδικά, χώρες όπως η Ελλάδα, με φυσικά πλεονεκτήματα θα πρέπει να στραφούν σε άλλες αγορές που να αφορούν προϊόντα διαφοροποιημένα, με υψηλότερη προστιθέμενη αξία που θα τα εμπορεύονται με όρους διαφορετικούς από αυτούς των αγορών του τύπου commodities.

2.4. Ο Γαλακτοκομικός τομέας

2.4.1. Γενικά χαρακτηριστικά

Ο γαλακτοκομικός κλάδος έχει ορισμένα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που τον διακρίνουν από άλλα γεωργικά προϊόντα και τα οποία διαμορφώνουν την παραγωγή, την επεξεργασία και την εμπορία του. Για παράδειγμα, και σε αντιδιαστολή με το σιτάρι (άλλο ένα βασικό αγροτικό προϊόν), το γάλα είναι ογκώδες και βαρύ προϊόν, που απαιτεί υψηλό κόστος αποθήκευσης και μεταφοράς καθότι απαιτεί ψύξη για τη διατήρησή του. Επιπλέον, ο συγκεκριμένος κλάδος στηρίζεται πολύ στο γάλα, που είναι η πρώτη ύλη για τα γαλακτοκομικά προϊόντα, με αποτέλεσμα ο τομέας που αφορά την επεξεργασία του να είναι ιδιαίτερα σημαντικός.

Στις αναπτυγμένες χώρες, σχεδόν όλο το γάλα που παράγεται στα αγροκτήματα παραδίδεται στα γαλακτοκομεία για επεξεργασία. Τα σημαντικότερα επεξεργασμένα προϊόντα περιλαμβάνουν: το υγρό γάλα, το τυρί, το επεξεργασμένο γάλα για την καζεΐνη, το βούτυρο, το συμπυκνωμένο γάλα, το γάλα σε σκόνη αφρού (SMP) και το γάλα σε σκόνη (WMP).

Τα γαλακτοκομικά προϊόντα παράγονται κυρίως σε εγχώριο επίπεδο, δεδομένου ότι το γάλα είναι ένα ογκώδες και φθαρτό προϊόν, και καταναλώνονται

συνήθως στη χώρα ή την περιοχή όπου παράγονται. Μόνο ένα μικρό μέρος της παγκόσμιας παραγωγής κυκλοφορεί στο διεθνές εμπόριο. Παρά τις τεχνολογικές εξελίξεις στην ψύξη και τη μεταφορά, μόνο 7% του παραχθέντος γάλακτος κυκλοφορεί στο διεθνές εμπόριο με εξαίρεση το ενδοκοινοτικό (Φέκα, 2011).

Ο γαλακτοκομικός τομέας παγκοσμίως είναι πιθανόν ένας από τους διαστρεβλωμένους γεωργικούς τομείς. Οι επιχορηγήσεις παραγωγών ενθαρρύνουν την παραγωγή πλεονάσματος, οι εξαγωγικές επιδοτήσεις πληρώνονται από τις κυβερνήσεις για να τοποθετήσουν την υπερβολική παραγωγή στις παγκόσμιες αγορές, και τα δασμολογικά ή μη δασμολογικά εμπόδια που δημιουργούνται από τις αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες, επιθυμούν να προστατεύσουν το γαλακτοκομικό τομέα τους από τον «άδικο» ανταγωνισμό. Παραδείγματος χάριν, η Ευρωπαϊκή κοινότητα μόνο, ξοδεύει περίπου 16 δισεκατομμύρια ευρώ ετησίως υπέρ της γαλακτοκομικής βιομηχανίας. Οι παραγωγοί γάλακτος στις ΗΠΑ υπολογίζεται ότι λαμβάνουν επιχορήγηση παραγωγικών διαδικασιών της τάξης του 48%, ενώ το Μεξικό εφαρμόζει δασμολόγια που υπερβαίνουν το 100% σε διάφορα γαλακτοκομικά προϊόντα.

Αυτές οι στρεβλώσεις της αγοράς, ασκούν σημαντικές και διαφορετικές επιδράσεις στους παραγωγούς και στους καταναλωτές στις διάφορες χώρες, οι οποίες ωστόσο είναι εξαιρετικά δύσκολο να ποσοτικοποιηθούν. Αν και υπάρχει συναίνεση για την άποψη ότι μια μείωση των γαλακτοκομικών επιχορηγήσεων του ΟΟΣΑ θα οδηγούσε σε μια αύξηση στην αξία του γάλακτος στην παγκόσμια αγορά, οι εκτιμήσεις του μεγέθους της αύξησης τιμών ποικίλλουν ευρέως και, λαμβάνοντας υπόψη την πολυπλοκότητα του γαλακτοκομικού τομέα, εγείρονται διαφωνίες για το ποιος θα ωφεληθεί και ποιος θα ζημιωθεί από αυτήν την αύξηση.

Το εμπόριο των γαλακτοκομικών προϊόντων είναι ευάλωτο σε διακυμάνσεις που προκαλούνται από την οικονομική κατάσταση της χώρας, τις διακυμάνσεις της προφοράς και ζήτησης της αγοράς, τις μεταβολές των συναλλαγματικών ισοτιμιών και από τα κρατικά μέτρα και τις νομοθετικές ρυθμίσεις. Η πρόσθετη αστάθεια εισάγεται και από το γεγονός ότι η παγκόσμια γαλακτοκομική αγορά είναι εξαιρετικά συγκεντρωμένη, από την άποψη των αγοραστών και των πωλητών. Ως εκ τούτου, οι κλυδωνισμοί της ζήτησης ή της προσφοράς δεν απορροφώνται εύκολα (Rabobank, 2004).

2.4.2. Η Παραγωγή Γαλακτοκομικών Διεθνώς

Σε διεθνές επίπεδο, η μεγάλη πλειοψηφία των παραγωγών γάλακτος είναι μικρής κλίμακας, με μάλλον αδύνατη και τρωτή θέση στην αγορά, λόγω του χαμηλού επιπέδου παραγωγής τους και της ανάγκης για παραγωγή σε καθημερινή βάση. Τα σταθερά κόστη στη γαλακτοκομική παραγωγή είναι υψηλά και μπορούν να προσαρμοστούν μόνο βαθμιαία στις μεταβαλλόμενες συνθήκες της αγοράς. Ωστόσο, η παραγωγή γάλακτος παρέχει μια τακτή πηγή εισοδήματος και θεωρείται εντάσεως εργασίας.

Πρόκληση για τις γαλακτοκομικές επιχειρήσεις είναι ο συνεχώς αυξανόμενος αριθμός καταναλωτικών απαιτήσεων σε συνδυασμό με την αυξανόμενη δύναμη πελατών. Οι λιανοπωλητές τροφίμων, η βιομηχανία τροφίμων και η βιομηχανία επεξεργασίας τροφίμων είναι οι βασικοί πελάτες για τα γαλακτοκομικά προϊόντα. Οι κύριες επιχειρήσεις σε αυτόν τον τομέα τείνουν να είναι πολύ μεγαλύτερες από τους φορείς στη γαλακτοκομική βιομηχανία και η τρέχουσα διαδικασία ενοποίησης πολλών από αυτές αυξάνει περαιτέρω την αγοραστική δύναμή τους. (Rabobank, 2001).

Η μεγέθυνση αποτελεί ουσιαστικό στρατηγικό στόχο των περισσότερων γαλακτοκομικών επιχειρήσεων. Αυτό οφείλεται στον ισχυρό ανταγωνισμό μεταξύ αυτών των επιχειρήσεων στις αγορές με σχετικά χαμηλό αναπτυξιακό δυναμικό, συν την ισχυρή πίεση που δέχονται από τους λιανοπωλητές. Οι επιχειρήσεις που είναι απρόθυμες ή ανίκανες να ακολουθήσουν αυτόν το στόχο και δεν έχουν ισχυρή θέση σε μια συγκεκριμένη αγορά, διατρέχουν τον κίνδυνο να συντριβούν από τους ανταγωνιστές τους (Rabobank, 2004).

Σημαντικό στοιχείο για τη στρατηγική των γαλακτοκομικών επιχειρήσεων αποτελούν και τα διεθνή πρότυπα που έχουν θεσπιστεί για τα γαλακτοκομικά προϊόντα. Αν και τα πρότυπα αναπτύχθηκαν αρχικά από το δημόσιο τομέα για να μειώσουν το κόστος συναλλαγής και να εξασφαλίσουν την ποιότητα και την ασφάλεια των προϊόντων, έχουν γίνει ένα στρατηγικό όργανο του ανταγωνισμού των διαφοροποιημένων σε προϊόντα αγορών. Ειδικά στις αναπτυσσόμενες χώρες, και όχι μόνο, μπορεί να είναι πολύ δύσκολο για τους αγρότες να ανταποκριθούν στα ιδιωτικά πρότυπα για την ποιότητα και την ασφάλεια γάλακτος, καθότι απαιτούν σημαντικές επενδύσεις στο μηχανικό άρμεγμα, στην ψύξη, στις νέες ζωοτροφές και στη γενετική βελτίωση. Εκτός από το αρχικό κόστος αυτών των επενδύσεων και την απαίτηση

ανταπόκριση σε αυτά τα πρότυπα, η μικρή ή και η μεσαία αγροτική γαλακτοπαραγωγική επιχείρηση θα πρέπει να αντιμετωπίσει και τις συχνά υψηλές λειτουργικές δαπάνες, καθιστώντας σχεδόν ανέφικτη την κερδοφορία μακροχρόνια. Επιπλέον, οι χαμηλές τιμές, στις οποίες δεν μπορούν να προσαρμοσθούν οι παραγωγοί (λόγω των επενδύσεων που έχουν πραγματοποιήσει), αναγκάζουν τους τελευταίους να παράγουν ακόμα περισσότερο συμβάλλοντας στην περαιτέρω μείωση των τιμών (Δαμιανός, 2011).

Η διαδικασία συγκέντρωσης επιχειρήσεων με τη βοήθεια των συγχωνεύσεων, των εξαγορών και των στρατηγικών συμμαχιών στη γαλακτοκομική βιομηχανία, είναι πολύ έντονη και αναμένεται να συνεχιστεί περαιτέρω. Ήδη οι μεγάλες επιχειρήσεις γίνονται ακόμα μεγαλύτερες, και το ποσοστό επέκτασης πέρα από τα εθνικά τους σύνορα από τις συγχωνεύσεις, τις κοινοπραξίες και τις συνεργασίες έχει αυξηθεί (Kniips 2006). Δεδομένου ότι η ζήτηση στα γαλακτοκομικά προϊόντα δεν αυξάνεται με ίδια ποσοστά σε όλον τον κόσμο, οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι γαλακτοκομικές επιχειρήσεις ποικίλουν, ανάλογα με την αγορά στην οποία λειτουργούν. Οι επιχειρήσεις που αναπτύσσουν δραστηριότητες στις μεγάλες, αλλά ώριμες γαλακτοκομικές αγορές της Ευρώπης και των ΗΠΑ, αντιμετωπίζουν τον ισχυρό ανταγωνισμό στα επώνυμα (brand) προϊόντα, την αύξηση των μεριδίων αγοράς από προϊόντα μικρών αλλά γνωστών ιδιωτικών επιχειρήσεων και τον αδυσώπητο ανταγωνισμό μεταξύ των πελατών λιανικής, με συνέπεια την προς τα κάτω πίεση των τιμών.

2.4.3. Ανάπτυξη της αγοράς

Οι ευκαιρίες ανάπτυξης της αγοράς, ως προς τον όγκο της, είναι αρκετά περιορισμένες, επειδή τα κατά κεφαλήν επίπεδα κατανάλωσης είναι ήδη πολύ υψηλά και η μεγέθυνση μπορεί μόνο να εμφανιστεί με την αύξηση των μεριδίων αγοράς ή με τη μεταπήδηση σε προϊόντα με υψηλότερη προστιθέμενη αξία (Rabobank 2004).

Οι εγχώριες επιχειρήσεις που αναπτύσσουν τις δραστηριότητες τους σε αγορές που μεγεθύνονται, ωφελούνται από την ανάπτυξη της καταναλωτικής ζήτησης για τα γαλακτοκομικά τους προϊόντα. Σε αυτήν την περίπτωση οι ευκαιρίες μεγέθυνσης της επιχείρησης καθορίζονται κυρίως από την κατά κεφαλήν εισοδηματική αύξηση. Εντούτοις, η ανάπτυξη αγοράς προσελκύει τον ξένο ανταγωνισμό και η παγκόσμια τάση προς την απελευθέρωση των αγορών ενισχύει

περαιτέρω τον ανταγωνισμό. Για να ωφεληθούν από την αύξηση των εγχώριων αγορών τους, οι εγχώριες επιχειρήσεις θα πρέπει να αυξήσουν την ποιότητα των προϊόντων, για να είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν τον ξένο ανταγωνισμό (Rabobank 2004). Εντούτοις, για να εισέλθει μια επιχείρηση στις αγορές των αναπτυσσόμενων χωρών είναι αρκετά δύσκολο, από την άποψη ότι έχει να αντιμετωπίσει πολλές οργανωτικές προκλήσεις. Μια καλά οργανωμένη δομή ανεφοδιασμού είναι ένα από τα κρίσιμα στοιχεία μιας επιτυχούς γαλακτοκομικής επιχείρησης. Στις περισσότερες αναδυόμενες γαλακτοκομικές χώρες, εντούτοις, η παραγωγή γάλακτος δεν είναι καλά οργανωμένη, και λαμβάνοντας υπόψη την οικειότητά τους με τις συχνά χαοτικές καταστάσεις, οι εγχώριες επιχειρήσεις έχουν ένα σημαντικό ρόλο στο παιχνίδι σε αυτό το τμήμα της γαλακτοκομικής αλυσίδας (Rabobank 2004).

Κατά συνέπεια, για να εισέλθουν στις αγορές των αναπτυσσόμενων χωρών οι πολυεθνικές γαλακτοκομικές επιχειρήσεις, όπως η Nestle και η Parmalat, έχουν ακολουθήσει μια στρατηγική, η οποία κατευθύνει προς την εξαγορά ή τη συνεργασία με τις τοπικές εταιρίες, γεγονός που θα τους επιφέρει άμεση οικονομική ρευστότητα και υφιστάμενα κανάλια διανομής. Με τα αυξανόμενα εισοδήματα σε αυτές τις χώρες, οι πολυεθνικές προωθούν υψηλής αξίας γαλακτοκομικά προϊόντα, ενώ ταυτόχρονα κτίζουν την εικόνα των προϊόντων και των εμπορικών τους σημάτων και τελικά δημιουργούν το δικό τους δίκτυο διανομής μέσω συνεταιρισμών ή αγροτών (Gutman, 2002).

2.4.4. Πολιτικές για τα Γαλακτοκομικά Προϊόντα

Σε πολλές χώρες, και κυρίως στις αναπτυγμένες, η γαλακτοκομική αγορά είναι μια από τις έντονα κρατικά ρυθμισμένες αγορές γεωργικών προϊόντων. Οι κυβερνητικές παρεμβάσεις στην εγχώρια γαλακτοκομική αγορά συνήθως στοχεύουν στον έλεγχο των ποσοτήτων παραγωγής, του προσδιορισμού των ελάχιστων τιμών και της εγγύησης των εισοδημάτων των αγροτών. Συχνά, οι κυβερνήσεις επεμβαίνουν επίσης και μέσω των δημόσιων αγορών και της αποθήκευσης της πλεονάζουσας προσφοράς ή εφαρμόζουν πολιτικές για να ενθαρρύνουν τη γαλακτοκομική κατανάλωση.

Ένα σημείο που θεωρείται ότι άλλαξε την πορεία του κλάδου και για αρκετούς αποτέλεσε φραγμό στη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη της ελληνικής γαλακτοβιομηχανίας, ήταν η επιβολή ανώτατων ορίων στην παραγωγή αγελαδινού

γάλακτος από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Από το 1984-1985, η παραγωγή αγελαδινού γάλακτος στην Ε.Ε. ελέγχεται από ένα καθολικά ανώτατο όριο παραγωγής, με κάθε χώρα-μέλος να αποκτά ετήσιο δικαίωμα αποστολής γάλακτος συγκεκριμένης περιεκτικότητας λιπαρών, τη λεγόμενη «ποσόστωση».

Το σύστημα των ποσοτώσεων εφαρμόστηκε προκειμένου να σταματήσει η υπερπαραγωγή γάλακτος σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, προερχόμενης κυρίως από τις χώρες της Βορείου Ευρώπης. Σύμφωνα με τις διατάξεις του, η Ε.Ε. εγγυάται την τιμή του γάλακτος στους παραγωγούς, εφόσον οι συνολικές ποσότητες αγελαδινού γάλακτος που παραδίδονται στους αγοραστές σε κάθε κράτος-μέλος είναι εντός συγκεκριμένων ορίων. Η συνολική εγγυημένη ποσότητα που καθορίζεται για κάθε κράτος-μέλος αναφέρεται, αφενός, στην ανώτατη ποσότητα αγελαδινού γάλακτος που μπορεί να παραδοθεί από τους παραγωγούς συνολικά σε γαλακτοκομεία και άλλες μονάδες παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων (εμπορεύσιμο γάλα) και, αφετέρου, στις ποσότητες γάλακτος που δύναται να πουλήσει ο παραγωγός απευθείας στην κατανάλωση. Οι εγγυημένες ποσότητες για κάθε κράτος-μέλος αποτελούν σημείο αναφοράς. Για να αποθαρρυνθεί η επιπλέον παραγωγή εφαρμόζεται συμπληρωματική εισφορά σε παραδόσεις, οι οποίες υπερβαίνουν τις ποσότητες αναφοράς. Οι εγγυημένες ποσότητες για κάθε κράτος-μέλος αποτελούν σημείο αναφοράς. Για να αποθαρρυνθεί η επιπλέον παραγωγή εφαρμόζεται συμπληρωματική εισφορά σε παραδόσεις, οι οποίες υπερβαίνουν τις ποσότητες αναφοράς.

Τα σημερινά ανώτατα όρια επιτρέπουν συγκεκριμένη χορήγηση τόνων αγελαδινού γάλακτος από όλα τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. Η παραγωγή που θα ξεπερνά τα ανώτατα επιβεβλημένα όρια αποθαρρύνεται από φορολογία, η οποία έχει καθοριστεί στο 115% της τιμής στόχου του γάλακτος, η οποία θα επιβάλλεται σε όλες τις πλεονάζουσες ποσότητες γάλακτος που τίθενται στο εμπόριο. Έτσι η πλεονάζουσα παραγωγή καθίσταται μη οικονομική.

Η ποσόστωση συνιστά ένα σύστημα που προστατεύει την τιμή του γάλακτος σε επίπεδο παραγωγού, καθόσον οι συνολικές ποσότητες αγελαδινού γάλακτος που παραδίδονται στους αγοραστές σε κάθε κράτος μέλος, είναι εντός συγκεκριμένων ορίων. Επιπλέον, και από το 1999 ((Ε.Κ.) αρ. 1255/99) και έπειτα, εφαρμόζεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση η Κοινή Οργάνωση Αγοράς (ΚΟΑ). Στόχο έχει τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του γάλακτος και των γαλακτοκομικών προϊόντων, μέσω της μείωσης της τιμής παρέμβασης, διατηρώντας την ασφάλεια των γεωργικών

εισοδημάτων, μέσω άμεσων ενισχύσεων του εισοδήματος των γεωργών. Με τη νέα ΚΟΑ που άρχισε να ισχύει από το 2004-2005, ο παραγωγός θα εισπράττει ενισχύσεις, οι οποίες σταδιακά θα μειώνονται έως και 5% το έτος 2007. Έχει ήδη αποφασιστεί η διακοπή του συστήματος των ποσοστώσεων το 2015.

Ο τομέας του γάλακτος της ΕΕ υπόκειται στις δεσμευτικές ποσοστώσεις παραγωγής σχεδόν σε κάθε κράτος μέλος. Επιπλέον, όπως παρουσιάζεται από εμπειρικές εκτιμήσεις (Moro κ.ά., 2005; Cathagne κ.ά., 2006), τα μισθώματα ποσόστωσης γάλακτος είναι μεγάλα. Αυτό σημαίνει ότι η προσφορά γάλακτος είναι πλήρως ανελαστική τουλάχιστον εφόσον θα παραμείνει το σύστημα ποσόστωσης σε ισχύ. Σε τέτοιες συνθήκες, οποιαδήποτε αλλαγή στη συνολική ζήτηση γάλακτος μεταφράζεται σε μεταβολές τιμών. Επειδή τα γαλακτοκομικά προϊόντα χρησιμοποιούνται για την κατανάλωση και δεν έχουν πολλά υποκατάστατα, η συνολική ζήτηση θεωρείται συνήθως ως ανελαστική ως προς την τιμή.

Σε γενικές γραμμές τα αποτελέσματα από διαφορετικά οικονομικά μοντέλα (Kniips, 2006) προτείνουν ότι, υποθέτοντας μια τέλεια μετάδοση των μεταβολών των τιμών από τους παραγωγούς στους καταναλωτές, μια αλλαγή στην τιμή γάλακτος από 3 ως 4 τοις εκατό είναι απαραίτητη για να προκαλέσει μια μεταβολή της τάξης του 1% στην κατανάλωση γάλακτος. Ομοίως, μια αλλαγή 1% στην εγχώρια ζήτηση (που οφείλεται, παραδείγματος χάριν, σε μεταβολή του εισοδήματος) θα προκαλέσει μεταβολή της τάξης του 3-4% στην τιμή γάλακτος. Ωστόσο, από το 2008, η τιμή του γάλακτος παρουσίασε μια οριακή μείωση (-20%) που δεν αντιστοιχούσε στη μείωση των τιμών παραγωγού (-50%). Η διαφορά μεταξύ των τιμών παραγωγού και των τιμών καταναλωτή (περιθώριο εμπορίας) συνεχώς διευρύνεται υπέρ των καταστημάτων λιανικής (κυρίως) και των μεταποιητών (δευτερευόντως). Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει δίκαιη μετακύλιση και διάδοση των τιμών κατά μήκος της αλυσίδας των εμπλεκόμενων φορέων στην παραγωγή και εμπορία γάλακτος.

2.4.5. Ανάλυση

Στη συνέχεια, θα επιχειρηθεί να γίνει μια ανάλυση, βάσει διαγραμμάτων, η οποία να εξηγήει το πώς λειτουργεί η προσφορά και η ζήτηση σε ένα τομέα, όπως ο γαλακτοκομικός. Επίσης, θα περιγραφούν οι συνθήκες κάτω από τις οποίες προκαλείται αστάθεια των τιμών, καθώς και οι επιδράσεις του συστήματος των ποσοστώσεων στην προσφορά, τη ζήτηση και τις τιμές των προϊόντων του

γαλακτοκομικού τομέα.

2.4.5.1. Η αστάθεια τιμών των γαλακτοκομικών προϊόντων στην ευρωπαϊκή και την παγκόσμια αγορά

Τα περισσότερα γαλακτοκομικά προϊόντα καταναλώνονται στην περιοχή όπου παράγονται και μόνο ένα ποσοστό περίπου το 7% της παγκόσμιας παραγωγής γάλακτος εισέρχεται στις διεθνείς αγορές και αποτελεί αντικείμενο συναλλαγών. Συνεπώς, ακόμη και μικρές αλλαγές στην παγκόσμια παραγωγή μπορεί να έχουν σημαντική επίδραση στις διεθνείς αγορές. Για παράδειγμα, 2% διαφορά μεταξύ παγκόσμιας παραγωγής και κατανάλωσης ισοδυναμεί περίπου με το 25% του παγκόσμιου εμπορίου γαλακτοκομικών προϊόντων (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2010/C 347/05).

Στη διάρκεια των τελευταίων 20 χρόνων τόσο στην ευρωπαϊκή όσο και στη παγκόσμια αγορά έχουν παρατηρηθεί περίοδοι αξιοσημείωτης αστάθειας τιμών που συνοδεύονται από περιόδους με σχετική σταθερότητα τιμών. Μελέτες σχετικές με το εύρος διακύμανσης μεταξύ των διεθνών και των ευρωπαϊκών τιμών στο βούτυρο, την σκόνη αποκορυφωμένου γάλακτος (ΣΑΓ) και τα τυριά δείχνουν ότι οι πρώτες διαμορφώνονται εντός σημαντικά ευρύτερων ορίων από τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές. Παρατηρείται, επίσης, ότι η συχνότητα των περιόδων αστάθειας των τιμών, καθώς και το εύρος μεταβολής τους διαρκώς αυξάνει τόσο στην Ε.Ε. όσο και διεθνώς (Keane & O'Connor, 2009).

Η εμφάνιση των περιόδων αστάθειας των τιμών ερμηνεύεται με το θεώρημα του ιστού της αράχνης, σύμφωνα με το οποίο οι έντονες διακυμάνσεις των τιμών παρατηρούνται στο πλαίσιο ενός επαναλαμβανόμενου κυκλικού μοντέλου. Κάθε φορά που σημειώνεται χρονική υστέρηση στην προσαρμογή της παραγόμενης ποσότητας στη μεταβολή της τιμής, οι τιμές του προϊόντος και οι παραγόμενες ποσότητες του μεταβάλλονται αντιστρόφως διαμορφώνοντας ένα κυκλικό επαναλαμβανόμενο μοντέλο. Συνεπώς, υποθέτοντας ότι στη διάρκεια της πρώτης περιόδου σημειώνονται υψηλές τιμές, αυτές οδηγούν σε αύξηση της παραγωγής με χρονική υστέρηση την δεύτερη περίοδο και αυτή με τη σειρά της οδηγεί ξανά σε υψηλές τιμές κατά την επόμενη περίοδο και τελικά σε επανάληψη της διαδικασίας.

Οι επιπτώσεις από την κυκλική συμπεριφορά των τιμών ενδέχεται να αμβλυνθούν με την επίδραση διαφόρων παραγόντων που εκκινούν από τις

κυβερνητικές παρεμβάσεις. Εξάλλου, η σταθερότητα στις τιμές που παρατηρείται τα τελευταία 20 χρόνια στην αγορά της Ε.Ε. σε σύγκριση με τη διεθνή αποδίδεται στο σύστημα παρεμβάσεων και ιδιαίτερα στο μέτρο των ποσοστώσεων που δεν επέτρεψε την ανταπόκριση της προσφοράς στις μεταβολές της τιμής. Ωστόσο, ο περιορισμός της στήριξης των τιμών και η κατάργηση των ποσοστώσεων αφήνει την ευρωπαϊκή αγορά ολοένα και περισσότερο εκτεθειμένη στους παράγοντες που διαμορφώνουν τις συνθήκες αστάθειας των τιμών (Keane & O'Connor, 2009).

2.4.5.2. Η εξέλιξη της αστάθειας τιμών στην αγορά των γαλακτοκομικών προϊόντων

Η διακύμανση των τιμών των προϊόντων αποτελεί γεγονός αναπόφευκτο στο πλαίσιο λειτουργίας του συστήματος της ελεύθερης αγοράς και ως ένα βαθμό και επιθυμητό, καθώς αντικατοπτρίζει τις μεταβολές που συντελούνται διαχρονικά αφενός στις ανάγκες και τις προτιμήσεις των καταναλωτών και αφετέρου στο κόστος και τη θέση που καταλαμβάνει κάθε επιχείρηση με βάση τον ανταγωνισμό του κλάδου της (Δαμιανός, 2011). Οι διακυμάνσεις των τιμών, συνεπώς, εξυπηρετούν στην αποδοτικότερη επανατοποθέτηση των πόρων στην αλυσίδα της παραγωγικής διαδικασίας.

Ωστόσο, το 2007 σημειώθηκε πρωτοφανής αύξηση των τιμών του γάλακτος και των γαλακτοκομικών προϊόντων, που το 2008 ακολουθήθηκε από μια ακόμα πιο δραματική πτώση των τιμών.

Η παγκόσμια κατανάλωση γαλακτοκομικών προϊόντων από το 2000 αυξανόταν ετησίως με ρυθμό 2,5% κατά μέσο όρο. Το ποσοστό αυτό στη συνέχεια μειώθηκε στο 1%. Από το 2004 έως το 2006, η παγκόσμια κατανάλωση γαλακτοκομικών υπερέβαινε την παραγωγή, με συνέπεια την εξάντληση όλων των αποθεμάτων (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης). Η σταθερή αύξηση της ζήτησης, που συνδέθηκε με την άνοδο του βιοτικού επιπέδου στις αναδυόμενες αγορές, ιδιαίτερα της Κίνας και της Ινδίας, και τη μείωση της προσφοράς, λόγω ακραίων καιρικών συνθηκών που έπληξαν την Ωκεανία, είχαν ως αποτέλεσμα την απότομη αύξηση των τιμών το 2007.

Το ξέσπασμα της οικονομικής ύφεσης οδήγησε σε μεταστροφή της τάσης αύξησης τόσο της παγκόσμιας ζήτησης όσο και της ζήτησης σε επίπεδο ΕΕ, και από το 2008 η παραγωγή άρχισε να υπερβαίνει τη ζήτηση. Ωστόσο, στην ΕΕ των 27 τα

τρία τελευταία χρόνια οι παραδόσεις αγελαδινού γάλακτος παρέμειναν σχετικά σταθερές με μικρές ποσοστιαίες μεταβολές από το ένα έτος στο άλλο (+ 1% το 2008, - 0,6% το 2009, + 0,03% κατά τους πρώτους 7 μήνες του 2010).

Συνέπεια της αύξησης των τιμών του γάλακτος το 2007 ήταν η μείωση του μεριδίου αγοράς, καθώς οι καταναλωτές στράφηκαν σε φθηνότερα υποκατάστατα με παράλληλη μείωση των πωλήσεων γαλακτοκομικών προϊόντων προστιθέμενης αξίας. Η παγκόσμια ύφεση που ακολούθησε και η πτώση των τιμών του πετρελαίου συνέτειναν στη μείωση των πωλήσεων γαλακτοκομικών προϊόντων, δεδομένου του γεγονότος ότι οι πετρελαιοπαραγωγές χώρες είναι σημαντικοί εισαγωγείς γαλακτοκομικών προϊόντων και η πτώση των τιμών του πετρελαίου οδηγεί σε μείωση των εισαγωγών τους με συνέπεια την πτώση των τιμών των προϊόντων που εισάγουν.

Στη συνέχεια καταγράφηκε μείωση των τιμών παραγωγού στις αρχές του 2008 που διακόπηκε από μικρή ανάκαμψη από τον Ιούλιο έως τον Σεπτέμβριο του 2008, για να ακολουθήσει ξανά μείωση, οπότε τον Μάιο 2009 οι τιμές έφτασαν σε χαμηλό επίπεδο, λίγο πάνω από τα επίπεδα δικτύου ασφαλείας. Οι τιμές γάλακτος αυξήθηκαν από τον Μάιο του 2009 έως τον Νοέμβριο του 2009 και σταθεροποιήθηκαν το πρώτο τρίμηνο του 2010.

Η αύξηση των τιμών το 2ο εξάμηνο του 2007 προκάλεσε ταχεία αύξηση των τιμών γάλακτος και έντονη αύξηση των τιμών καταναλωτή. Ωστόσο, η μείωση των τιμών κατά το 2ο εξάμηνο του 2008/2009, όταν η τιμή του βουτύρου σημείωσε πτώση 39%, του αποκορυφωμένου γάλακτος σε σκόνη 49%, του τυριού 18% και του γάλακτος 31%, προκάλεσε πτώση των τιμών καταναλωτή μόνο 2% κατά μέσο όρο (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2010/C 347/05). Οι τιμές καταναλωτή παρέμειναν κατά μέσον όρο 14% υψηλότερες από ότι πριν την απότομη αύξηση των τιμών. Το γεγονός αυτό καθιστά προφανή τη μειωμένη διαπραγματευτική δυνατότητα των παραγωγών έναντι του λιανικού εμπορίου ιδιαίτερα όταν η προσφορά υπερβαίνει τη ζήτηση.

Τα αποθέματα παρέμβασης βουτύρου και σκόνης αποκορυφωμένου γάλακτος (ΣΑΓ) εξαντλήθηκαν το 2008 για να αυξηθούν στη διάρκεια του 2009 λόγω της πτώσης της ζήτησης. Η επιδείνωση της αγοράς το 2009 ώθησε τους παραγωγούς να εγκαταλείψουν τα γαλακτοκομικά προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας (τυρί, γιαούρτι κλπ.) και να στραφούν στα προϊόντα παρέμβασης (ΣΑΓ και βούτυρο). Στο τέλος του 2009 και το 2010 σημειώθηκε σημαντική ανάκαμψη στις τιμές του

βουτύρου με συνέπεια το 2010 να μην πραγματοποιηθεί αγορά στην παρέμβαση και τα αποθέματα παρέμβασης βουτύρου να αδειάσουν, ενώ παράλληλα μειώθηκαν τα αποθέματα ΣΑΓ, μέσω της διανομής για τους απόρους και των πωλήσεων μέσω διαγωνισμού. Η ανάκαμψη των τιμών των γαλακτοκομικών προϊόντων οφειλόταν στη μειωμένη προσφορά από το νότιο ημισφαίριο και στην ανάκαμψη της παγκόσμιας ζήτησης. Αποτέλεσμα των βελτιωμένων συνθηκών στην αγορά ήταν η μεταστροφή των γαλακτοπωλείων στα γαλακτοκομικά προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας.

2.4.5.3. Αιτίες της αστάθειας τιμών

Οι παράγοντες που συντελούν στην εκδήλωση της αστάθειας των τιμών στα γαλακτοκομικά προϊόντα και εν γένει τα τρόφιμα, αφορούν στην επίδραση των δυνάμεων της αγοράς και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που συνεπάγεται η ανελαστικότητα της ζήτησής τους.

Βάσει των δυνάμεων της αγοράς οι καταναλωτές των βασικών προϊόντων στις ανεπτυγμένες χώρες δεν σπεύδουν να αγοράσουν περισσότερο όταν οι τιμές πέφτουν, εφόσον οι ανάγκες τους ικανοποιούνται μέσα σε ένα περιορισμένο εύρος κατανάλωσης που αντιστοιχεί στις φυσιολογικές ποσότητες που μπορούν να καταναλώσουν πέρα από τις οποίες επέρχεται κορεσμός. Συνεπώς, ο καταναλωτής καθίσταται αδιάφορος σε κάθε επιπλέον αύξηση της προσφοράς που στην περίπτωση αυτή επιτείνει την πτώση των τιμών. Από την άλλη πλευρά, στην περίπτωση που για οποιοδήποτε λόγο μειωθούν οι διαθέσιμες ποσότητες του προϊόντος στην αγορά, οι καταναλωτές ανταγωνίζονται, προκειμένου να διασφαλίσουν το επίπεδο της φυσιολογικής τους κατανάλωσης ακόμη και εγκαταλείποντας την αγορά άλλων λιγότερο απαραίτητων για την επιβίωση προϊόντων, με αποτέλεσμα την αύξηση των τιμών. Το αποτέλεσμα και στις δύο περιπτώσεις είναι ότι μικρές μεταβολές στην παραγωγή οδηγούν σε σημαντική διακύμανση των τιμών.

Καθίσταται προφανές, συνεπώς, ότι η αγορά των γαλακτοκομικών αποδεικνύεται εξαιρετικά ευάλωτη σε παράγοντες, που επιδρώντας μόνοι τους ή σε συνδυασμό, μπορούν απρόσμενα να μεταβάλλουν τις ποσότητες που διατίθενται για κατανάλωση και τη ζήτησή τους. Τέτοιου είδους παράγοντες αποτελούν οι καιρικές συνθήκες, οι ασθένειες, το επίπεδο των αποθεμάτων, οι μεταβολές στις πολιτικές που επιχειρούν οι κυβερνήσεις, καθώς επίσης και οι μεταβολές στο ρυθμό της παγκόσμιας ανάπτυξης, όπως αυτή που σημειώθηκε το 2008, που επηρεάζουν το εισοδηματικό

επίπεδο και την αγοραστική δύναμη του καταναλωτή.

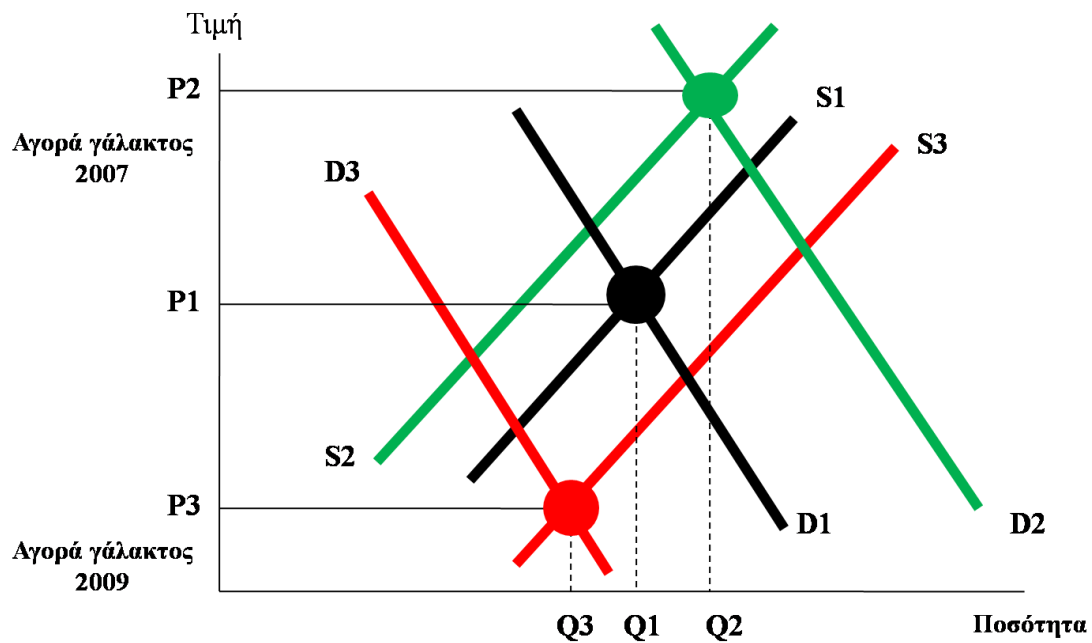
Στο διάγραμμα 22 αποτυπώνεται η επίδραση των παραγόντων αυτών στην μετατόπιση των καμπύλων προσφοράς και ζήτησης που είχε ως αποτέλεσμα την αστάθεια των τιμών στην αγορά γάλακτος, όπως αυτή που σημειώθηκε στο διάστημα από το τέλος του 2007 έως και την αρχή του 2008. Η τιμή P_1 και η ποσότητα Q_1 αντιστοιχεί στην κατάσταση ισορροπίας της προσφοράς S_1 και της ζήτησης D_1 . Στην περίπτωση που στην αγορά μειωθούν οι διαθέσιμες ποσότητες του προϊόντος, για παράδειγμα λόγω ξηρασίας ή αν λόγω σημαντικής οικονομικής ανάκαμψης η ζήτηση αυξηθεί, οι νέες καμπύλες της προσφοράς και της ζήτησης θα είναι η S_2 και D_2 μετατοπιζόμενες αντίστοιχα αριστερά και δεξιά με αποτέλεσμα η τιμή να αυξηθεί στο επίπεδο P_2 . Η μετατόπιση αυτή των καμπύλων προσφοράς και ζήτησης περιγράφει την μεγάλη αύξηση των τιμών στα γαλακτοκομικά προϊόντα που παρατηρήθηκε το 2007.

Αντίθετα, η αύξηση των παραγόμενων ποσοτήτων προκαλεί μετατόπιση της S_1 σε S_3 ενώ η μείωση της ζήτησης μετατοπίζει την D_1 σε D_3 , οπότε η καινούργια τιμή διάθεσης του προϊόντος είναι η σημαντικά χαμηλότερη τιμή P_3 . Επισημαίνεται ότι το 2009 η τιμή γάλακτος έφτανε μόλις το 50% της τιμής που είχε στα τέλη του 2007.

Η αστάθεια των τιμών στην αλυσίδα εφοδιασμού γαλακτοκομικών προϊόντων είναι εντονότερη στο επίπεδο της κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης σε σχέση με τα εγγύτερα στον τελικό καταναλωτή επίπεδα εμπορίας, με αποτέλεσμα η προστιθέμενη αξία στην αλυσίδα να συγκεντρώνεται όλο και περισσότερο στους τομείς επόμενου σταδίου, ιδίως στα γαλακτοκομεία. Αυτό οφείλεται στην επίδραση των βασικών παραγόντων σταθεροποίησης των τιμών σε κάθε στάδιο της αλυσίδας εφοδιασμού και σε συμπεριφορές και πρακτικές των συμμετεχόντων σε όλα τα επίπεδα της αλυσίδας (Keane & O'Connor, 2009).

Δεδομένου, αφενός ότι μια εκατοστιαία μεταβολή τιμών στο επίπεδο της εκμετάλλευσης δεν αντιστοιχεί σε ανάλογη ποσοστιαία μεταβολή στο επίπεδο της λιανικής αλλά σε μεταβολή κατά απόλυτη τιμή και αφετέρου ότι η διαφορά κόστους από την αγροτική εκμετάλλευση στη λιανική διευρύνεται, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι η αστάθεια τιμών στο βασικό επίπεδο της εκμετάλλευσης αντιστοιχεί σε σταθερά χαμηλότερο ποσοστό αστάθειας στο επίπεδο της λιανικής (Keane & O'Connor, 2009). Η συγκριτικά μεγαλύτερη σταθερότητα των τιμών στα στάδια που είναι εγγύτερα στον τελικό καταναλωτή εντείνεται από το γεγονός ότι η

μετάδοση των τιμών δια μέσου της αλυσίδας εφοδιασμού είναι ατελής.

Διάγραμμα 22. Η αστάθεια τιμών στην αγορά γαλακτοκομικών προϊόντων (Keane & O'Connor, 2009)

Αυτό συμβαίνει διότι οι πλησιέστεροι στον τελικό καταναλωτή πωλητές σε περιόδους αυξημένης παραγωγής, που οι τιμές στο επίπεδο της εκμετάλλευσης μειώνονται, δεν ακολουθούν μειώνοντας και τις δικές τους τιμές, αλλά τις διατηρούν σταθερές εκμεταλλευόμενοι με τον τρόπο αυτό την ευκαιρία για να αυξήσουν το περιθώριο κέρδους τους. Αυτό παρατηρείται ιδιαίτερα όταν στις αγορές επικρατούν συνθήκες ατελούς ανταγωνισμού. Επιπλέον, κάθε μεγάλος έμπορος λιανικής γνωρίζει ότι ρίχνοντας τις τιμές του μπορεί να οδηγήσει βραχυχρόνια τον κλάδο σε καθοδική πορεία των τιμών, καθώς όλες οι εταιρίες θα τον ακολουθήσουν μειώνοντας τις τιμές τους, για να μην χάσουν το μερίδιό τους στην αγορά.

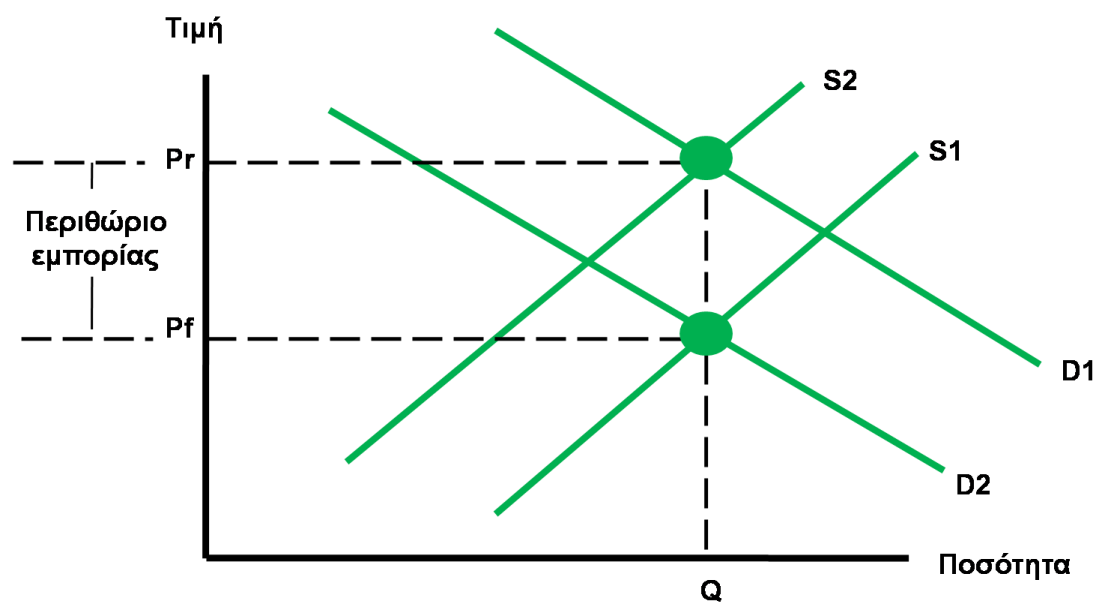
Από την άλλη μεριά, σε περιόδους μειωμένης προσφοράς ο ανταγωνισμός για προμήθειες καθίσταται εντονότερος. Ωστόσο, κανένας πωλητής στο τελικό στάδιο δεν μπορεί να είναι βέβαιος ότι αν αυξήσει τις τιμές του, οι συνάδελφοί του θα κάνουν το ίδιο και δεν θα προσπαθήσουν να επεκταθούν εις βάρος του στην αγορά, διατηρώντας σταθερές τις τιμές τους. Συνεπώς, οι έμποροι επιλέγουν να συμπίεσουν βραχυπρόθεσμα το περιθώριο κέρδους τους, συντελώντας στη σταθερότητα των τιμών. Ένας ακόμη λόγος που λαμβάνουν υπόψη οι εταιρείες λιανικής και συντελεί

στη διατήρηση των τιμών τους σταθερών αφορά στο επιπλέον κόστος που συνεπάγονται για τη λειτουργία τους οι συνεχείς ανατιμήσεις (Keane & O'Connor, 2009).

Στο διάγραμμα 23 που ακολουθεί απεικονίζεται το περιθώριο εμπορίας που διαμορφώνεται κατά την διαδικασία πώλησης και μεταπώλησης του προϊόντος από τον παραγωγό στον πωλητή λιανικής και κατόπιν στον καταναλωτή.

Στο επίπεδο της αγροτικής εκμετάλλευσης, διαμορφώνεται η πρωτογενής προσφορά S_1 , που αντιστοιχεί στις ποσότητες που διαθέτει ο παραγωγός προς πώληση στον μεταπωλητή σε διάφορες τιμές και η παράγωγη ζήτηση D_2 που αντιστοιχεί στις ποσότητες που ο μεταπωλητής επιδιώκει να αγοράσει σε διάφορες τιμές. Το σημείο τομής των S_1 και D_2 αποτελεί το σημείο ισορροπίας τους και η τιμή P_f είναι η τιμή που απολαμβάνει ο παραγωγός.

Στο επίπεδο της λιανικής πώλησης, η κατάσταση ισορροπίας διαμορφώνεται στο σημείο τομής της πρωτογενούς ζήτησης του καταναλωτή D_2 και της παράγωγης προσφοράς του εμπόρου λιανικής S_2 . Το σημείο αυτό αντιστοιχεί στην τιμή λιανικής που επιβαρύνει τον καταναλωτή P_r . Η διαφορά $P_r - P_f$ αντιστοιχεί στο περιθώριο εμπορίας.

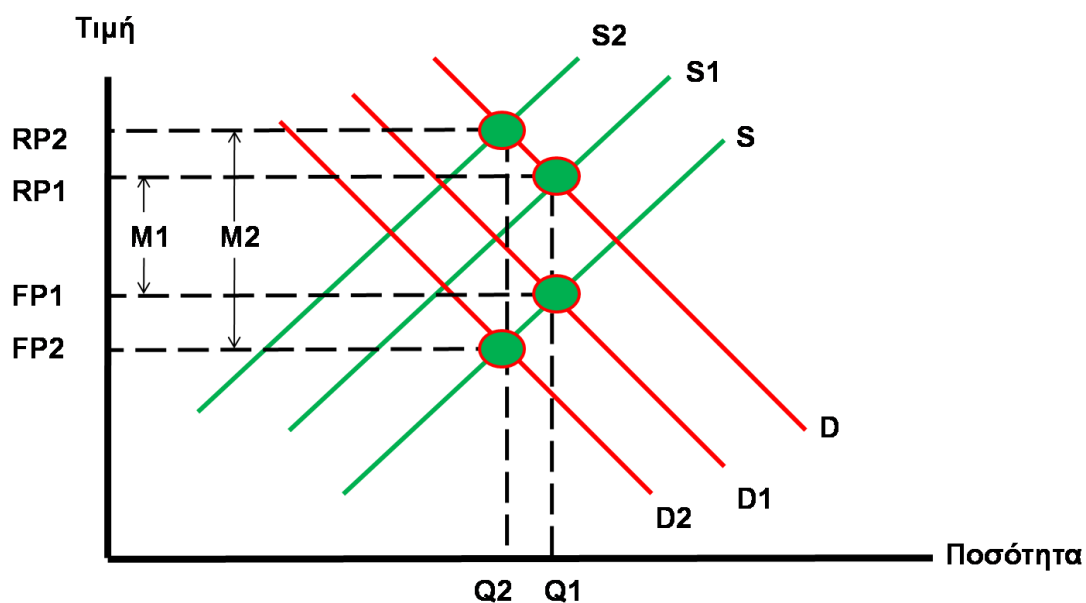
Διάγραμμα 23. Το περιθώριο εμπορίας (Keane & O'Connor, 2009)

Αν υποθέσουμε ότι το περιθώριο εμπορίας είναι σταθερό, τότε η παράγωγη ελαστικότητα της τιμής θα είναι πάντα μικρότερη σε απόλυτη τιμή από την πρωτογενή ελαστικότητα στο επίπεδο της εκμετάλλευσης, δηλαδή εκεί η ζήτηση είναι περισσότερο ανελαστική και συνεπώς η αστάθεια των τιμών εντονότερη. Επιπλέον, καθώς η διαφορά κόστους μεταξύ εκμετάλλευσης και λιανικής διαχρονικά διευρύνεται, η διαφορά στις ελαστικότητες επίσης αυξάνει, συντείνοντας στην περαιτέρω διεύρυνση της αστάθειας των τιμών μεταξύ των δύο επιπέδων της αγοράς.

Το διάγραμμα 24 περιγράφει το πώς μπορεί να αυξηθεί το περιθώριο εμπορίας στην αγορά γαλακτοκομικών προϊόντων. Η αρχική πρωτογενής ζήτηση στο επίπεδο της λιανικής πώλησης είναι D , ενώ S είναι η αρχική πρωτογενής προσφορά στο επίπεδο της αγροτικής εκμετάλλευσης. Η αρχική παράγωγη/δευτερογενής ζήτηση στο επίπεδο της αγροτικής εκμετάλλευσης είναι D_1 , ενώ η αρχική παράγωγη/δευτερογενής προσφορά στο επίπεδο της λιανικής πώλησης είναι S_1 .

Το αρχικό περιθώριο εμπορίας $M1$ ($RP1 - FP1$) προκύπτει από την προβολή στον κάθετο άξονα του σημείου τομής των καμπυλών D και S_1 καθώς και του σημείου τομής των καμπυλών D_1 και S .

Η μετατόπιση της καμπύλης παράγωγης ζήτησης, για οποιοδήποτε λόγο, από D_1 σε D_2 και της καμπύλης παράγωγης προσφοράς από S_1 σε S_2 έχει ως αποτέλεσμα τη διεύρυνση του περιθωρίου εμπορίας από $M1$ ($RP1 - FP1$) σε $M2$ ($RP2 - FP2$).

Διάγραμμα 24. Αύξηση του περιθωρίου εμπορίας (Keane & O'Connor, 2009)

2.4.5.4. Οι επιπτώσεις της αυξανόμενης αστάθειας των τιμών

Οι συνέπειες που υφίσταται κάθε τομέας από την αστάθεια των τιμών θεωρούνται γενικά πολύ δυσμενείς. Εφόσον η αστάθεια προκαλεί μεγάλη και συνεχιζόμενη πτώση των τιμών, οι επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν προβλήματα ρευστότητας, αποπληρωμής των χρεών τους και τελικά ενδέχεται να οδηγηθούν σε διακοπή της λειτουργίας τους. Έχει αποδειχτεί στην πράξη ότι δεν είναι μόνο οι λιγότερο αποτελεσματικές επιχειρήσεις αυτές που θίγονται και τελικά αποτυγχάνουν να επιβιώσουν, εξαιτίας της συνεχιζόμενης αστάθειας των τιμών αλλά επίσης και οι μικρότερες, νεοεισερχόμενες στον κλάδο και περισσότερο καινοτόμες εταιρείες (Keane & O'Connor, 2009). Οι επιχειρήσεις αυτές στα πρώτα στάδια ανάπτυξής τους είναι περισσότερο ευάλωτες, έχουν περισσότερες πιθανότητες να μην διαθέτουν ικανά αποθέματα ρευστότητας και επιπλέον διαθέτουν λιγότερες δυνατότητες πρόσβασης στο τραπεζικό σύστημα.

Επίσης, οι έντονες διακυμάνσεις των τιμών που περιλαμβάνουν συνεχιζόμενη μειωμένη ζήτηση και χαμηλές τιμές και κατόπιν ακολουθούνται από μια περίοδο υψηλών τιμών δημιουργούν προϋποθέσεις αντισυμβατικής λειτουργίας. Αυτό οφείλεται στη μη συνεχή λειτουργία των εγκαταστάσεων που δυσχεραίνει τις διαδικασίες συντήρησης και αντικατάστασης του εξοπλισμού, στις απολύσεις ειδικευμένου προσωπικού, στην κατάργηση προγραμμάτων εκπαίδευσης, στην αναβολή ή τον τερματισμό προγραμμάτων έρευνας και ανάπτυξης κ.α.

Μια ακόμη συνέπεια της αστάθειας των τιμών αφορά στο ενδεχόμενο πυροδότησης συνθηκών ακραίου ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων. Στη διάρκεια της περιόδου χαμηλής ζήτησης, ο ανταγωνισμός μεταφέρεται στο επίπεδο των τιμών, καθώς κάθε επιχείρηση προσπαθεί να διατηρήσει το μερίδιό της στην αγορά προχωρώντας σε μεγάλες εκπτώσεις τιμών, με συνέπεια τελικά να οδηγούνται συνολικά σε οριακά επίπεδα λειτουργίας και ενδεχομένως στην κατάρρευση. Ωστόσο, οι τιμές την περίοδο της ανάκαμψης πρέπει να αυξάνουν πάνω από το κόστος και συνολικά το μέσο κέρδος να διαμορφώνεται σε υψηλότερο επίπεδο από αυτό που σημειώθηκε σε όλη τη διάρκεια του κύκλου αστάθειας, ώστε σε μακροπρόθεσμη βάση ο κλάδος να προσελκύει επενδυτές (Keane & O'Connor, 2009).

Οι κλάδοι που υπόκεινται σε εναλλαγές περιόδων λειτουργίας με υψηλά κέρδη και πόλεμο τιμών προσελκύουν δυσκολότερα κεφάλαια συγκρινόμενοι με τους

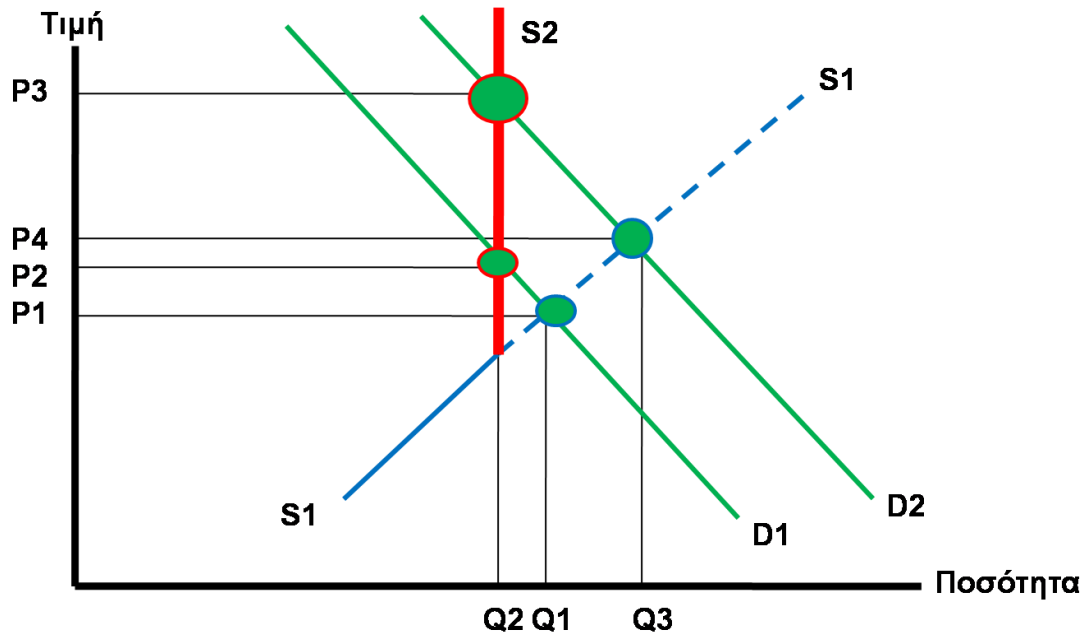
κλάδους που λειτουργούν σε σταθερό περιβάλλον. Επομένως, σε τομείς που χαρακτηρίζονται από έντονη αστάθεια τιμών, όπως αυτός των γαλακτοκομικών προϊόντων, η ανάγκη για μακροπρόθεσμη στρατηγική σε επίπεδο τομέα καθίσταται περισσότερο επιτακτική.

2.4.5.5. Αστάθεια των τιμών και ποσοτώσεις

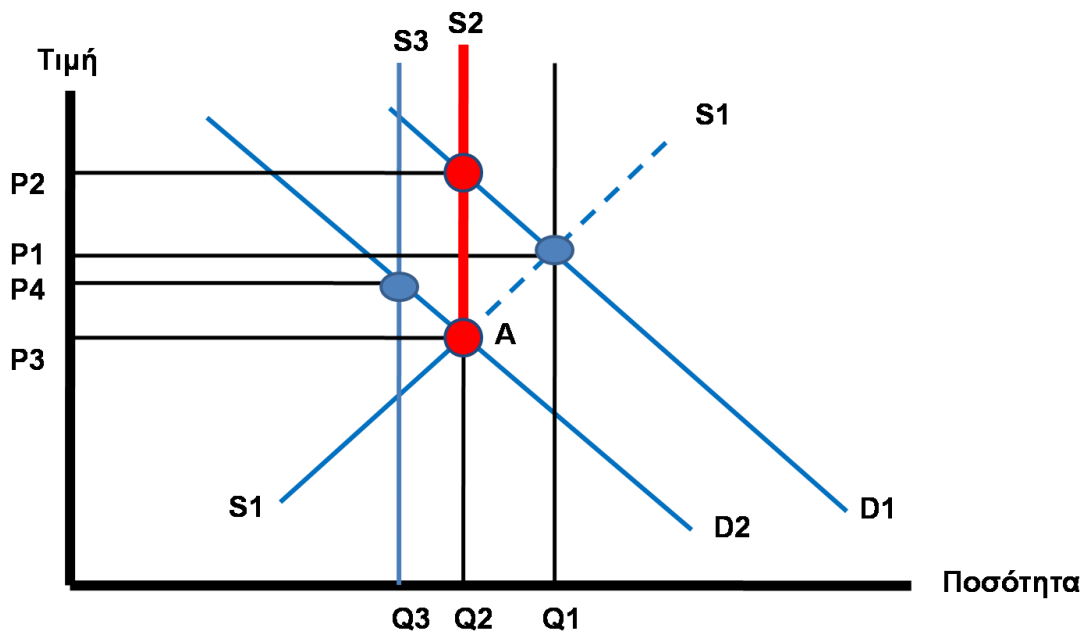
Όπως έχει ήδη αναφερθεί η επιβολή του μέτρου των ποσοτώσεων συνέτεινε στην σταθεροποίηση των τιμών στο γαλακτοκομικό τομέα της ΕΕ. Ωστόσο, η εφαρμογή του την περίοδο της κρίσης, αποδείχτηκε αρκετά πολύπλοκη. Αφενός συνέβαλλε στην αστάθεια, καθώς απέτρεψε την αύξηση της παραγωγής, όταν οι τιμές αυξάνονταν ραγδαία, γεγονός που θα οδηγούσε σε κορύφωση της τιμής σε χαμηλότερο ύψος και αφετέρου στη διάρκεια της πτωτικής φάσης της αγοράς δεν επέτρεψε στους παραγωγούς να αυξήσουν την παραγωγή τους, προκειμένου να καλύψουν μέρος της απώλειας εισοδήματος που υφίστανται, λόγω της πτώσης των τιμών, γεγονός που θα συνέτεινε στην περαιτέρω πτώση των τιμών (Keane & O'Connor, 2009).

Στο διάγραμμα 25 απεικονίζεται η επίδραση του μέτρου των ποσοτώσεων στην κορύφωση της τιμής των γαλακτοκομικών στην κρίση του 2007-2008. Χωρίς την εφαρμογή των ποσοτώσεων οι καμπύλες προσφοράς και ζήτησης S_1 και D_1 ισορροπούν στο σημείο τομής της τιμής P_1 και της παραγωγής Q_1 . Δεδομένου ότι η τεχνολογική εξέλιξη πριν την επιβολή των ποσοτώσεων οδηγούσε σε αύξηση της παραγωγής και υποθέτοντας ότι δεν παρεμβάλλονται οι μηχανισμοί στήριξης της αγοράς που προβλέπονται στις ΚΟΑ, καθίσταται βάσιμη η πρόβλεψη ότι στην ευρωπαϊκή αγορά οι τιμές θα μειώνονταν ραγδαία. Η επιβολή των ποσοτώσεων, προκειμένου να αποφευχθεί η συνέχιση συσσώρευσης πλεονασμάτων στο επίπεδο της τιμής παρέμβασης, ώθησε την αγορά σε νέο επίπεδο ισορροπίας που αντιπροσωπεύεται από το σημείο τομής της ποσότητας Q_2 και της τιμής P_2 . Συνεπώς, νέα καμπύλη προσφοράς είναι η S_1 A S_2 . Ωστόσο, σε περιόδους αστάθειας της αγοράς οι τιμές ενδέχεται να διαμορφωθούν σε πρωτοφανή επίπεδα. Στην περίπτωση της κρίσης του 2007 οι παράγοντες που επέδρασαν αύξησαν τη ζήτηση μετατοπίζοντας την καμπύλη D_1 σε D_2 , και συνεπώς, εάν δεν υπήρχαν οι ποσοτώσεις, η παραγωγή θα αυξάνονταν σε Q_3 και η τιμή σε P_4 . Όμως, εξαιτίας του καθεστώτος των ποσοτώσεων, που δεν επιτρέπει παραγωγή μεγαλύτερη από Q_2 , η

τιμή τελικά διαμορφώθηκε στο σημαντικά υψηλότερο επίπεδο P_3 , συμβάλλοντας στην αύξηση της αστάθειας των τιμών.

Διάγραμμα 25. Η Κ.Ο.Α. γαλακτοκομικών και η κορύφωση της τιμής (Keane & O'Connor, 2009)

Διάγραμμα 26. Η Κ.Ο.Α. γαλακτοκομικών και η υποχώρηση της τιμής (Keane & O'Connor, 2009)

Στη δεύτερη φάση της κρίσης των γαλακτοκομικών προϊόντων, λόγω της οικονομικής ύφεσης, σημειώθηκε μείωση της ζήτησης και μετατόπιση της καμπύλης της από D_1 σε D_2 (διάγραμμα 26). Συνεπώς, η τιμή που χωρίς την εφαρμογή των ποσοστώσεων θα μειωνόταν από P_1 σε P_3 , τελικά, λόγω της εφαρμογής τους, μεταβλήθηκε σε μεγαλύτερο βαθμό, κινούμενη από το επίπεδο κορύφωσής της P_2 , στο οποίο είχε διαμορφωθεί κατά τη φάση της αυξημένης ζήτησης, μέχρι το επίπεδο P_3 στο οποίο υποχώρησε.

2.4.5.6. Η αστάθεια των τιμών και η διαχείριση των αποθεμάτων

Η διαχείριση των ρυθμιστικών αποθεμάτων των γαλακτοκομικών προϊόντων είτε αφορούν σε σκόνη αποκορυφωμένου γάλακτος είτε σε βούτυρο συμβάλλουν ουσιαστικά στον περιορισμό της αστάθειας των τιμών. Τα αποθέματα αυτά δημιουργούνται όταν οι αγορές λειτουργεί σε συνθήκες μειωμένης ζήτησης και αυξημένης παραγωγής. Στις περιπτώσεις αυτές, η απόσυρση μέρους της παραγωγής μέσω ιδιωτικής ή δημόσιας αποθεματοποίησης συμβάλλει βραχυπρόθεσμα στην άμβλυνση της πτώσης των τιμών, ενώ η σταδιακή αποδέσμευσή τους, όταν η ζήτηση αυξάνει δημιουργώντας προϋποθέσεις αύξησης των τιμών, λειτουργεί ως παράγοντας εξισορρόπησης και μείωσης της διακύμανσης των τιμών (Keane & O'Connor, 2009).

2.4.6. Εν κατακλείδι

Συνοπτικά, η αγορά των γαλακτοκομικών προϊόντων αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αγοράς βασικών προϊόντων διατροφής (commodities), και σε αυτή αντικατοπτρίζονται οι αδυναμίες του σύγχρονου αγροδιατροφικού συστήματος. Πιο συγκεκριμένα, οι περισσότεροι παραγωγοί γάλακτος έχουν εκμεταλλεύσεις μικρού μεγέθους, με αποτέλεσμα να εξαρτώνται πλήρως από τις μεγάλες εταιρείες μεταποίησης και τα καταστήματα λιανικής πώλησης. Υπάρχει, δηλαδή, μεγάλη συγκέντρωση ισχύος σε λίγες και μεγάλες επιχειρήσεις, το κύριο πλεονέκτημα των οποίων είναι το ότι έχουν μειωμένο κόστος παραγωγής λόγω των οικονομιών κλίμακας που επιτυγχάνουν. Οι μικρές και μεσαίες εκμεταλλεύσεις είτε θα πρέπει να μεγεθύνονται συνεχώς είτε θα πρέπει να παραχωρούν τη θέση τους σε μεγάλες, βιομηχανικού τύπου μονάδες, που εκ των πραγμάτων, κυριαρχούν. Ζημιωμένοι είναι τόσο οι καταναλωτές, οι οποίοι πληρώνουν τις υψηλότερες τιμές

από κάθε άλλη περίοδο, όσο και οι μικροί και μεσαίοι παραγωγοί, οι οποίοι δεν είναι σε θέση να μεταβιβάσουν το κόστος κατά μήκος της αγροδιατροφικής αλυσίδας.

Επιπλέον, οι δημόσιες παρεμβάσεις, μέσω των αγροτικών πολιτικών, έχουν στρεβλώσει την αγορά, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος και κυρίως αστάθεια των τιμών. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των ποσοτώσεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ενόψει της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής μετά το 2013, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε έκθεση για την ομαλή σταδιακή κατάργηση του συστήματος γαλακτοκομικών ποσοτώσεων, την αντιμετώπιση του φαινομένου της αστάθειας των τιμών, την προώθηση της καινοτομίας, καθώς και δέσμη μέτρων για την ποιότητα. Οι αλλαγές αυτές είναι σημαντικές ώστε να μπορέσει ο τομέας να προετοιμαστεί για την περίοδο μετά τη λήξη του συστήματος των ποσοτώσεων στα τέλη του 2015. Μακροπρόθεσμος στόχος της εν λόγω πολιτικής είναι ένα μέλλον προσανατολισμένο στην αγορά και πιο βιώσιμο.

2.5. Τοπικά συστήματα τροφίμων

2.5.1. Γενικά χαρακτηριστικά

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, το σύγχρονο αγροδιατροφικό σύστημα λειτουργεί ως ένα επάλληλο ολιγοπώλιο, στο οποίο εμπλέκονται δύο ομάδες «παικτών»: Οι λίγες, μεγάλες, πολυεθνικές επιχειρήσεις και οι πολυάριθμοι, μικρής κλίμακας παραγωγοί. Η δομή του συστήματος είναι με τέτοιο τρόπο διαμορφωμένη ώστε να ωφελεί τους ισχυρούς και να μειώνει ολοένα την διαπραγματευτική δύναμη των μικρών παραγωγών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο γαλακτοκομικός τομέας, η αγορά του οποίου αναλύθηκε προηγουμένως. Ένας τρόπος παράκαμψης, ή αλλιώς, αποφυγής, των περιορισμών που θέτει το σύγχρονο αγροδιατροφικό σύστημα είναι τα τοπικά συστήματα τροφίμων (ή τοπικά τρόφιμα), τα οποία περιλαμβάνουν άμεση σχέση παραγωγού και καταναλωτή. Με την απευθείας διάθεση των τροφίμων από τους παραγωγούς στους καταναλωτές παρακάμπτεται η συμμετοχή των μεσαζόντων στην αλυσίδα εφοδιασμού, με οφέλη τόσο για τους παραγωγούς και τους καταναλωτές, όσο και για το περιβάλλον και την κοινωνία γενικότερα. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, μία από τις κύριες επιδράσεις του εξελισσόμενου αγροδιατροφικού συστήματος είναι η συνεχής διεύρυνση της διαφοράς τιμών παραγωγού και καταναλωτή, εις βάρος τόσο του παραγωγού, του οποίου οι τιμές πιέζονται προς τα κάτω, όσο και του καταναλωτή, του οποίου οι τιμές

συνεχώς αυξάνονται. Κερδισμένοι από το όλο «παιχνίδι» είναι οι μεγάλες αλυσίδες μεταποίησης και διακίνησης τροφίμων και οι μεσάζοντες-έμποροι. Διέξοδο σε αυτό το πρόβλημα δίνουν ως ένα βαθμό τα τοπικά συστήματα τροφίμων, των οποίων η δομή και λειτουργία περιγράφεται παρακάτω.

Ο όρος «τοπικά», αναμφισβήτητα, εμπεριέχει μια γεωγραφική διάσταση. Δεν υπάρχει όμως ένας κοινώς αποδεκτός ορισμός σε όρους απόστασης μεταξύ της παραγωγής και της κατανάλωσης ενός τροφίμου. Γενικά, η έννοια τοπικά χρησιμοποιείται για να περιγράψει τρόφιμα τα οποία παράγονται κοντά στο σημείο το οποίο καταναλώνονται (Peters κ.ά., 2008). Η απόσταση μπορεί να είναι διαφορετική σε κάθε χώρα, ανάλογα με τους εκάστοτε νόμους. Για τη Σουηδία, παραδείγματος χάρη, το όριο αυτό είναι 250 χμ, για το Ηνωμένο Βασίλειο 160 χμ, αν και σύμφωνα με τα πρότυπα του εθνικού οργανισμού της Αγγλίας για τις τοπικές λαϊκές αγορές αγροτών ορίζεται ως επιθυμητή απόσταση αυτή των 100χμ μεταξύ παραγωγών και σημείων πώλησης (Markets, 2007). Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ένα τοπικό είδος διατροφής:

- 1) Παράγεται σε τοπική ή περιφερειακή κλίμακα
- 2) Συμβάλλει στην τοπική ή περιφερειακή στρατηγική αγροτικής ανάπτυξης
- 3) Πωλείται στους καταναλωτές μέσω του μικρότερου, ορθολογικότερου και αποτελεσματικότερου δυνατού δικτύου, χωρίς τη μεσολάβηση άλλων παραγόντων πέραν α) του παραγωγού ή της τοπικής ένωσης παραγωγών, β) του φορέα ή του συνεταιρισμού με αρμοδιότητα στην αντιστοίχιση προσφοράς και ζήτησης και γ) του καταναλωτή
- 4) Μπορεί να διατεθεί σε τοπικά καταστήματα λιανικής πώλησης ή σε υπαίθρια αγορά βάσει τοπικής σύμβασης, αλλά όχι και σε κεντρικό κατάστημα λιανικής πώλησης εφόσον φέρει το σήμα του τοπικού είδος διατροφής
- 5) Απευθύνεται σε καταναλωτές βασιζόμενο σε ένα ή περισσότερα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά όπως η γεύση, η φρεσκάδα, η υψηλή ποιότητα, ο πολιτισμικός χαρακτήρας, η τοπική παράδοση, το τυπικό προϊόν της περιοχής, η καλή μεταχείριση των ζώων, η περιβαλλοντική διάσταση, η υγιεινή διάσταση ή η πτυχή της αειφόρου κατανάλωσης
- 6) Πωλείται όσο το δυνατόν εγγύτερα και με τρόπο ορθολογικό και αποτελεσματικό. Η απόσταση διαφέρει αναλόγως με το προϊόν, την περιοχή

και τις συνθήκες, αλλά ανάγεται στο καίριο ερώτημα κατά πόσο το σημείο πώλησης είναι το πλησιέστερο στον καταναλωτή (με απόκλιση από 1 έως 50 χιλιόμετρα)

Σύμφωνα, πάλι, με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ένα τοπικό σύστημα τροφίμων:

1. Αποτελεί σύστημα συναλλαγών μεταξύ επιχειρήσεων και τελικών καταναλωτών
2. Καλύπτει προϊόντα που παράγονται στην περιοχή προέλευσης ή σε περιοχή που συμμετέχει σε έναν συνεταιρισμό περιοχών προέλευσης
3. Συνιστά σύνολο αλληλένδετων διαδικασιών, στο οποίο οι παραγωγοί συνδέονται α) με τους καταναλωτές και β) με την κοινωνία, δηλαδή το περιβάλλον και την περιφερειακή οικονομία
4. Απαρτίζεται από πλήθος στοιχείων σε διάφορα επίπεδα, από τη γεωργική εκμετάλλευση μέχρι το διαπεριφερειακό επίπεδο, συμπεριλαμβανομένης της παραγωγής και της επεξεργασίας τροφίμων, της διάθεσης και της προώθησής τους στην αγορά, των εμπορικών και μη σημάτων, της συμμετοχής των καταναλωτών και της κοινωνίας, της παροχής συνοδευτικών δημόσιων αγαθών, της διανομής και της μεταφοράς, των μέτρων υγιεινής και ασφάλειας τροφίμων, της διαχείρισης αποβλήτων και των ενεργειακών παραμέτρων, καθώς και της εκπαίδευσης και της κατάρτισης

Σύμφωνα με τον Holt (2005), μια βιώσιμη και αειφόρος τοπική οικονομία τροφίμων είναι «ένα σύστημα παραγωγής, επεξεργασίας και εμπορικής συναλλαγής, κυρίως οργανικών και αειφόρων μορφών παραγωγής τροφίμων, όπου η φυσική και οικονομική δραστηριότητα είναι άμεσα ελεγχόμενες και συνδεδεμένες με την τοπικότητα και την περιοχή που παράχθηκαν. Έτσι, αποδίδουν κοινωνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά οφέλη στις κοινότητες των περιοχών αυτών». Η απόσταση, ωστόσο, δεν είναι ο μόνος παράγοντας διαφοροποίησης από τα συμβατικά τρόφιμα. Στα τοπικά συστήματα τροφίμων αναπτύσσονται, επιπλέον, άμεσες και απευθείας προσωπικές σχέσεις μεταξύ παραγωγού και καταναλωτή.

Οι κυριότεροι λόγοι για τους οποίους οι καταναλωτές προτιμούν τα τοπικά τρόφιμα είναι η φρεσκάδα των τροφίμων, η στήριξη της τοπικής οικονομίας, η πεποίθηση ότι γνωρίζουν την προέλευση των τροφίμων, οι φιλοπεριβαλλοντικές

προεκτάσεις που συνδέονται με αυτά και η αίσθηση ότι με την κατανάλωση τοπικών τροφίμων συμβάλλουν θετικά στην υγεία τους (Zepeda & Li, 2006; Keeling-Bond κ.ά., 2009). Πιο κάτω αναφέρονται τα κυριότερα οφέλη από την υιοθέτηση των τοπικών συστημάτων τροφίμων.

2.5.2. Οικονομικά οφέλη

Η επέκταση των τοπικών συστημάτων τροφίμων σημαίνει ότι οι καταναλωτές, σε μια συγκεκριμένη περιοχή, αγοράζουν τα τρόφιμα που χρειάζονται από κοντινές πηγές, με αποτέλεσμα ένα μεγάλο μέρος των χρημάτων που δαπανούν να παραμένει στην τοπική κοινότητα. Οι Marsden κ.ά. (2000) και Ikerd (2005) πιστεύουν ότι η εδραίωση των αγορών τοπικών τροφίμων μπορεί να αποτελέσει σημαντικό εργαλείο ανάπτυξης για τις αγροτικές περιοχές. Ο πιο άμεσος τρόπος με τον οποίο τα τοπικά τρόφιμα συμβάλλουν στην τοπική οικονομία είναι μέσω της υποκατάστασης ενός μέρους, μικρού ή μεγάλου, των εισαγωγών.

Τα τοπικά συστήματα τροφίμων στηρίζουν τις τοπικές και περιφερειακές οικονομίες παρέχοντας απασχόληση στον κλάδο των αγροτικών επαγγελματιών και της παραγωγής τροφίμων, καθώς και στα στάδια της επεξεργασίας, διανομής, διάθεσης στην αγορά, πώλησης και λοιπών συναφών υπηρεσιών. Τα συγκεκριμένα συστήματα έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα για τις αγροτικές, τις περιαστικές, τις ορεινές, τις ευάλωτες και τις μειονεκτικές περιοχές. Τα συστήματα αυτά αποτελούν κίνητρο για την αξιοποίηση του τοπικού δυναμικού και παράγοντα βελτίωσης της εικόνας των συχνά παραμελημένων και εγκαταλειμμένων περιοχών.

Όταν το εισόδημα δαπανάται σε τοπική κλίμακα για τον προσπορισμό εντόπιων τροφίμων, παραμένει στην εκάστοτε περιφέρεια και λειτουργεί πολλαπλασιαστικά, για τα έσοδα της κοινότητας σε σύγκριση με τα συνήθη εμπορικά κυκλώματα. Η στήριξη των τοπικών παραγωγών αναγεννά επιπρόσθετες θετικές οικονομικές επιδράσεις, καθώς, συνήθως, οι τοπικές επιχειρήσεις δαπανούν εκ νέου μεγάλο μέρος των κερδών τους σε προϊόντα εντός της εκάστοτε περιοχής (Swenson, 2009).

Οι επενδύσεις σε τοπικά συστήματα τροφίμων μπορούν να συμβάλουν στην οικονομική ανάκαμψη των μειονεκτικών περιοχών, στην άνοδο του εισοδήματος των τοπικών παραγωγών, στην τόνωση του επιχειρηματικού πνεύματος, στο άνοιγμα των τοπικών αφορών, στην ενίσχυση της απασχόλησης, στην ελάττωση του κόστους και

στη διατήρηση σε τοπικό επίπεδο των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Ωστόσο, υπάρχει περίπτωση κάποια επαγγέλματα να πληγούν (π.χ. εισαγωγικές εταιρείες) από την ανάπτυξη των αγορών τοπικών τροφίμων (Lev κ.ά., 2003). Σε ποιο βαθμό θα συμβεί αυτό εξαρτάται από πολλούς παράγοντες και δεν έχει μελετηθεί ακόμα διεξοδικά.

2.5.3. Κοινωνικά οφέλη

Χάρη στα μικρά δίκτυα διανομής επιτυγχάνεται καλύτερη επικοινωνία, εξοικείωση και αμοιβαία κατανόηση μεταξύ των παραγωγών και των καταναλωτών. Η προσωπική γνωριμία με τους παραγωγούς δημιουργεί μια σχέση εμπιστοσύνης και τη δυνατότητα άμεσου εντοπισμού των προϊόντων για τους καταναλωτές. Εξάλλου, εξασφαλίζεται μια ελάχιστη αυτάρκεια σε τρόφιμα.

Η διάθεση αυθεντικών, παραδοσιακών, μη τυποποιημένων, αειφόρων και εποχικών προϊόντων, καθώς και προϊόντων με άλλα παρεμφερή τοπικά χαρακτηριστικά, προάγει την κοινωνική συνοχή και ενθαρρύνει την τελευταία να λειτουργεί φιλικά προς το περιβάλλον. Ένα σημαντικό όφελος από τη λειτουργία των τοπικών συστημάτων τροφίμων είναι η ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου και η συμβολή στη διατήρηση της συνοχής του κοινωνικού ιστού στις εκάστοτε περιοχές (Ikerd, 2005), η διατήρηση της βιοποικιλότητας και της ποιότητας του περιβάλλοντος (Goland & Baker, 2004). Σύμφωνα, μάλιστα, με τον Gale (1997), οι μικρού μεγέθους γεωργικές εκμεταλλεύσεις που πουλούν απευθείας στους καταναλωτές, συχνά εμπλέκονται και με άλλες φιλοπεριβαλλοντικές πρακτικές, όπως η παραγωγή δασικών και βιολογικών προϊόντων, ο αγροτουρισμός, οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας κ.ά.

Τα σημεία πώλησης τοπικών προϊόντων, όπως πάγκοι άμεσης πώλησης ή υπαίθριες αγορές, αποτελούν συχνά τους συνδετικούς κρίκους μιας διαδικασίας κοινωνικής και επαγγελματικής ένταξης για τους καταναλωτές, τους παραγωγούς και τους πωλητές. Όπως εκφράζεται και στις θέσεις του κινήματος «Slow Food» για τις κοινότητες αειφόρων τροφίμων, οι καταναλωτές έχουν δικαίωμα στα εντόπια, νόστιμα και υγιεινά τρόφιμα. Σύμφωνα δε με αυτό το κίνημα, οι εν λόγω κοινότητες θα πρέπει να συνδεθούν μέσω ενός παγκόσμιου δικτύου.

Η πρόσβαση σε νωπά προϊόντα εντός σύντομου χρονικού διαστήματος, στο πλαίσιο της πώλησης των τοπικών προϊόντων, συμβάλλει στη βελτίωση της δημόσιας

υγείας με τη διαφοροποίηση της διατροφής και τη διατήρηση όλων των θρεπτικών συστατικών των τροφίμων, τα οποία μειώνονται με τα συστήματα συντήρησης.

Η παγκόσμια επισιτιστική ασφάλεια βασίζεται στη διατήρηση της δυνατότητας των βιομηχανικών χωρών να παραγάγουν τρόφιμα σε τοπική κλίμακα. Η κάλυψη των αναγκών σε τρόφιμα των συνεχώς διογκούμενων μητροπολιτικών κέντρων προϋποθέτει την αύξηση της τοπικής, ακόμα δε και της αστικής, παραγωγής τροφίμων. Τα χαρακτηριστικά των τοπικών συστημάτων τροφίμων έχουν συσχετιστεί με προσπάθειες εξασφάλισης ασφάλειας τροφίμων. Σύμφωνα με τους Nord κ.ά. (2009) ασφάλεια τροφίμων σημαίνει ότι «όλοι οι κάτοικοι μιας συγκεκριμένης περιοχής, ανεξαρτήτως χρονικής στιγμής, έχουν πρόσβαση σε ποσότητα και ποιότητα τροφίμων τέτοιες που να τους εξασφαλίζουν μια ενεργή και υγιεινή ζωή». Αυτοί που δεν είναι τροφικά ασφαλείς έχουν περιορισμένη ή αβέβαιη δυνατότητα εύρεσης τροφής. Τα τοπικά συστήματα τροφίμων, γενικά, συμβάλλουν θετικά στη διατροφική ασφάλεια, ειδικά σε περιοχές που έχουν περιορισμένη πρόσβαση σε φρέσκα προϊόντα (Tarasuk, 2001; Nord & Andrews, 2002).

Ωστόσο, η δυνατότητα αυτή των τοπικών συστημάτων τροφίμων μπορεί να μειωθεί από κάποιους παράγοντες. Κι αυτό γιατί δεν είναι πάντα σίγουρο ότι τα τοπικά τρόφιμα θα είναι προσιτά, από οικονομικής άποψης, από όλες τις εισοδηματικές τάξεις. Το αν τα τοπικά τρόφιμα θα είναι φθηνότερα ή ακριβότερα από τα τρόφιμα των συμβατικών αγορών εξαρτάται από τις δυνάμεις της αγοράς που λαμβάνουν χώρα σε κάθε περιοχή (Kantor, 2001; Pirog & McCann, 2009). Παρόλα αυτά, σύμφωνα με τον Brown (2003), η αγορά τοπικών τροφίμων δεν περιορίζεται μόνο σε καταναλωτές με υψηλά εισοδήματα.

2.5.4. Περιβαλλοντικά οφέλη

Τα τοπικά συστήματα τροφίμων παρέχουν περιβαλλοντικά οφέλη μέσω των πιο αειφόρων συστημάτων παραγωγής, της μείωσης του εξωτερικού κόστους των μεταφορών (χιλιομετρική απόσταση για τη μεταφορά τροφίμων) και των ευκαιριών για δημιουργία κυκλικών συστημάτων βασιζόμενων σε οργανικά απόβλητα, υπολείμματα και ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

Σε κάθε προϊόν διατροφής αντιστοιχεί συγκεκριμένος δείκτης διανυθέντων χιλιομέτρων που σχετίζεται με τις εκπομπές που παρήχθησαν κατά τη μεταφορά από τον τόπο παραγωγής του προϊόντος στον καταναλωτή. Τα τοπικά συστήματα

τροφίμων περιορίζουν τον δείκτη διανυθέντων χιλιομέτρων κάθε κοινότητας. Ένα τοπικό είδος διατροφής έχει συνήθως χαμηλότερο αποτύπωμα διοξειδίου του άνθρακα από ότι ένα παρόμοιο εισαγόμενο προϊόν. Το δε αποτύπωμα μπορεί να υπολογιστεί βάσει της ανάλυσης του κύκλου ζωής του προϊόντος.

Αναμφισβήτητα, η κατανάλωση τροφίμων κοντά στο σημείο παραγωγής τους μειώνει την απόσταση που διανύει το τρόφιμο μέχρι να φτάσει στον καταναλωτή και συνεπώς συμβάλλει στη μειωμένη χρήση καυσίμων και μέσω αυτού στην ελαχιστοποίηση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, πράγμα το οποίο συνεπάγεται μικρότερη μόλυνση του περιβάλλοντος (Pirog κ.ά., 2001; Saunders & Hayes, 2007; Thompson κ.ά., 2008; Anderson, 2007; Lea, 2005; Vogt & Kaiser, 2008). Σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και οι αποστάσεις που διανύουν οι πρώτες ύλες μέχρι να παραχθεί το τελικό προϊόν. Ωστόσο, αρκετοί ερευνητές πιστεύουν ότι η απόσταση δεν είναι το πιο ενεργοβόρο στάδιο μετάβασης του τροφίμου από τον παραγωγό στον καταναλωτή (Heller & Keoleian, 2003; Weber & Mathews, 2008). Πιστεύουν πως οι καλλιεργητικές πρακτικές (π.χ. χρήση λιπασμάτων), οι τρόποι αποθήκευσης κ.ά. συντελούν περισσότερο στην κατανάλωση ενέργειας. Μπορεί, δηλαδή, ένα προϊόν να είναι πράγματι τοπικό, αλλά να έχει προκαλέσει μεγαλύτερη κατανάλωση ενέργειας, συνολικά, από ότι ένα τρόφιμο που έχει παραχθεί σε μια απομακρυσμένη περιοχή.

Οι παραγωγοί έχουν περισσότερες ευκαιρίες, με τα μοναδικά σημεία πώλησης, να ανταποκριθούν στις προσδοκίες των καταναλωτών, όταν δραστηριοποιούνται σε ένα τοπικό σύστημα τροφίμων. Αυτά τα μοναδικά σημεία πώλησης μπορούν να σχετίζονται με περιπτώσεις αειφόρου παραγωγής, οργανικής παραγωγής ή να συνδυάζονται με υπηρεσίες περιβαλλοντικού χαρακτήρα.

Η δημιουργία τοπικών αγορών για τρόφιμα που παράγονται σε πολύ μικρές ποσότητες ή με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γεύσης, μπορεί να συμβάλει στη διατήρηση της βιοποικιλότητας και στην ανάπτυξη των ποικιλιών φρούτων, λαχανικών ή ζωικών ειδών που απειλούνται με εξαφάνιση.

Στις μέρες μας, τα τοπικά συστήματα τροφίμων μπορούν να συνδεθούν με συστήματα κυκλικής οικονομίας, καθώς και με άλλα ζητήματα που απασχολούν την περιφέρεια όπως η διαχείριση των οργανικών αποβλήτων, η διαχείριση των υδάτων, η αξιοποίηση των καταλοίπων από την παραγωγική διαδικασία και η χρήση ανανεώσιμης ενέργειας.

2.5.5. Αδυναμίες

Πολλοί είναι, ωστόσο, αυτοί οι οποίοι αμφισβητούν την αποτελεσματικότητα των τοπικών συστημάτων τροφίμων και θέτουν μια σειρά από ερωτήματα προκειμένου να πειστούν για το αντίθετο.

Ένα από αυτά είναι το αν οι μικροί, τοπικοί παραγωγοί μπορούν να συναγωνιστούν σε αποτελεσματικότητα (σε όλα τα επίπεδα οργάνωσης) τις μεγάλης κλίμακας επιχειρήσεις τροφίμων (Delaney & Leitner, 1997). Πράγματι, στα τοπικά συστήματα τροφίμων, οι περισσότεροι παραγωγοί που πουλούν τα προϊόντα τους απευθείας στους καταναλωτές έχουν μικρού μεγέθους γεωργικές εκμεταλλεύσεις (Staff κ.ά., 2003). Για αυτούς τους παραγωγούς, είναι συνήθως δύσκολο να παράγουν μεγάλες ποσότητες τροφίμων ώστε να ικανοποιήσουν τις ανάγκες των καταναλωτών στη διάρκεια ενός χρόνου, όπως επίσης και το να διατηρήσουν μία συγκεκριμένη ποιότητα και ομοιομορφία σε όλα τους τα προϊόντα σε όλη τη διάρκεια του χρόνου (Shipman, 2009; Abate, 2008; Gregoire κ.ά., 2005; Guptill & Wilkens, 2002).

Επιπλέον, τα σημαντικά κόστη που συνοδεύουν την τακτική των άμεσων πωλήσεων και των διευρυμένων δραστηριοτήτων σε επίπεδο εκμετάλλευσης, ειδικά εκείνων που σχετίζονται με το χρόνο και το εργατικό δυναμικό, μπορεί να σταθούν εμπόδια στην επέκταση των πωλήσεων των τοπικών τροφίμων (Lawless κ.ά., 1999; Biermacher κ.ά., 2007). Επίσης, η έλλειψη υποδομών που εξυπηρετούν τη διανομή των τοπικών τροφίμων είναι άλλος ένας φραγμός στην ανάπτυξη της συγκεκριμένης αγοράς (Vogt & Kaiser, 2008; Kirby κ.ά., 2007). Επιπρόσθετα, οι απευθείας πωλήσεις προϋποθέτουν μια σειρά από ικανότητες και δεξιότητες από πλευράς παραγωγού, τόσο στο επίπεδο παραγωγής (π.χ. μετασυλλεκτική διαχείριση των αγροτικών προϊόντων) όσο και στο επίπεδο marketing. Συχνά οι παραγωγοί είναι ικανοί να παράγουν ποιοτικά προϊόντα, δεν διαθέτουν όμως την ικανότητα να τα προωθήσουν κατάλληλα στους καταναλωτές (Tropp & Barham, 2008; Beamer, 1999).

Άλλο ένα ερώτημα που τίθεται είναι σχετικά με το αν μια πιθανή επέκταση των αγορών τοπικών τροφίμων σε μια περιοχή μπορεί να συντελέσει στην απώλεια θέσεων εργασίας και ίσως τερματισμό επιχειρήσεων που ασχολούνται με εισαγωγές, μεταφορές και αποθήκευση προϊόντων κ.ά. (Born & Purcell, 2006). Τέλος, εγείρεται το ερώτημα αν οι μικρές, τοπικές επιχειρήσεις τροφίμων μπορούν να εφαρμόσουν τα

πρότυπα ποιότητας και υγιεινής που υιοθετούνται από τις μεγάλης κλίμακας επιχειρήσεις.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ελληνική γεωργία, τις τρεις τελευταίες δεκαετίες, προσαρμόστηκε στην εισπρακτική λογική των επιδοτήσεων, και όχι άδικα, μιας και η εφαρμοζόμενη Κοινή Αγροτική Πολιτική ευνοούσε αυτόν τον προσανατολισμό. Η βασική κατεύθυνση της παραγωγής ήταν και είναι τα βιομηχανικά φυτά καθώς και φυτά μεγάλης καλλιέργειας. Τομείς, δηλαδή, που παράγουν βασικά, ομοιογενή, εμπορεύσιμα προϊόντα (commodities). Προϊόντα που έχουν μεγάλη ομοιομορφία και δεν διαφοροποιούνται ποιοτικά ανάλογα με τον τόπο προέλευσής τους. Επιπλέον, οι παγκόσμιες αγορές των προϊόντων αυτών χαρακτηρίζονται από συγκέντρωση ισχύος σε λίγες, μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες, οι οποίες ελέγχουν τη διακίνησή τους παγκόσμια. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τις εκάστοτε εφαρμοζόμενες αγροτικές πολιτικές, δημιουργεί μια σειρά από προβλήματα, όπως αστάθεια τιμών, άνιση κατανομή της προστιθέμενης αξίας κατά μήκος της αλυσίδας εφοδιασμού, μείωση της διαπραγματευτικής δύναμης των μικρών παραγωγών, συρρίκνωση του αγροτικού εισοδήματος, αύξηση των τιμών καταναλωτή κ.ά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο γαλακτοκομικός τομέας, όχι μόνο στο επίπεδο της Ελλάδας, αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο.

Από την άλλη πλευρά, διέξοδο στον παραγωγό από τα προβλήματα που προκαλεί το σύγχρονο αγροδιατροφικό σύστημα, δίνει ένας καινοτόμος τρόπος προώθησης των αγροτικών προϊόντων, τα τοπικά συστήματα τροφίμων. Είναι μία νέα μέθοδος πώλησης τροφίμων, η οποία χαρακτηρίζεται από την άμεση επαφή παραγωγού και καταναλωτή, με οφέλη και για τους δύο, από άποψη κοινωνική, οικονομική, περιβαλλοντική. Αναμφισβήτητα, εμπεριέχονται και αδυναμίες, ωστόσο, η εφαρμογή της σε χώρες του εξωτερικού έχει δείξει θετικά αποτελέσματα.

Επίκαιρο πάντα είναι και το ζήτημα της διατροφικής ασφάλειας, πόσο μάλλον όταν οι μνήμες από τη διατροφική κρίση του 2007-2008 είναι ακόμα νωπές. Προφανώς, οι πρώτοι και αυτοί που θα πληγούν περισσότερο από μία ενδεχόμενη αύξηση των τιμών των τροφίμων είναι οι κάτοικοι των αναπτυσσόμενων χωρών. Ωστόσο, σήμερα, όσο ποτέ άλλοτε, πρόβλημα ενδέχεται να αντιμετωπίσουν και οι ήδη ανεπτυγμένες χώρες, και ειδικά αυτές που στηρίζουν μεγάλο μέρος της διατροφής των κατοίκων τους σε εισαγόμενα τρόφιμα. Οι κυβερνήσεις θα πρέπει, λοιπόν, να στοχεύουν στην αυτάρκεια των χωρών, και ένα πρώτο βήμα για την

υλοποίηση αυτού του στόχου είναι η προώθηση των τοπικών συστημάτων τροφίμων.

Η Ελλάδα είναι μια χώρα με σχετικά μικρή καλλιεργητική έκταση και με υψηλό (προς το παρόν) κόστος εργασίας. Υπολείπεται, δηλαδή, σε δύο βασικούς παράγοντες που συνθέτουν την κερδοφορία από την παραγωγή βασικών, ομοιογενών εμπορεύσιμων προϊόντων (commodities). Ωστόσο, διαθέτει ένα αγροτικό περιβάλλον και τοπίο μοναδικό, με πλούσιους φυσικούς πόρους, με κλιματικές συνθήκες ιδανικές για την παραγωγή πληθώρας αγροτικών προϊόντων υψηλής ποιότητας. Σε τέτοια, διαφοροποιημένα προϊόντα (όπως φρούτα, λαχανικά, καρπούς δένδρων κ.ά.) πρέπει να στραφεί η ελληνική αγροτική παραγωγή. Θα πρέπει όμως να συνοδευτεί και από τα κατάλληλα μέτρα αγροτικής πολιτικής, από την πλευρά των κυβερνήσεων, ώστε να μπορέσουν αυτά τα προϊόντα να διοχετευθούν με τον κατάλληλο τρόπο τόσο στην ελληνική κοινωνία όσο και στο εξωτερικό, και να τύχουν ανάλογης προστιθέμενης αξίας. Ένας τρόπος θα μπορούσε να είναι ίσως και η εγκατάσταση και επέκταση των τοπικών συστημάτων τροφίμων.

Εν κατακλείδι, θα πρέπει η ελληνική γεωργία να έχει προσανατολισμό που να αναδεικνύει και να εξωτερικεύει τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα. Η εμμονή, λόγω των ενισχύσεων, σε προϊόντα χωρίς διαφοροποίηση, που διακινούνται σε στρεβλωμένες αγορές δοκιμάστηκε, και μάλλον απέτυχε. Από εδώ και στο εξής, υπό το πρίσμα, μάλιστα, της σταδιακής μείωσης των ενισχύσεων, μετά το 2013, θα πρέπει να αναζητηθούν νέοι δρόμοι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Abate G (2008) Local Food Economies: Driving Forces, Challenges, and Future Prospects, *Journal of Hunger & Environmental Nutrition*, Vol 3, pp. 384-399

Alpha Bank (2009) Οικονομικό Δελτίο, Ο αγροτικός τομέας στην Ελλάδα: Επιδοτήσεις και παροχές αντί για αξιοποίηση των συγκριτικών μας πλεονεκτημάτων.

Anderson MD (2007) The Case for Local and Regional Food Marketing, Farm and Food Policy Project issue brief. Northeast-Midwest Institute, Washington

Beamer B (1999) How to Sell Fresh Produce to Supermarket Chains, Rural Economic Analysis Program, Virginia Polytechnic Institute and State University

Biermacher J (2007) Economic Challenges of Small-Scale Vegetable Production and Retailing in Rural Communities: An Example from Rural Oklahoma, *Journal of Food Distribution Research*, 38, pp. 1-13

Blandford D & Hill B (2006) Adjustment Policy for Agriculture in Developed Countries, in Blandford D. and B. Hill (Eds.): *Policy Reform and Adjustment in the Agricultural Sectors of Developed Countries*, pp. 255-270, CABI, Oxfordshire

Born B & Purcell M (2006) Avoiding the Local Trap: Scale and Food Systems in Planning Research, *Journal of Planning Education and Research*, 26, pp. 195-207

Brown C (2003) Consumers' Preferences for Locally Produced Food: A Study in Southeast Missouri, *American Journal of Alternative Agriculture*, 18, pp. 213-224

Cathagne AH, Guyomard F & Levert F (2006) Milk quotas in the European Union: Distribution of Marginal Costs and Quotas Rents. EDIM Working

Delaney D & Leitner H (1997) The political construction of scale. *Political Geography* 16 (2): 93-97

Diaz-Bonilla E & Juan Francisco R (2010) Food Security, Price Volatility and Trade: Some Reflections for Developing Countries ICTSD Issue Paper No. 28

Dumenil & Levy (2005) The neoliberal (counter-) revolution, in Saad-Filho A & Jonston D (Eds.) Neoliberalism-A Critical Reader, Pluto Press, London

Dwarshuis-Van De Beek L (2011) Σχέδιο διερευνητικής γνωμοδότησης της επιτροπής των περιφερειών με θέμα: Τοπικά Συστήματα Τροφίμων, Ευρωπαϊκή Ένωση

Eurostat, Statistics, Agriculture

FAO (2010) Price Volatility in Agricultural Markets: Evidence, Impact on Food Security and Policy Responses Economic and Social Perspectives, Policy Brief No.12

Gale F (1997) Direct Farm Marketing as a Rural Development Tool, Rural Development Perspective, Vol. 12, pp. 19-25

Golan E (2004) Traceability in the U.S. Food Supply: Economic Theory and Industry Studies, USDA, Economic Research Service

Gouel C (2010) Agricultural Price Instability: A Survey of Competing Explanations and Remedies, Journal of Economic Surveys

Gregoire MB, Arendt SW & Strohbehn CH (2005) Iowa Producers' Perceived Benefits and Obstacles in Marketing to Local Restaurants and Institutional Foodservice Operations, Journal of Extension, 43

Guptill A & Wilkins JL (2002) Buying into the Food System: Trends in Food Retailing in the U.S. and Implications for Local Foods, Agriculture and Human Values, Vol. 19, pp. 39-51

Gutman GE (2002) Impact of the rapid rise of supermarkets on dairy products systems in Argentina, Development Policy Review, 20 (4) pp. 409-427

Heller MC & Keoleian GA (2003) Assessing the Sustainability of the US Food System: A Life Cycle Perspective, Agricultural Systems, 76, pp 1007-1041

Hill R & Myatt T (2010) The economics anti-textbook, A critical reader's guide to micro-economics

Holt G (2005) Local food in European supply chains: reconnection and electronic networks, *Anthropology of Food*

ICAP Group (2010) Κλαδική μελέτη για τον γαλακτοκομικό τομέα στην Ελλάδα

Ikerd J (2005) Eating Local: A Matter of Integrity, presentation at The Eat Local Challenge kickoff event, Portland

IMF, *World Economic Outlook, Update, June 2011*

Kantor LS (2001) Community Food Security Programs Improve Food Access, *Food Review*, 24, pp. 20-26

Keane M & O'Connor D (2009) Price Volatility in the EU Dairy Industry: Causes Consequences and Coping Mechanisms, Report Prepared for the European Dairy Association

Keeling-Bond JD, Thilmany AS & Bond C (2009) What Influences Consumer Choice of Fresh Produce Purchase Location? *Journal of Agricultural and Applied Economics*, 41(1):61-74

Kirby LD, Jackson C & Perrett A (2007) Growing Local: Expanding the Western North Carolina Food and Farm Economy, *Appalachian Sustainable Agriculture Project*, Asheville

Knips V (2006) Developing Countries and the Global Dairy Sector Part I Global Overview, PPLPI Working Paper No. 30

Lawless G (1999) The Farmer-Food Buyer Dialogue Project, UWCC Occasional Paper No. 13, University of Wisconsin-Madison

Lea E (2005) Food, Health, the Environment and Consumers' Dietary Choices, *Nutrition and Dietetics*, Vol. 62, pp. 21-25

Lev L, Brewer L & Stephenson G (2003) How Do Farmers Markets Affect Neighboring Businesses? Oregon Small Farms Technical Report No. 16, Small Farms Extension Program, Oregon State University, Corvallis

- Markets, National Association of farmers, About Farmers markets (2007)
- Marsden TJ, Banks K & Bristow G (2000) Food Supply Chain Approaches: Exploring their Role in Rural Development, *Sociologia Ruralis*, Vol. 40, pp. 424-38
- Moro D, Nardella M & Sckokai P (2005) Regional Distribution of short-run, medium-run and long-run Quotas Rents across EU-15 milk producers
- Murphy S (2002) Managing the invisible hand, Markets, Farmers and international trade, Institute of Agriculture and Trade Policy, Minneapolis
- Nord M & Andrews M (2002) Reducing Food Insecurity in the United States: Assessing Progress toward a National Objective, USDA, Economic Research Service
- Nord M, Andrews M & Carlson S (2009) Household Food Security in the United States, 2008, USDA, Economic Research Service
- Peters CJ (2008) Foodshed Analysis and Its Relevance to Sustainability, *Renewable Agriculture and Food Systems*, Vol. 24, pp. 1-7
- Pirog R (2001) Food, Fuel, and Freeways: An Iowa Perspective on How Far Food Travels, Fuel Usage, and Greenhouse Gas Emissions, Leopold Center for Sustainable Agriculture
- Prasch R (2008) How Markets Work - Supply, Demand and the «Real World», Edward Elgar, Cheltenham
- Rabobank (2004) Growth opportunities in global dairy, *Food & Agribusiness Review*, Rabobank International, Utrecht/Netherlands
- Saunders C & Hayes P (2007) Air Freight Transport of Fresh Fruit and Vegetables, Research Report No. 299, Agribusiness and Economist Research Unit, Lincoln University, Christchurch, New Zealand
- Shipman D (2009) Setting the Stage: Local Foods Issues and Policies, presentation at Local Food Systems: Emerging Research and Policy Issues Conference at USDA, Economic Research Service, Washington

Starr A (2003) Sustaining local agriculture: Barriers and opportunities to direct marketing between farms and restaurants in Colorado, *Agriculture and human values*, Vol. 20, pp. 1-321

Swenson D (2009) Investigating the Potential Economic Impacts of Local Foods for Southeast Iowa. Ames, IA: Leopold Center for Sustainable Agriculture

Tarasuk V (2001) A Critical Examination of Community-Based Responses to Household Food Insecurity in Canada, *Health Education and Behavior*, Vol. 28, pp. 487-499

Thompson E, Harper AM & Kraus S (2008) Think Globally-Eat Locally: San Francisco Foodshed Assessment, American Farmland Trust

Tropp D & Barham J (2008) National Farmers Market Summit Proceedings Report. USDA, Agricultural Marketing Service

Vogt RA & Kaiser LL (2008) Still a Time to Act: A Review of Institutional Marketing of Regionally-Grown Food, *Agriculture and Human Values*, Vol. 25, pp. 241-55

Weber CL & Matthews HS (2008) Food-Miles and the Relative Climate Impacts of Food Choices in the United States, *Environmental Science and Technology*, Vol. 42, pp. 3508-3513

Zepeda L & Li J (2006) Who buys local food? *Journal of Food Distribution Research*, Vol. 37, pp. 1-11

Βακάκης & συνεργάτες (2007). Η μελλοντική εικόνα της ελληνικής γεωργίας

Δαμιανός Δ (2011) Πανεπιστημιακές παραδόσεις, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης

Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, Απρίλιος 2011

ΕΛ.ΣΤΑΤ, Γεωργική Στατιστική, διάφορα τεύχη

ΕΛ.ΣΤΑΤ, Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδας

ΕΛ.ΣΤΑΤ. Οικονομικοί λογαριασμοί γεωργίας, 2004-2010 προσωρινά στοιχεία, 2010
2^η εκτίμηση

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής
Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής για τη Μελλοντική στρατηγική για τον
ευρωπαϊκό γαλακτοκομικό τομέα κατά την περίοδο 2010-2015 και πέραν αυτής,
2010/C 347/05

Ζακοπούλου Ε. (1999) Πολυαπασχολούμενοι και γεωργία: προς μία νέα ανίχνευση
ενός πολυδιάστατου φαινομένου, Στο Ύπαιθρος χώρα. Η Ελληνική αγροτική
κοινωνία στο τέλος του 20ου αιώνα, σελ. 115-147. ΕΚΚΕ: Αθήνα.

Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών (ΙΟΒΕ) (2011) Τομέας τροφίμων και
βιοαγροδιατροφής

Καδίτη Α & Νίτση Ε (2010) Ο αγροτικός τομέας στην Ελλάδα, Κέντρο
Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ)

Καρανικόλας & Μαρτίνος (2011) Η ελληνική γεωργία μπροστά στην κρίση.
Προβλήματα και προοπτικές. Περιοδικό Νέος Ερμής ο Λόγιος

Καρανικόλας Π (2011) Πανεπιστημιακές παραδόσεις, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο
Αθηνών, Τμήμα Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης

Κεντρική Συνεταιριστική Ένωση Αμπελοοινικών Προϊόντων (2011) Στατιστικά
στοιχεία

Λάλας & συνεργάτες (2011) Πράσινη Οικονομία, Κοινωνική Συνοχή και
Απασχόληση, Μάρτιος 2011

Μαραβέγιας Ναπολέον (2009) Οι προοπτικές της ελληνικής γεωργίας μετά το 2013.

ΠΑΣΕΓΕΣ (2011) Έρευνα της ΠΑΣΕΓΕΣ για την απασχόληση στη γεωργία.

ΠΑΣΕΓΕΣ (2011) Η κατάσταση του αγροτικού τομέα, εξελίξεις, προβλέψεις,
προτεραιότητες, Σεπτέμβριος 2011, Αθήνα

Σπανέλλης (2010). Σύντομη επισκόπηση των βασικών μεγεθών της Αγροτικής

Οικονομίας, ΥΠΑΑΤ

ΥΠΑΑΤ (2007). Ανάπτυξη Τομέα Αιγοπροβατοτροφίας, Αθήνα

ΥΠΑΑΤ (2007). Ανάπτυξη του Τομέα Βοοτροφίας Κρεοπαραγωγικής & Γαλακτοπαραγωγικής Κατεύθυνσης, Αθήνα

ΥΠΑΑΤ (2007). Αναπτυξιακές Προτάσεις Τομέα Αμπέλου & Οίνου, Αθήνα

ΥΠΑΑΤ (2007). Προοπτικές Αναδιάρθρωσης & Ανάπτυξης Τομέα Εσπεριδοειδών, Αθήνα

ΥΠΑΑΤ (2007). Προοπτικές Τομέα Νωπών Κηπευτικών, Αθήνα

ΥΠΑΑΤ (2007). Προοπτικές Τομέα Οπωροφόρων, Αθήνα

ΥΠΑΑΤ (2007). Προοπτικές Τομέα Πτηνοτροφίας, Αθήνα

ΥΠΑΑΤ (2007). Προοπτικές Τομέα Σιτηρών, Αθήνα

ΥΠΑΑΤ (2007). Προοπτικές Τομέα Χοιρείου Κρέατος, Αθήνα

Φέκα Β (2011) Στρατηγικές ομάδες στην Ελληνική Γαλακτοβιομηχανία, Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Χύμης Α (2011) Εξωτερικό εμπόριο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), Ιούνιος 2011

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Διαχρονική παραγωγή και κατανάλωση των κυριότερων αγροτικών προϊόντων στην Ελλάδα (σε χιλιάδες τόνους)

	Παραγωγή	Κατανάλωση	Παραγωγή	Κατανάλωση
2000-05	1012	564	133	214
2006	936	598	129	320
2007	1051	667	169	384
2008	1039	770	173	400
2009	1015	890	204	430
2010	1005			
2011	993			
	Ζάχαρη		Μέλι	
2000-05	2620	327	20	17
2006	1798	318	19	18
2007	851	426	18	19
2008	853	406	16	20
2009	1372	269	16	18
2010	1250		15	
2011	1235		14	
	Βαμβάκι		Καπνός	
2000-05	1131		115	
2006	765		79	
2007	668		60	
2008	670		23	
2009	550		23	
2010	500		22	
2011	580		21	

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ (συνέχεια)

Διαχρονική παραγωγή και κατανάλωση των κυριότερων αγροτικών προϊόντων στην Ελλάδα (σε χιλιάδες τόνους)

	Παραγωγή	Κατανάλωση	Παραγωγή	Κατανάλωση
	Εσπεριδοειδή		Πατάτες	
2000-05	1000	754	910	1063
2006	1091	869	896	1044
2007	982	999	930	1044
2008	1007	1150	914	1111
2009	1161	1270	930	1160
2010	1150		920	
2011	1146		910	
	Κρασί		Ελαιόλαδο	
2000-05	403	292	390	273
2006	391	355	385	265
2007	379	322	331	284
2008	400	340	328	284
2009	362	281	305	301
2010	350	325	298	
2011	330	286	289	
	Μαλακό σιτάρι		Σκληρό σιτάρι	
2000-05	400	704	1400	880
2006	432	850	1144	990
2007	466	830	917	980
2008	525	800	1414	970
2009	500	780	1330	940
2010	347		1292	
2011	350		1300	

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ (συνέχεια)

Διαχρονική παραγωγή και κατανάλωση των κυριότερων αγροτικών προϊόντων στην Ελλάδα (σε χιλιάδες τόνους)

	Παραγωγή	Κατανάλωση	Παραγωγή	Κατανάλωση
	Κρέας πουλερικών		Βόειο κρέας	
2000-05	131	220	75	202
2006	127	225	77	200
2007	125	227	79	200
2008	137	229	80	195
2009	120	230	75	197
2010	118		67	
2011				
	Γάλα		Λαχανικά	
2000-05	793	780	3392	3270
2006	903	790	3380	3495
2007	850	760	3395	3681
2008	911	810	3400	3813
2009	917	813	3550	3922
2010			3650	
2011				
	Αραβόσιτος		Χοίρειο κρέας	
2000-05	2000	2300	113	294
2006	1646	2200	108	305
2007	1928	2400	107	310
2008	2100	2300	118	340
2009	2000	2500	103	340
2010	1427		101	
2011	1900			

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ (συνέχεια)

Διαχρονική παραγωγή και κατανάλωση των κυριότερων αγροτικών προϊόντων στην Ελλάδα (σε χιλιάδες τόνους)

	Παραγωγή	Κατανάλωση	Παραγωγή	Κατανάλωση
	Πρόβειο κρέας		Αίγιο κρέας	
2000-05	85	91,8	66	74
2006	82	90	63	70
2007	80	85	62	74
2008	88	85	69	70
2009	80	87	69	71
2010	78		62	
2011				